

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Katedra německých a rakouských studií

Diplomová práce

2023

Bc. Kristýna Nagy, B.A.

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Katedra německých a rakouských studií

**Dějiny německy mluvících obyvatel českých zemí
v muzeu: Komparace expozice *Prožitok vlast*
a *Naši Němci***

Diplomová práce

Autorka práce: Bc. Kristýna Nagy, B.A.

Studijní program: Německá a středoevropská studia

Vedoucí práce: doc. PhDr. Ota Konrád, Ph.D.

Rok obhajoby: 2023

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 2. 5. 2023

Kristýna Nagy

Bibliografický záznam

NAGY, Kristýna. *Dějiny německy mluvících obyvatel českých zemí v muzeu: Komparace expozice Prožitek vlast a Naši Němci*. Praha, 2023. 104 s. Diplomová práce (Mgr.). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií, Katedra německých a rakouských studií. Vedoucí diplomové práce doc. PhDr. Ota Konrád, Ph.D.

Rozsah práce: 192 491

Abstrakt

V diplomové práci jsou porovnány dvě nové muzejní expozice věnované dějinám německy mluvícího obyvatelstva českých zemí. Jedná se o expozici *Prožitok vlast* v Sudetoněmeckém muzeu v Mnichově a *Naši Němci* v Městském muzeu Ústí nad Labem. Předmětem analýzy je vznik a současná podoba těchto expozic a příběh dějin, které návštěvníkovi prezentují. Obě expozice byly zdokumentovány a porovnány na základě katalogu otázek založeného na kritické analýze historického pramene. Z výsledků analýzy vyplývá, že ačkoliv byla obě muzea plánovaná ve stejném časovém období a v atmosféře podporující společný kritický pohled na dřívější odlišnou interpretaci česko-německých dějin, finální podoby obou muzeí nadále prezentují významnou část dějin odlišným způsobem a ani jedno z nich zcela nenaplnilo svůj původní záměr. Období 18. a 19. století prezentují expozice velmi podobně a kriticky reflektují také vývoj nacionalismu u česky i německy hovořících obyvatel. Politický vývoj 20. století však expozice zachycují každá ze svého pohledu. Výsledky výzkumu naznačují, že i přes současnou fungující česko-německou spolupráci a podrobný výzkum česko-německých dějin na obou stranách hranice, prozatím nebylo možné vytvořit expozici, která by se kriticky zcela vyrovnávala s odlišnými podobami kolektivní paměti Němců a Čechů. I přesto je ale třeba vnímat expozice přinejmenším jako pokračování diskuze o těchto dějinách, které se otevírají zahraničním návštěvníkům a snaží se přispět ke společnému dialogu.

Abstract

The master thesis examines and compares two new museum exhibitions dedicated to the history of the German-speaking population of the Czech lands. These are the exhibition *Experience Homeland* in the *Sudeten German Museum* in Munich and *Our Germans* in the Ústí nad Labem City Museum. The subject of the analysis is the creation and current form of these exhibitions and the story of history they present to the visitor. Both exhibitions were documented and compared on the basis of a catalogue of questions based on a critical analysis of historical sources. The results of the analysis show that, although both museums were planned in the same time period and in an atmosphere that encouraged a shared critical perspective on the previously different interpretations of Czech-German history, the final

forms of the two museums continue to present a significant part of history in different ways, and neither has fully fulfilled its original intent. The exhibitions present the 18th and 19th century periods very similarly and also critically reflect the development of nationalism among both Czech and German speakers. The political development of the 20th century, however, is depicted by the exhibitions each from its own perspective. The results of the research suggest that despite the current functioning Czech-German cooperation and detailed research on Czech-German history on both sides of the border, it has not yet been possible to create an exhibition that would fully critically deal with the different forms of collective memory of Germans and Czechs. Nevertheless, the exhibitions should at least be seen as a continuation of the discussion of this history, opening up to foreign visitors and seeking to contribute to a common dialogue.

Klíčová slova

Muzejní analýza, Collegium Bohemicum, Sudetendeutsches Museum, kolektivní paměť, muzeum, vzpomínková kultura, čeští Němci, sudetští Němci, Ústí nad Labem, Mnichov

Keywords

Museum Analysis, Collegium Bohemicum, Sudetendeutsches Museum, Collective Memory, Museum, Commemorative Culture, Czech Germans, Sudeten Germans, Usti nad Labem, Munich

Title/název práce

The history of the German-speaking inhabitants of the Czech lands in the museum:
Comparison of the exhibition *Experience Homeland* and *Our Germans*

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala doc. PhDr. Otu Konrádovi, Ph.D. za veškerý čas, který mi při psaní práce věnoval, za jeho ochotu, trpělivost, cenné rady a věcné připomínky.

Velký dík patří také mému muži, celé rodině a přátelům, kteří mě po celou dobu studia vytrvale podporovali.

Obsah

ÚVOD	2
O TÉMATU	4
STAV VÝZKUMU	6
1 TEORETICKÉ PŘEDPOKLADY PRÁCE	13
1.1 KOLEKTIVNÍ PAMĚŤ.....	13
1.2 MUZEUM	15
1.3 INTERPRETACE EXPOZICE	19
2 KOMPARACE EXPOZIC	24
2.1 GENEZE	24
2.1.1 <i>VZNIK A REALIZACE EXPOZICE V SUDETONĚMECKÉM MUZEU</i>	24
2.1.2 <i>VZNIK A REALIZACE EXPOZICE V MUZEU MĚSTA ÚSTÍ NAD LABEM</i>	29
2.2 POROVNÁNÍ EXPOZIC	34
2.2.1 <i>PROŽITEK VLAST V SUDETONĚMECKÉM MUZEU</i>	34
2.2.2 <i>NAŠI NĚMCI V MUZEU MĚSTA ÚSTÍ NAD LABEM</i>	41
2.3 INTERPRETACE VÝSLEDKŮ.....	50
ZÁVĚR	65
SUMMARY	70
ZDROJE A POUŽITÁ LITERATURA	71
SEZNAM PŘÍLOH	86

Úvod

K rozhodnutí zaměřit se ve své diplomové práci na výzkum muzejních expozic věnujících se německy mluvícímu obyvatelstvu v českých zemích mě vedly dva důvody. V první řadě se jedná o můj osobní a studijní zájem o historická muzea a muzejní zpracování moderní středoevropské historie. V minulém roce jsem několik měsíců působila jako stážistka¹ v *Židovském muzeu Halič*² v Krakově, soukromém muzeu zabývajícím se osudem zdejších Židů, kteří před 2. světovou válkou tvořili vůbec nejpočetnější židovskou komunitu na území Evropy. Muzeum je specifické tím, že nemá za cíl předat návštěvníkovi ucelený a chronologický příběh o dějinách Židů v Polsku, ale naopak se snaží nasměrovat jej k reflexi tradičního výkladu této části dějin a způsobu vzpomínání na ni. Během stáže jsem měla opakovaně možnost vidět, jak tento typ historické expozice přivádí návštěvníky k zamyšlení a vytváří zde prostor pro dialog napříč generacemi a příslušníky různých národností. *Židovské muzeum Halič* považuji za ukázkový příklad moderního historického muzea, jež umožňuje návštěvníkům zabývat se kriticky vlastní historií a kolektivní pamětí, včetně konfrontace vlastního národního narativu. Díky této zkušenosti vzrostl můj zájem o to, jak s podobnými tématy zachází česká společnost a jak se odráží v místním muzejním zpracování.

Druhým důvodem je má blízkost k česko-německým vztahům, kterou ve mně vzbudil můj několikaletý pobyt v Německu, jehož součástí byla rovněž práce v česko-německé organizaci *Tandem*.³ Zážitky a zkušenosti, které jsem získala na projektech česko-německé spolupráce, ať už na poli neformálního vzdělávání, kultury nebo později také akademického prostoru, pro mě byly velmi inspirativní, v neposlední řadě i díky tomu, že jsem zde poznala nespočet nových přátel. Během následného studia zabývajícím se česko-německou moderní historií jsem se soustředila na vývoj této, z mého pohledu dobře fungující, přeshraniční spolupráce. Není totiž, jak by se dnes mohlo zdát, v žádném případě samozřejmostí. Stojí na

¹ Stáž jsem realizovala za finanční podpory programu Erasmus+ na FSV UK, v červenci a srpnu roku 2022.

² Żydowskie muzeum Galicja, „Galicja Jewish Museum in Kraków“, Galicja Jewish Museum, (staženo 22. únor 2023), <http://galicjajewishmuseum.org/en/>.

³ Tandem, „Tandem - Koordinierungszentrum Deutsch-Tschechischer Jugendaustausch“, Tandem-org.de, (staženo 22. únor 2023), <https://tandem-org.de/>.

*Česko-německé deklaraci o vzájemných vztazích a jejich budoucím rozvoji*⁴, uzavřené až v roce 1997. Tato deklarace pomohla překlenout tehdy odlišné pohledy obou zemí na interpretace dějin 20. století – jednalo se o výklad Mnichovské dohody, dopady druhé světové války a nucené vysídlení Němců z Československa, které do té doby bránily navázání pevnější „sousedské“ spolupráce. Problematická minulost již neměla být díky *Česko-německé deklaraci* nadále vnímána jako rozdělující, nýbrž měla být nahlížena jako spojující.⁵ Uzavření smlouvy o bilaterálním vztahu následně vyústilo v realizaci různorodých česko-německých projektů určených nejen pro mládež, zabývajících se vzájemným pochopením moderní historie.⁶ Když v letech 2020 a 2021 byly postupně otevřeny německá a česká expozice zabývající se dějinami německy mluvícího obyvatelstva, naskytla se unikátní příležitost zjistit, jak v současnosti oba státy společnou část dějin prezentují.

V rámci tvorby diplomové práce jsem vícekrát navštívila českou a německou expozici a hovořila při tom jak s pracovníky muzea, tak s odborníky na historický i muzeální aspekt práce.⁷ Opakované návštěvy muzeí by nebyly možné bez finanční podpory Institutu mezinárodních studií na Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy, jehož stipendium na pokrytí cestovních nákladů a ubytování v Mnichově mi umožnilo výjezdy realizovat. V červnu 2022 jsem navíc využila příležitosti zúčastnit se bilaterální exkurze do německého muzea a diskutovat o něm společně s českými a německými studenty.⁸ Ráda bych proto poděkovala organizátorům, účastníkům i samotným institucím za umožnění věnovat se výzkumu v tak širokém rozsahu.

⁴ „Česko-německá deklarace o vzájemných vztazích a jejich budoucím rozvoji“, Velvyslanectví České republiky v Berlíně, (staženo 3. prosinec 2022), https://www.mzv.cz/berlin/cz/vzajemne_vztahy/cesko_nemecka_deklarace_o_vzajemnych.html.

⁵ Miroslav Kunštát, „Nová německá vláda a morálně-historická dimenze česko-německých vztahů“, *Mezinárodní vztahy*, č. 1 (2007): 48–49.

⁶ Jednalo se např. o aktivity pořádané zmíněnou organizací *Tandem* pod zastřešujícím mottem *Společnými vzpomínkami ke společné budoucnosti*.

⁷ Za podnětné konzultace a cenné vhledy do problematiky vzniku muzeí děkuji německým historikům Renému Küpperovi a Volkeru Zimmermannovi, stejně jako české historičce Kristině Kaiserové, historiku Miroslavu Kunštátovi a muzeologu Jakubovi Jarešovi. Za poskytnutí expertního rozhovoru o přípravách expozic děkuji historikům Matěji Spurnému a Raimundu Paleczkovi. Za představení současných aktivit *Sudetoněmeckého muzea* děkuji jeho současnému řediteli Stefanu Plankerovi.

⁸ Exkurze se konala 3. - 5. 6. 2022 a zahrnovala komentovanou prohlídku Sudetoněmeckého muzea a následnou diskusi s vedoucími semináře a historikem Collegia Carolina René Küpperem. Viz Historisches Seminar der LMU München a Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, „Eine tschechisch-deutsche Gesellschaft im Zeitalter des Nationalismus“ (Eine tschechisch-deutsche Gesellschaft im Zeitalter des Nationalismus (hybrides Seminar), Mnichov, 3. červen 2022), <https://www.osteuropastudien.uni-muenchen.de/aktivitaeten/lv2022/index.html>.

O tématu

Nedávno byly krátce po sobě otevřeny dvě různé expozice věnované historii německy hovořících obyvatel českých zemí.⁹ První z těchto stálých výstav byla otevřena v roce 2020 v Mnichově, druhá v roce 2021 v Ústí nad Labem. Otevření expozic, které se věnují jen a pouze dějinám českým Němcům a jejich osudu, je v obou státech svým způsobem unikátní. Na české straně proto, že nemá v podstatě precedens a tuzemské historické expozice se mu věnují zpravidla jen okrajově z důvodu upřednostnění národních narativů¹⁰ nebo vyhnutí se kontroverzím.¹¹ Na německé straně proto, že muzeum novým způsobem rozvíjí a transformuje fenomén sudetoněmeckých krajanských jizeb (*Heimatstuben*)¹², které zde byly po nuceném vysídlení z Československa zakládány v regionech jako vzpomínka na českou vlast.

Cílem práce je porovnat tyto expozice a zjistit, zda je při prezentaci společných dějin uplatňován princip dialogu o kolektivní paměti dotčených skupin, který má vést ke vzájemnému porozumění.¹³ Diplomová práce analyzuje jak hotové expozice, tak cestu, která vedla k jejich

⁹ Předmětem obou expozic jsou dějiny německy mluvících obyvatel českých zemí. Toto dlouhé označení užívám jako souhrnný pojem pro všechny německy hovořící obyvatele žijící v českých zemích (tedy dnešních Čechách, Moravě a Slezsku) od středověku. Ve stejném smyslu používám v práci také kratší výraz čeští Němci, i přestože v něm nezaznívá Morava a Slezsko. V případě, kdy jsou myšleni pouze Němci, kteří v Česku resp. Československu zůstali po nuceném vysídlení, je to v textu zdůrazněno. Pokud se jedná o výraz sudetští Němci, používám ho buď v kontextu počátku 20. let minulého století, kdy výraz začal být prosazován jako sjednocující název pro označení všech německy hovořících obyvatel a zdůrazňoval jejich etnickou příslušnost a tím pádem konstruoval identitu uvnitř nově vzniklé Československé republiky, nebo v souvislosti se skupinou Němců, kteří byli po konci druhé světové války nuceně vysídleni z Československa a následně se v Bavorsku pod tímto označením dále shromažďovali a podnikali politické, kulturní a sociální aktivity. Viz Ota Konrád, *Geisteswissenschaften im Umbruch: die Fächer Geschichte, Germanistik und Slawistik an der Deutschen Universität in Prag 1918-1945* (Berlín: Peter Lang, 2020), 22.

¹⁰ Dušan Kováč, Miloš Řezník a Martin Schulze Wessel, „Muzeum jako médium histoire croisée Němců, Čechů a Slováků. Úvod“, in *Paměť - expozice - ukládání: muzealizace dějin v česko-německo-slovenském kontextu*, ed. Dušan Kováč, Miloš Řezník a Martin Schulze Wessel, Publikace Česko-německé komise historiků (Praha: Česko-německá komise historiků : Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v.v.i, 2017), 13–14.

¹¹ Jakub Jareš, „Soudobé dějiny v místních muzeích“, in *Jak vystavujeme soudobé dějiny. Muzeum v diskuzi*, Jakub Jareš, Čeněk Pýcha a Václav Sixta (Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2020), 46–49.

¹² V místech, kde po příchodu do Německa Sudetští Němci žili, vytvářeli vlastní *krajanské jizby*. Tato menší muzea zpravidla jen o několika místnostech se stala místem pro uchování hmotných vzpomínek na původní vlast. Viz Bundesinstitut für Kultur und Geschichte der Deutschen im östlichen Europa, „Dokumentation der Heimatsammlungen in Deutschland“, Heimatsammlungen, (staženo 23. únor 2023), <https://www.bkge.de/Heimatsammlungen/>. V současnosti dochází k postupnému rušení těchto krajanských jizeb a předměty jsou umístěny v archivech a depozitářích. Viz „Heimatstuben – Sudetendeutsches Museum“, (staženo 23. únor 2023), <https://www.sudetendeutsches-museum.de/ueber-uns/heimatstuben/>.

¹³ Dějiny německy mluvících obyvatel českých zemí bývají často redukovány na období od roku 1938 do roku 1948, tedy na palčivé události spojené s 2. světovou válkou. Postoj a chápání těchto událostí pak dále determinuje vnímání celého česko-německého soužití. Značný vliv na tento způsob interpretace dějin měla po konci druhé světové války politická situace v obou zemích a vzájemně chladné vztahy, které trvaly až do konce Studené války, a oficiálně akcentovaly vinu druhé strany. Od 90. let se situace začala proměňovat, k čemuž přispěla zmíněná

vzniku, a sleduje, jaké faktory mohly finální podobu expozice ovlivnit. S přihlédnutím k již více než pětadvacetileté česko-německé spolupráci je nasnadě očekávat, že obě expozice reflektují dostupné výsledky bádání mnoha českých i německých historiků a promítají je kriticky do vlastního výkladu dějin. Jinými slovy, že návštěva expozice umožní publiku porozumět situaci, ze které se narativy vyvinuly a za jakých podmínek byla paměť na německy mluvící obyvatelstvo českých zemí v Česku i Německu konstruována. Díky tomu, že se expozice věnují totožnému tématu, ale každá ze svého úhlu pohledu, vzniká možnost porovnat současný přístup obou zemí k této tématice a zjistit, jaký obraz dějin je v místních muzeích aktuálně prezentován a k jakému posunu ve veřejné prezentaci těchto narativů 30 let po Sametové revoluci došlo.

Porovnání expozic je zajímavé i z hlediska toho, jakým způsobem přistoupili tvůrci ke zpracování tématu vyhnání Němců po druhé světové válce. Tato část dějin je od revoluce významným bodem česko-německého výzkumu.¹⁴ Názory ve společnostech obou států se různí a stejně tak i veřejné debaty: v Německu je debata okolo poválečného vysídlení Němců ze zemí střední a východní Evropy stále aktuální a osobně se dotýká části Němců, kteří vyhnání sami zažili jako děti, příp. jsou potomky této generace. Názor na to, kolik pozornosti by mělo být této skupině věnováno a jakým způsobem by se mělo připomínat, se různí napříč společnostmi i politickým zastoupením.¹⁵ V Berlíně bylo nedávno po mnoha letech příprav otevřeno muzeum věnované všem německým vyhnancům, stalo se ale ihned i předmětem kritiky.¹⁶ Pro českou společnost není téma odsunu Němců ani zdaleka tak relevantní, snad s výjimkou jeho využití v některých politických debatách s cílem získání přízně voličů. Zajímavý je ovšem trend

Česko-německé deklarace o vzájemných vztazích a společné budoucnosti. Obě země začaly postupně spolupracovat a dodnes do této spolupráce pravidelně investují v rámci Česko-německého fondu budoucnosti, který má za úkol budovat mosty mezi oběma zeměmi a poskytovat finanční a příp. odbornou podporu různorodým česko-německým projektům.

¹⁴ Tomáš Staněk a Adrian von Arburg, „Stav výzkumu a společenská relevance tematiky“, in *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951. Češi a Němci do roku 1945. Úvod k edici*, Tomáš Staněk a Adrian von Arburg (Středokluky: Zdeněk Susa, 2010), 220–246.

¹⁵ Kunštát, „Nová německá vláda a morálně-historická dimenze česko-německých vztahů“, 48–49.

¹⁶ Recenze a kritika výstavy viz Winson Chu, „From Expellee to Refugee: Absolute Victimhood and the Dokumentationszentrum Flucht, Vertreibung, Versöhnung“, *Central European History* 55, č. 4 (prosinec 2022): 587–595, <https://www.cambridge.org/core/journals/central-european-history/article/from-expellee-to-refugee-absolute-victimhood-and-the-dokumentationszentrum-flucht-vertreibung-versohnung/171C9491C797BBD4B10F10BE258B6846>.

posledních přibližně patnácti let, kdy se téma stalo opakovaně hlavní zápletkou historických filmů a knih, ve kterých byla zdůrazněna nemorálnost činu.¹⁷

Stav výzkumu

Výzkum dějin česko-německého soužití probíhá aktivně na české i německé straně a nejpozději od 90. let spolu badatelé za spolupráce obou nově vzniklých států vzájemně interagují. Jedná se jak o obsáhlá díla, tak i o kapitoly nebo články v časopisech věnující se pouze vybraným aspektům. Texty bývají nezdědka publikovány v českém i německém znění, uznávaným publikacím staršího data vydání jsou pořizovány dotisky. Základy výzkumu položili autoři monografií věnovaných česko-německým dějinám celkově,¹⁸ ačkoliv tyto publikace představují spíše ojedinělé výjimky ve zpracování tak velkého časového záběru. Velká pozornost je mezi historiky dodnes věnována letům 1938-1948: jedním z aspektů bádání je vznik a fungování Protektorátu Čechy a Morava, v jehož kontextu se autoři zabývají situací sudetských Němců¹⁹ ale i Čechů a Moravanů.²⁰ Dalším aspektem je ukončení této periody poválečným nuceným vysídlením, které je zkoumáno jak z hlediska geneze myšlenky a okolností formujících vysídlení Němců z Československa a jeho finální podoby,²¹ tak i na pozadí etnických čistek probíhajících ve střední Evropě během celého 20. století.²² Nepřehlédnutelný přelom ve výzkumu způsobil pád komunismu v Československu, díky

¹⁷ Kateřina Tučková, *Vyhnání Gerty Schnirch* (Brno: Host, 2009); *Krajina ve stínu*, režie Bohdan Sláma (film, 2020).

¹⁸ Ferdinand Seibt, *Deutschland und die Tschechen: Geschichte einer Nachbarschaft in der Mitte Europas* (München: List, 1974); Jan Křen, *Konfliktní společenství: Češi a Němci 1780-1918* (Praha: Academia, 1990).

¹⁹ Ralf Gebel, „*Heim ins Reich!*“: *Konrad Henlein und der Reichsgau Sudetenland (1938-1945)* (München: Oldenbourg, 1999); v českém překladu Ralf Gebel, „*Domů do říše*“: *Konrád Henlein a Říšská župa Sudety (1938-1945)* (Praha: Argo, 2018); Volker Zimmermann, *Die Sudetendeutschen im NS-Staat: Politik und Stimmung der Bevölkerung im Reichsgau Sudetenland (1938-1945)* (Essen: Klartext, 1999); v českém překladu Volker Zimmermann, *Sudetští Němci v nacistickém státě: politika a nálada obyvatelstva v říšské župě Sudety (1938-1945)* (Praha: Prostor, 2001).

²⁰ Detlef Brandes, *Die Tschechen unter deutschem Protektorat. Teil I, Besatzungspolitik, Kollaboration und Widerstand im Protektorat Böhmen und Mähren bis Heydrichs Tod (1939-1942)* (München: R. Oldenbourg, 1969); Detlef Brandes, *Die Tschechen unter deutschem Protektorat. Teil II. Besatzungspolitik, Kollaboration und Widerstand im Protektorat Böhmen und Mähren von Heydrichs Tod bis zum Prager Aufstand (1942-1945)* (München-Wien: R. Oldenbourg, 1975); dvoudílná kniha v českém překladu Detlef Brandes, *Češi pod německým protektorátem: Okupační politika, kolaborace a odboj 1939-1945* (Praha: Prostor, 2000).

²¹ Detlef Brandes, *Der Weg zur Vertreibung 1938-1945 Pläne und Entscheidungen zum „Transfer“ der Deutschen aus der Tschechoslowakei* (München: Oldenbourg, 2001); v českém překladu Detlef Brandes, *Cesta k vyhnání 1938-1945: plány a rozhodnutí o „transferu“ Němců z Československa a z Polska* (Praha: Prostor, 2002).

²² Norman M. Naimark, *Fires of hatred: ethnic cleansing in twentieth-century Europe* (Cambridge, Mass: Harvard University Press, 2001); Philipp Ther, *Die dunkle Seite der Nationalstaaten: „Ethische Säuberungen“ im modernen Europa* (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2011).

kterému badatelé získali přístup k českým (československým) i německým archivům a na jejich základě mohli jednak dopodrobna mapovat podobu jednotlivých etap vysídlení²³ a s nimi spojeného násilí,²⁴ tak i zrevidovat počty obětí těchto událostí.²⁵ Dalším zkoumaným aspektem jsou důsledky nuceného vysídlení v tehdejší československé společnosti: osud Němců, kteří v Československu zůstali,²⁶ způsob osidlovací politiky příhraničí²⁷ a politika nového socialistického režimu vůči menšinám vůbec.²⁸ V devadesátých letech rezonovalo v české a německé společnosti téma navázání nových vztahů a diskusí o způsobu výkladu společných dějin,²⁹ spojených s odlišným obrazem nuceného vysídlení v kolektivní paměti obou společností,³⁰ které se odrazilo i v akademické debatě³¹ a historické politice jednotlivých států.³² Další studie se zabývají obrazem kolektivní paměti sudetských Němců,³³ německé menšiny, která v České republice dodnes žije³⁴ a současné české společnosti.³⁵ Relevantní zůstává také problematika tvorby národní identity a vzájemného vymezování se Čechů a

²³ Tomáš Staněk, *Poválečné „excesy“ v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetřování*, roč. 41, Sešity ÚSD AV ČR (Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2005); Tomáš Staněk a Adrian von Arburg, *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951. Češi a Němci do roku 1945. Úvod k edici* (Středokluky: Zdeněk Susa, 2010).

²⁴ Jaromír Mrňka, *Limity lidskosti: politika a sociální praxe kolektivního násilí v českých zemích 1944-1946* (Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2019).

²⁵ Jaroslav Kučera, *Odsunové ztráty sudetoněmeckého obyvatelstva. Problémy jejich přesného vyčíslení* (Praha: Federální ministerstvo zahraničních věcí, 1992).

²⁶ Tomáš Dvořák, *Vnitřní odsun 1947-1953: závěrečná fáze „očisty pohraničí“ v politických a společenských souvislostech poválečného Československa* (Brno: Matices moravská, 2013).

²⁷ Andreas Wiedemann, *„Komm mit uns das Grenzland aufbauen!“: Ansiedlung und neue Strukturen in den ehemaligen Sudetengebieten 1945-1952* (Essen: Klartext, 2007); v českém překladu Andreas Wiedemann, *„Pojď s námi budovat pohraničí!“: osídlování a proměna obyvatelstva bývalých Sudet 1945-1952* (Praha: Prostor, 2016).

²⁸ Matěj Spurný, *Nejsou jako my: česká společnost a menšiny v pohraničí (1945-1960)* (Praha: Antikomplex, 2011).

²⁹ Eva Malířová, ed., *Češi a Němci: ztracené dějiny?* (Praha: Prago Media, 1995).

³⁰ Tomáš Staněk, „Abschiebung oder Vertreibung?“, in *Deutsche und Tschechen. Geschichte-Kultur-Politik*, Walter Koschmal, Marek Nekula a Joachim Rogall (München: Beck, 2001); Claudia Kraft, „Der Platz der Vertreibung der Deutschen im historischen Gedächtnis Polens und der Tschechoslowakei/Tschechien“, in *Diktatur - Krieg - Vertreibung*, Cornelißen Christoph et al. (Essen: Klartext, 2005), 329–353.

³¹ Miroslav Kunštát a Michal Kopeček, „Sudetoněmecká otázka“ v české akademické debatě po roce 1989“, *Soudobé dějiny*, č. 3 (2003): 293–318.

³² Kunštát, „Nová německá vláda a morálně-historická dimenze česko-německých vztahů“.

³³ Eva Hahnová a Hans Hennig Hahn, *Sudetoněmecká vzpomínání a zapomínání* (Votobia: Praha, 2002); Volker Zimmermann, „Geschichtsbilder sudetendeutscher Vertriebenenorganisationen und „Gesinnungsgemeinschaften““, *Zeitschrift für Geschichtswissenschaft* 10, č. 53 (2005): 912–924.

³⁴ Olga Šmídová, „Pro nás lépe už bylo... Vymístění z velké historie a kolektivní paměť „českých Němců““, *Sociální studia*, 2010, 59–87.

³⁵ Sandra Kreisslová, „Odsun“ Němců v české vzpomínkové kultuře“, *Narodopisná revue* 26, č. 4 (2016): 284–295.

Němců³⁶ a jeho specifika např. v období Protektorátu Čechy a Morava.³⁷ Mezi významné instituce, které se dějinám německy mluvících obyvatel dlouhodobě věnují, patří Collegium Carolinum v Mnichově, či Česko-německá komise historiků, která se rovněž v rámci své činnosti zabývá muzeizací dějin.³⁸

V této práci pracuji s pojmem *kolektivní paměti* a definic s ním spojených, jež čerpám z publikace *Kollektives Gedächtnis und Erinnerungskulturen*³⁹ německé antropoložky Astrid Erll, která nabízí ucelený úvodní vhled do tematiky. Na poli muzeologie mi obecný vhled do terminologie poskytla *Muzeologie pro nemuzeology*⁴⁰ sepsané českým muzeologem Janem Dolákem. Pro porozumění vzniku historických expozic a jejich souvislostí s kolektivní pamětí jsem čerpala převážně z německojazyčné literatury, děl Aleidy Assmann *Geschichte im Gedächtnis* a německého historika a muzeologa Thomase Thiemeyera *Gechichte im Museum*. Pokud jde o případové studie historických muzeí obecně, opírá se práce o publikaci *Museumsanalyse: Methoden und Konturen eines neuen Forschungsfeldes*⁴¹ německého muzeologa Joachima Baura, ve které odborníci napříč obory představují konkrétní metody analýzy a přístupy k interpretaci muzeí. Zvolenou metodou, kterou na analýzu expozic aplikují je tzv. *historická metoda*, kterou ve zmíněné publikaci představil výše zmíněný Thomas Thiemeyer. Jeho metoda stojí na principech kritické analýzy historického pramene a zachází s ní tedy podobně jako s jiným historickým pramenem.⁴²

Odborná literatura se českou a německou expozicí o německy mluvícím obyvatelstvu českých zemí a především jejich vznikem zabývala ve dvou obdobích. Nejprve okolo r. 2010,

³⁶ Eva Broklová a Jan Křen, ed., *Obraz Němců, Rakouska a Německa v české společnosti 19. a 20. století* (Praha: Karolinum, 1998).

³⁷ Chad Carl Bryant, *Prague in black: Nazi rule and Czech nationalism* (Cambridge: Harvard University Press, 2007); v českém překladu Chad Carl Bryant, *Praha v černém: nacistická vláda a český nacionalismus* (Praha: Argo, 2012).

³⁸ Dušan Kováč et al., ed., *Paměť - expozice - ukládání: muzeizace dějin v česko-německo-slovenském kontextu*, Publikace Česko-německé komise historiků, nová řada, s.v. 1 (Praha: Česko-německá komise historiků: Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v.v.i, 2017).

³⁹ Astrid Erll, *Kollektives Gedächtnis und Erinnerungskulturen: Eine Einführung* (Stuttgart: J. B. Metzler, 2017).

⁴⁰ Jan Dolák, *Muzeologie pro nemuzeology* (Bratislava: Muzeológia a kultúrne dedičstvo, o.z., 2019).

⁴¹ Joachim Baur, *Museumsanalyse: Methoden und Konturen eines neuen Forschungsfeldes* (Bielefeld: transcript Verlag, 2010).

⁴² Thomas Thiemeyer, „Geschichtswissenschaft: Das Museum als Quelle“, in *Museumsanalyse. Methoden und Konturen eines neuen Forschungsfeldes*, Joachim Baur (Bielefeld, 2010), 73–94; české shrnutí metody uvádí také Jakub Jareš, „Soudobé dějiny v místních muzeích“, in *Jak vystavujeme soudobé dějiny. Muzeum v diskuzi*, Jakub Jareš, Čeněk Pýcha, a Václav Sixta (Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2020), 31–61. Podrobněji se o metodě a jejím použití při analýze rozepisují v podkapitole 1.3 Intepretace expozice.

kdy vyšly první texty zabývající se koncepcemi obou výstav. Na konferenci Česko-německé a Česko-slovenské komise historiků, která se konala v r. 2010, byly předneseny dva příspěvky, které byly následně publikované ve sborníku *Paměť – expozice – ukládání: Muzealizace dějin v česko-německo-slovenském kontextu*. Úvod tohoto sborníku byl rovněž zohledněn v kapitole věnované kolektivní paměti a muzeím. Ačkoliv byl sborník publikován až několik let po konání konference, uveřejněné texty poskytují náhled na podobu koncepcí v daném období. Text autorky prvního konceptu Marity Krauss, vypracovaný v roce 2012, předkládá první skicu expozice Sudetoněmeckého muzea.⁴³ Druhým textem, který se ve sborníku objevuje, je článek českých historiků Kristiny Kaiserové a Miroslava Kunštáta, kteří v něm sledují vývoj českého i německého konceptu muzeí od jejich prvopočátků v devadesátých letech minulého století a podávají obraz o současném stavu vývoje.⁴⁴

Česká expozice se také objevila v německojazyčných odborných publikacích zabývajících se muzei menšin. Autory textů jsou Blanka Mouralová a Jan Šícha, tedy členové tehdejšího vedení vytvářejícího českou expozici. V textu *Das Museum einer nahezu abwesenden Minderheit*⁴⁵ se autoři vyjadřují ke kontextu vzniku expozice, jejímu umístění v Ústí nad Labem a problematice spojené s tvorbou expozice o menšině, která již v Česku nežije. Podobně pak píše i v textu vydaném o rok později, nazvaném *1500 Quadratmeter und 800 Jahre Leben. Visionen eines Museums von einem [sic!] abwesenden Minderheit*⁴⁶, zde už

⁴³ Marita Krauss, „Soužití“. Sudetoněmecké muzeum v Mnichově - koncept přeshraničního pamětnického projektu“, in *Paměť - expozice - ukládání: Muzealizace dějin v česko-německo-slovenském kontextu*, Dušan Kováč, Miloš Řezník a Martin Schulze Wessel, Publikace Česko-německé komise historiků (Praha: Česko-německá komise historiků : Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v.v.i, 2017), 103–117.

⁴⁴ Kristina Kaiserová a Miroslav Kunštát, „Češi a Němci v muzeu. Nové způsoby institucionalizace veřejné vzpomínky v česko-německých vztazích: Collegium Bohemicum (Ústí nad Labem) a Sudetoněmecké muzeum (Mnichov)“, in *Paměť - expozice - ukládání: Muzealizace dějin v česko-německo-slovenském kontextu*, Dušan Kováč, Miloš Řezník a Martin Schulze Wessel, Publikace Česko-německé komise historiků (Praha: Česko-německá komise historiků : Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v.v.i, 2017), 118–129; text byl s aktualizacemi vydán i v anglickém znění v roce 2016, srov. Kristina Kaiserová a Miroslav Kunštát, „The Collegium Bohemicum in Ústí nad Labem, the Sudetengerman Museum in Munich. Which collective memories should be preserved, promoted and passed on?“ *Revue d'etudes comparatives Est-Quest* 47, č. 1–2 (2016): 91–111.

⁴⁵ Blanka Mouralová a Jan Šícha, „Das Museum einer nahezu abwesenden Minderheit“, in *Visualisierte Minderheiten. Probleme und Möglichkeiten der musealen Präsentation von ethnischen bzw. nationalen Minderheiten*, ed. Petr Lozoviuk (Dresden: Thelem, 2012), 151–165.

⁴⁶ Blanka Mouralová a Jan Šícha, „1500 Quadratmeter und 800 Jahre Leben. Visionen eines Museums von einem [sic!] abwesenden Minderheit“, in *Selbstbilder der Minderheiten. Nationale und ethnische Minderheiten im Museum*, ed. Peter Dragsbo (Sonderburg, 2013), 38–48.

navíc s bližším popisem samotné expozice, včetně popisu místností a fotografií již hotových modelů.

Za prozatím nejzásadnější publikaci věnovanou oběma muzeím (resp. jejich koncepcím) lze považovat *Flucht und Vertreibung in europäischen Museen*⁴⁷ od Vincenta Regente. Tato dizertační práce vyhotovená na Svobodné univerzitě v Berlíně se zabývá srovnáním čtyř středoevropských muzeí a obrazy nuceného vysídlení německy mluvícího obyvatelstva. Vincent Regente v ní podává cenné a detailní informace o dosavadní genezi expozic v Ústí i v Mnichově, získané studiem koncepcí expozic. V době vzniku dizertace ještě nebyla mnichovská, ani ústecká expozice dokončená, tím pádem mohly být v práci porovnávány pouze koncepty, které ovšem nakonec neodpovídají plně konečné podobě. I z tohoto hlediska je proto předložená diplomová práce přínosem, jelikož analyzuje již hotové expozice.

O mnichovskou a ústeckou expozici panoval po otevření zájem především mezi odborníky a lidmi z branže, což dokládají články uveřejněné v oborových či odborných zdrojích, několik zpráv se objevilo i ve veřejných médiích.⁴⁸ Téma bylo předmětem také několika česko-německých diskusí.⁴⁹ V současnosti se expozicemi zabývá také Diskusní fórum, založené Společnou česko-německou komisí pro učebnice, které zamýšlí připravit k oběma expozicím doplňující podklady pro pedagogy a vedoucí mládeže.⁵⁰

Jako primární zdroj byly při analýze použity samotné expozice, které autorka práce opakovaně navštívila. První návštěva proběhla samostatně a v anonymitě v prvotní fázi tvorby

⁴⁷ Vincent Regente, *Flucht und Vertreibung in europäischen Museen: deutsche, polnische und tschechische Perspektiven im Vergleich*, Public history-angewandte Geschichte, Band 3 (Bielefeld: Transcript, 2020).

⁴⁸ Tomáš Lindner, „Země česká, mein Heimatland“, *Respekt* 2021, č. 46 (14. listopad 2021), <https://www.respekt.cz/tydenik/2021/46/zeme-ceska-mein-heimatland?issueId=100538>; Niklas Zimmermann, „Deutsche und Tschechen: Der Hopfen liebt das steile Dach“, *FAZ.NET*, 16. prosinec 2021, <https://www.faz.net/aktuell/feuilleton/kunst-und-architektur/unsere-deutschen-ausstellung-im-stadtmuseum-aussig-17683961.html>; Anna Kolářová, „Vzpomínání společné a rozdělené. Nová muzea sudetských Němců“, *ART ANTIQUES*, březen 2022, <https://www.artantiques.cz/vzpominani-spolecne-a-rozdelene-nova-muzea-sudetskych-nemcu>; René Küpper, „Das Sudetendeutsche Museum in München. Eine kritische Würdigung“, rukopis, leden 2023. Plánované zveřejnění v periodiku *Geschichte und Wissenschaft im Unterricht*. (staženo 19. únor 2023)

⁴⁹ Adalbert Stifter Verein, „Geschichte ausstellen. Neue Museen in München und Aussig“, YouTube, 4. března 2021, <https://www.youtube.com/watch?v=0yrYI35VWfg>. (staženo 6. březen 2023); Adalbert Stifter Verein, Zwei neue Museen im Kontext der Zeit, YouTube, 2. prosince 2021, <https://www.youtube.com/watch?v=z58K4qlOEK0>. (staženo 20. březen 2023)

⁵⁰ Obě expozice byly předmětem prvního setkání Diskusního fóra pořádaného na podzim 2022. Česko-německá komise pro učebnice, „Diskusní fórum česko-německé komise pro učebnice“ (Praha, 24. - 25. 11. 2022), <https://www.gei.de/wissenstransfer/internationale-schulbucharbeit/deutsch-tschechisch/dialogforum>.

diplomové práce, tedy v prvních měsících roku 2022. V tento moment ještě nebyla pevně určena metoda analýzy a návštěvy tak mimo jiné posloužily i jako předběžná sondáž, na základě které bylo možné rozhodnout o dalším pokračování výzkumu. Hlavní otázkou zde bylo, jestli a na jaké bázi je možné expozice komparovat. Již během první návštěvy obou expozic byly pořízeny obsáhlé fotomateriály místností, jednotlivých exponátů a doprovodných textů. Jelikož v době vzniku předložené práce nebyly k dispozici katalogy expozic ani v českém, ani v německém případě, bylo možné se k expozicím opakovaně vracet právě skrze tyto osobně pořízené materiály.

Druhá a třetí návštěva v muzeích pak probíhala v každém z nich odlišně. Vzhledem ke vzdálenosti mnichovského muzea zde byly tyto návštěvy spojeny do jednoho pětidenního pobytu na začátku června 2022. Expozice byla znovu podrobně zdokumentována, tentokrát už s ohledem na katalog otázek, který byl k analýze na základě metody T. Thiemeyera a J. Jareše vytvořen. Kromě toho byla výstava zhlédnuta také v rámci komentované prohlídky, které se autorka práce zúčastnila spolu s kolegy v rámci exkurze do Sudetoněmeckého muzea.⁵¹ Oproti tomu v ústeckém muzeu proběhla jako druhá návštěva komentovaná prohlídka výstavy s ředitelem Collegia Bohemica Petrem Kourou⁵² a třetí návštěva pak až v polovině června 2022, kde byla expozice analyzována za pomoci již zmíněného připraveného katalogu otázek.⁵³

Jako primární zdroj byly využity materiály publikované tvůrčími skupinami. V případě ústecké expozice se jedná o newslettery a výroční zprávy, které CB (s nějakými výjimkami) pravidelně vydávalo a v kterých je možné sledovat postupný vývoj a vznik české expozice. Tyto dokumenty jsou dostupné online na webu CB.⁵⁴ V mnichovském případě byly informace čerpány z koncepcí Marity Krauss z roku 2008 a Elisabeth Fendl z roku 2013 a 2015. Tyto

⁵¹ Exkurze proběhla v rámci hybridního semináře organizovaného Historickým seminářem LMU Mnichov a Filozofickou fakultou UK během letního semestru 2022. Autorka tímto děkuje organizátorům akce za možnost účasti i za cenné rozhovory. Viz „Eine tschechisch-deutsche Gesellschaft im Zeitalter des Nationalismus“, sek. Osteuropastudien, (staženo 12. prosinec 2022), <https://www.osteuropastudien.uni-muenchen.de/aktivitaeten/lv2022/index.html>.

⁵² „Naši Němci. Komentovaná prohlídka s historikem PhDr. Petrem Kourou, Ph.D.“ (Muzeum města Ústí nad Labem, 31. březen 2022).

⁵³ Zde je potřeba zmínit, že ústecká expozice nebyla ani v době třetí návštěvy úplně kompletní. Konkrétně v některých místnostech chyběly úvodní texty, některé obrazovky určené k přehrávání videí nebo interaktivního materiálu nebyly spuštěny a místnost 2F byla nepřístupná. I přes to však byla analýza realizovaná, jelikož je expozice již od konce roku 2021 otevřená a bez omezení přístupná veřejnosti.

⁵⁴ Collegium Bohemicum, o.p.s., „O nás“, Collegium Bohemicum, (staženo 12. prosinec 2022), <https://www.collegiumbohemicum.cz/o-nas/>.

pracovní verze koncepcí muzea, stejně jako další přípravné materiály, jsou uloženy v osobním archivu Miroslava Kunštáta, který s nimi jako člen vědecké rady Sudetoněmeckého muzea v Mnichově v letech 2008–2022 pracoval.⁵⁵ Pozdější koncepce a tedy ty, které se týkají nakonec vyhotovené expozice, nebyly k dispozici.

Kromě toho byly za účelem analýzy provedeny dva doplňující expertní rozhovory, které přispěly k doplnění některých informací o vzniku expozic. Na české straně byl rozhovor veden s historikem Matějem Spurným, který se podílel na přípravě konceptu výstavy v rámci pracovní skupiny pod vedením Blanky Mouralové, přibližně v období 2008 - 2010. Koncept, který byl v této době navržen, se až na několik úprav objevuje i v současné podobě expozice otevřené pod vedením nového ředitele Petra Koury. Druhý rozhovor byl realizován se členem projektového týmu mnichovské expozice, historikem Raimundem Paleczkem, který se na tvorbě expozice podílel od roku 2015 a podílel se na realizaci současné podoby expozice. Dodnes také pracuje jako archivář Sudetoněmeckého muzea.

Některé aktuální informace ohledně expozic a jejich příprav byly čerpány taktéž z moderované pódiové diskuse pořádané kulturním institutem *Spolek Adalberta Stiftera* sídlícím v Mnichově. V debatě s názvem *Vystavování minulosti. Nová muzea v Mnichově a Ústí nad Labem*⁵⁶ byli 4. 3. 2021 přítomni oba tehdejší vedoucí přípravných týmů, Michael Henker za *Sudetoněmecké muzeum* a Petr Koura za *Collegium Bohemicum*. Debata byla vedena Zuzanou Jürgens, ředitelkou spolku a k tématům se vyjadřoval rovněž historik Martin Schulze Wessel, ředitel institutu *Collegium Carolinum*.

V první části práce se nejprve zabývám teoretickými základy *kolektivní paměti* a vznikem historických expozic. Následně se věnuji metodologii interpretace expozic a způsobem aplikace vybrané metody. V praktické části práce je na základě dostupných koncepcí a mnou vedených expertních rozhovorech stručně představena geneze obou expozic. Následně je podrobně představena současná podoba expozic. V kapitole shrnutí a interpretaci se pak zabývám jednotlivými podobnostmi a rozdíly ve vzniku expozic a jejich finální podobou a na základě vybrané metody interpretuji výsledky.

⁵⁵ Za možnost nahlédnutí do jinak nepřístupných dokumentů Miroslavu Kunštátovi ještě jednou děkuji.

⁵⁶ Adalbert Stifter Verein, „Geschichte ausstellen. Neue Museen in München und Aussig“.

1 Teoretické předpoklady práce

1.1 Kolektivní paměť

Při zabývání se současným obrazem dějin je nutné vymezit dva různé pojmy – minulost a paměť. Rozdíl mezi těmito pojmy spočívá v tom, že v případě minulosti se jedná o již ukončený a neměnný děj, zatímco paměť je tvořena vzpomínkami, které nejsou přesnou verzí minulosti, zato jsou ovlivněny přítomností a průběžně se v čase proměňují. Kromě toho, že přítomnost ovlivňuje podobu našich vzpomínek, mohou také vzpomínky negativně či pozitivně ovlivnit náš pohled na přítomnost.⁵⁷ Přesto všechno jsou pro nás vzpomínky zásadní a vytváří v nás silný dojem pravosti: „[v]zpomínaná minulost je pouhou konstrukcí, falzifikací, iluzí, ale je to vjem, který je intuitivně a subjektivně pokládán za pravý.“⁵⁸ Ačkoliv jsme často přesvědčení, že si na nějakou událost v minulosti velmi přesně vzpomínáme, jedná se pouze o vzpomínku vytvořenou v naší hlavě, která přesnému průběhu minulosti neodpovídá.⁵⁹ Tento princip lze rozšířit na minulost, kterou jsme my sami nezažili, ale paměť na ní je nám předávána v rámci kolektivu – ta je pak nazývána jako *kolektivní paměť*.

Kolektivní paměť má vědecké zárodky ve dvacátých letech minulého století, kdy jej začal rozvíjet francouzský sociolog Maurice Halbwachs. Popisoval sdílenou paměť společnosti jako sdílenou představu o minulosti, předávanou v rámci jedné společnosti nebo společenského kruhu. Jedinec, který je zpravidla součástí vícero společenských kruhů (ať už rodinného, kruhu přátel či kolegů) si vytváří představu o minulosti resp. obraz dějin na základě této sdílené kolektivní paměti.⁶⁰ Ve stejném období jako M. Halbwachs se studiu kolektivní paměti věnoval také německý kunsthistorik a antropolog Aby Warburg. Zájem o studium paměti však v této první fázi utichl a znovu se vrátil až o půlstoletí později, opět ve Francii a Německu a od té doby dále roste i v mezinárodním prostředí. Za základní práce na tomto poli lze označit díla francouzského historika Pierra Nory a jeho konceptu *míst paměti* a německých antropologů Aleidy a Jana Assmannových, kteří *kolektivní paměť* dále dělí na *kulturní* a *komunikační*.⁶¹ Na nich postupně vyrostlo celé odvětví zabývající se kolektivní pamětí a jejím fungováním,

⁵⁷ Aleida Assmann, *Geschichte im Gedächtnis. Von der individuellen Erfahrung zur öffentlichen Inszenierung* (München: C.H.Beck, 2007), 9.

⁵⁸ *Ibid.*, 9–10.

⁵⁹ Erll, *Kollektives Gedächtnis und Erinnerungskulturen : Eine Einführung*, 6.

⁶⁰ *Ibid.*, 13.

⁶¹ *Ibid.*, 11–30.

označované také jako *Memory studies*. Postupně se vžil výraz *vzpomínková kultura* (*Erinnerungskultur*), který zahrnuje veškeré procesy vzpomínání a zapomínání, které přispívají k utváření obrazu historie v rámci jedné společnosti.

Aleida a Jan Assmannovi vychází z Halbwachsova modelu *kolektivní paměti* a dělí jej na dva paměťové rámce – paměť *komunikační* a paměť *kulturní*. Tyto typy stojí proti sobě a odlišuje je délka období, na které je v daném rámci vzpomínáno a způsob, jakým se v něm vzpomínky uchovávají a předávají. *Komunikační paměť* se vztahuje na současnost resp. nedávnou minulost, vzdálenou přibližně 80 až 100 let a odpovídá třem až čtyřem žijícím generacím. Tyto generace si navzájem předávají své osobní vzpomínky, zpravidla ústně, a obsah této *komunikační paměti* se může různě měnit. Oproti tomu *kulturní paměť* se vztahuje na dávnou minulost, která reprezentuje počátky různých kultur (v širokém slova smyslu), a kterou nikdo z žijící populace nezažil. Tím pádem nejsou a ani nemohou být vzpomínky na ní závislé na žijících pamětnících. Místo toho jsou uchovány v tradicích a rituálech nebo písmu a obrazu a jejich obsah je v podstatě neměnný. K jejich zachování a předávání přispívají pracovníci archivů nebo zasvěcení specialisté jako kněží či šamani.⁶²

Aleida Assmann vysvětluje, jak společnost kulturní paměť využívá. Tyto dva principy nazývá *paměťí funkční* a *paměťí úložnou*.⁶³ *Funkční paměť* je selektivní, svázaná s přítomností, je důležitá pro soudržnost skupiny a provázaná s hodnotovým systémem. Oproti tomu *úložná paměť* zahrnuje vše, co funkční paměť opomíjí nebo záměrně zapomíná, protože to není aktuálně svázáno s přítomností. A. Assman chápe muzeum jako jednu z institucí, která podporuje *úložnou paměť* společnosti a brání tak „bezděčnému vytěsnění minulosti všednodenní paměti“.⁶⁴

Jednou z cílených metod „zhmotnění“ komunikační paměti již v přítomnosti je tzv. *oral history*, která umožňuje zachytit díky audio i video technologiím výpovědi pamětníků a docílí tak toho, že jejich vzpomínky nezaniknou společně s vymíráním dané generace.⁶⁵ Tento proces

⁶² Ibid., 24–26.

⁶³ Aleida Assmann, *Prostory vzpomínání. Podoby a proměny kulturní paměti* (Mnichov: C.H.Beck, 2018), 151. V originále Assman používá výrazy *Funktions- und Speichergedächtnis*, zde jsou užity názvy z oficiálního českého překladu publikace.

⁶⁴ Ibid., 158.

⁶⁵ Astrid Erll, *Kollektives Gedächtnis und Erinnerungskulturen : Eine Einführung* (Stuttgart: J. B. Metzler, 2017), 45. Velký zájem je v posledních třiceti letech např. o vzpomínky poslední žijící generace, která přežila Holocaust, viz projekt „Visual History Archive“, viděno 23. leden 2023, <https://vha.usc.edu/home>.

přechodu z jednoho paměťového rámce do druhého je zajímavý pro badatele, kteří zkoumají, jakým způsobem společnost s oběma paměťovými rámci pracuje, jak se proměňuje její paměť na různá období či události, co je zapomenuto a co naopak připomínáno.

Podobně i v této práci je kladen hlavní důraz na to, jak se v naší společnosti zhmotňuje komunikační paměť. Jedná se o projevy připomínání historie, se kterými se běžný člověk v každodenním životě setkává, i ty lze v širokém slova smyslu pojmenovat jako *kolektivní paměť*. Ve stejném smyslu užívá tento výraz Aleida Assmann v knize *Geschichte im Gedächtnis*, ve které se zabývá způsobem tematizování a zobrazení historie. Soustředí se při tom také na muzea a zdejší způsoby inscenace obrazů historie.⁶⁶

1.2 Muzeum

“Muzeum je stálá nezisková instituce ve službách společnosti, která odborně zpracovává, sbírá, konzervuje, interpretuje a vystavuje hmotné i nehmotné dědictví. Muzea jsou otevřená veřejnosti, přístupná a inkluzivní. Podporují a rozvíjejí rozmanitost a udržitelnost, fungují a komunikují eticky, profesionálně a za účasti různých komunit. Nabízejí rozličné podněty pro vzdělávání, potěšení, reflexi a sdílení vědomostí.”⁶⁷ Takto definuje muzeum Mezinárodní rada muzeí (ICOM) ve své nejnovější definici z roku 2022. Muzeum je dle tohoto výkladu instituce nekomerčního typu, která pracuje pro společnost tím, že pečuje o hmotné i nehmotné dědictví v celkem pěti krocích – jeho zpracováním, sběrem, uchováním, interpretací a vystavením. Jedná se o instituci, která není uzavřená a exkluzivní, ale napomáhá k rozvoji diverzity napříč společenským spektrem. Muzeum má přispívat jak ke vzdělávání, tak i ke společenské diskusi a potěšení.

Své dnešní podobě a funkcím vděčí muzeum několikasetletému vývoji. Z místa původně určeného elitě pro studium a poznávání, které slovo „museum“ označovalo, se postupně proměnilo ve veřejnou instituci schraňující a spravující sbírky, sloužící ke vzdělávání mas, aby se v 19. století stalo prostředkem ke konstrukci národní identity. Ve 20. století pak bylo i z tohoto důvodu vystaveno kritice, avšak v 2. polovině minulého století začal zájem o muzea opět růst, jeho stěžejní úkoly se přesunuly do podoby, jak je popsána ve výše zmíněné

⁶⁶ Assmann, *Geschichte im Gedächtnis*, 12.

⁶⁷ „Definice muzea“, ICOM CZECHIA, 2022, <https://icom-czech.mini.icom.museum/icom/definice-muzea/>.

ICOM definici a v 70. letech pak odstartoval v Evropě tzv. muzeální boom, který se dodneška prakticky nezastavil.⁶⁸

Ačkoliv zřejmě nejčastější asociací se slovem muzeum jsou galerie vystavující obrazy či umění, tematický záběr zahrnuje i různé typy historických muzeí.⁶⁹ Způsoby zpracování historie v muzeu jsou specifické a liší se od knih či filmů s historickými tématy, neboť muzeum funguje na odlišných principech⁷⁰ – konkrétní praktiky vzniku historické expozice jsou popsány níže v této podkapitole.

Vzhledem ke zmíněné funkci muzea *vzdělávat* je zajímavé se na něj podívat z hlediska jeho role v rámci vzpomínkové kultury. Muzea jsou jednoznačně vnímána jako média vzpomínkové kultury, která prezentují historii v rámci vlastních narativů.⁷¹ Jsou součástí diskurzu a mohou reprodukovat „zažité obrazy“, zároveň mohou posloužit k jejich proměně. V minulosti je možné najít příklady, kdy se velká muzea vyhýbala společenským tabu tématům – např. ještě dvacet let po konci druhé světové války se toto téma objevovalo v Německu pouze v menších specializovaných muzeích a také zájem o ně byl značně menší než o expozice věnované středověku.⁷² Stejně tak docházelo v minulosti k zavírání starých a otevírání nových muzeí v souvislosti se změnou politického režimu.⁷³ Avšak muzea „nejsou jednoduše odrazem historické politiky státu, ale jsou samotnými aktéry v diskursu vzpomínání“.⁷⁴ Toho mohou dosáhnout např. změnou perspektivy vyprávění z původně nacionální na evropskou. To však ještě nutně nemusí znamenat, že také návštěvník bude tuto perspektivu sdílet – naopak může výstavu kritizovat, pokud nenaplní očekávání svázána s perspektivou, která je jemu vlastní.⁷⁵

Joachim Baur za pomoci úpravy oblíbené metafory, která muzeum označuje jako zrcadlo všeho možného – ať už lidstva, národa nebo vesmíru – vyjadřuje jeho závislost na svých

⁶⁸ Pavel Štěpánek, *Obrysy muzeologie* (Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2002), 25–49; Joachim Baur, „Was ist ein Museum? Vier Umkreisungen eines widerspenstigen Gegenstands“, in *Museumsanalyse: Methoden und Konturen eines neuen Forschungsfeldes*, Joachim Baur (Bielefeld: transcript Verlag, 2010), 16–27.

⁶⁹ Kompletní přehled viz Štěpánek, *Obrysy muzeologie*, 51–57.

⁷⁰ Thomas Thiemeyer, *Geschichte im Museum. Theorie - Praxis - Berufsfelder* (Tübingen: Narr Francke Attempto, 2018), 119–120.

⁷¹ Kováč, Řezník a Schulze Wessel, „Muzeum jako médium histoire croisée Němců, Čechů a Slováků. Úvod“, 14.

⁷² Assmann, *Geschichte im Gedächtnis*, 141.

⁷³ Kováč, Řezník a Schulze Wessel, „Muzeum jako médium histoire croisée Němců, Čechů a Slováků. Úvod“, 14–15.

⁷⁴ *Ibid.*, 18–19.

⁷⁵ Assmann, *Geschichte im Gedächtnis*, 142–145.

tvůrcích a zřizovatelích, ať už jimi je kdokoliv: „muzea, muzejní sbírky a výstavy nestojí v žádném vztahu ke světu za svými zdmi, ale spíše aktivně vytvářejí pohledy na svět. Toto zrcadlo muzea se stává ‚zkreslujícím zrcadlem‘ [...], které odráží pouze určité obrazy, podle toho, jak je tvarováno a kdo ho drží.“⁷⁶ Představa historické expozice jako skutečného odrazu minulosti neodpovídá skutečnosti, jedině snad pokud by se jednalo o zrcadlo sestavené z různých střípků. Pak je možné jej vidět jako odraz těch, kteří za vznikem expozice stojí (v mocenských strukturách), neboť ti ovlivňují, které střípky jsou vybrány a prezentovány v rámci expozice veřejnosti.⁷⁷

Historie v muzeu

Jednou z funkcí muzea je prezentace, tedy zprostředkování sbírek veřejnosti. Jan Dolák muzejní prezentaci popisuje jako „integrac[i] vědeckého (pojmového) a uměleckého (obrazového, estetického) myšlení.“⁷⁸ Existují dvě hlavní formy muzejní prezentace, jedná se o expozici a výstavu. *Expozice* je zaprvé úzce spojena „se základním dokumentačním zaměřením ústavu“ a čerpá tedy ze sbírek daného muzea, za druhé se vedle samotného vystavení sbírky soustředí i na vysvětlení souvislostí, za třetí je její výpověď podložena autentickými sbírkovými předměty, které dále nazýváme exponáty a za čtvrté má dlouhodobou formu. Oproti tomu *výstava* nemá tak silné pouto na daný ústav – často je možné setkat se s putovním typem výstavy, navíc si kvůli odlišnému prostředí zachovává spíš univerzální charakter. Výstavu je také vzhledem k odlišným podmínkám umístění možné upravit, což může mít pozitivní i negativní dopad. Výstava také má pouze krátkodobou formu a netrvá zpravidla déle než dva roky.⁷⁹

Každá výstava a expozice je vyprávěním, které předem vymyslel a připravil kurátorský tým. Toto vyprávění se opírá o „věci“, které zde přípravný tým umístí v určitém pořadí, které odpovídají zvolenému příběhu. Zmíněný pojem „věci“ Thomas Thiemeyer užívá pro označení

⁷⁶ Baur, „Was ist ein Museum? Vier Umkreisungen eines widerspenstigen Gegenstands“, 37.

⁷⁷ Baur tuto myšlenku rozvíjí v návaznosti na uznávané muzejní teoretiky, např. britského historika Tonnyho Bennetta. Ibid., 37–39.

⁷⁸ Dolák, *Muzeologie pro nemuzeology*, 31.

⁷⁹ Ibid., 31–32.

objektů, které má muzeum uschované ve svých sbírkách.⁸⁰ V momentě, kdy se věci ocitnou na výstavě, stávají se *exponáty* a svým bytím zde reprezentují určitou message v celém příběhu výstavy. Jak ale zároveň T. Thiemeyer upozorňuje, „[v]ěci v muzeu byly vyjmuty ze svého původního každodenního kontextu. Přicházejí k nám jako fragmenty a je třeba je rekontextualizovat, tedy integrovat a vysvětlit v nových kontextech.“ Dochází tak k re-produkci nového příběhu dějin, který sestává z jednotlivých fragmentů.

Thomas Thiemeyer pracuje s výše popsaným modelem *funkční a úložné paměti*, za jehož pomoci vysvětluje vztah mezi muzejním skladem/sbírkami a výstavami. Zatímco sbírky přirovnává k *úložné paměti*, ve které je uskladněno vše dostupné k danému historickému tématu, a je to řazeno podle jasného typu pořádku, expozice už jsou účelným výběrem z těchto sbírek, vědomě zvolené a umístěné v takovém pořadí, aby vytvářely příběh, a stává se z nich *paměť funkční*.⁸¹

Kromě toho vymezuje T. Thiemeyer tři různé způsoby prezentace, neboli jak je nazývá, „kurátorské praktiky“. Exponáty jsou vystaveny jedním z těchto tří způsobů, což vychází z jejich vlastní hodnoty a zároveň ji v návštěvníkovi evokuje. Např. může být důvodem vystavení jejich jedinečnost, spočívající v originálním (většinou uměleckém) zpracování. Takové věci jsou pak vystaveny v okolí, které zdůrazňuje jejich originalitu – např. za ochranným sklem, není možné se k nim zcela přiblížit a vyzařují tuto auru speciálnosti do okolí. T. Thiemeyer je pojmenovává jako *dílo*. Druhým způsobem je *exemplář*, který je naopak vystaven v kontrastu k *dílu* v obklopení dalších podobných exemplářů, aby jednak vyjádřil jejich množství, jednak upozornil na vzájemné odlišnosti. Jako třetí pak figuruje *svědek*, což je typ exempláře, jehož vystavení dokazuje pravost nějaké dějinné události či existenci osobnosti a jejího konání. Nemusí se jednat o svědka či pamětníka jako živoucí bytost, může se jednat např. o nějakou „obyčejnou“ věc, kterou ona osobnost používala v každodenním životě nebo která byla používaná během oné historické události. Vystavení takové věci je v podstatě přímým důkazem toho, že daná událost proběhla nebo konkrétní významná osobnost existovala.⁸²

⁸⁰ Thiemeyer, *Geschichte im Museum*, 121–122.

⁸¹ *Ibid.*, 119–120.

⁸² *Ibid.*, 129–136.

Aleida Assmann dále definuje tři formy historické prezentace – *vyprávění*, *vystavení* a *prezentaci*.⁸³ První z forem je přitom zásadní i pro další dvě, které ji zhmotňují a přidávají jí novou dimenzi. *Vyprávění* je zpravidla zakotveno v textu a může (ale nemusí) podléhat chronologii. V případě výstavy, kdy dojde k doplnění o *exponáty-svědky*, nabývá vyprávění i věci samotné na novém významu. Předměty totiž neplní jen doprovodnou vizuální funkci, ale mají vliv na samotný příběh – mohou jej buď posílit, nebo oslabit.⁸⁴ Tuto schopnost A. Assman označuje podle kunsthistorika a muzeologa Gottfrieda Korffa jako „trigger“⁸⁵ a vysvětluje, že vystavené předměty jsou ztělesněnou, resp. „zvěčněnou minulostí“.⁸⁶ Vymezuje tak tři typy hodnoty: předměty, které mají historickou hodnotu svědka (např. pas migranta); předměty, které jsou tichým důkazem událostí (např. trakař z pochodu smrti); a předměty, které konkretizují individuální osudy (např. klíče od domu ve staré vlasti).⁸⁷

1.3 Interpretace expozice

Metoda, která byla pro analýzu expozic v předložené práci zvolena, se nazývá historická.⁸⁸ Byla uveřejněna jako jedna z pěti různých metod případové analýzy muzeí v knize Joachima Baura a stejně jako ostatní čtyři je u ní předpoklad vyvodit z výsledků analýzy hlubší poznatky o stavu společnosti.⁸⁹ Důvody pro výběr *historické metody* jsou následující: zaprvé její zaměření na historické expozice, za druhé její adaptabilita – jak na rozličná témata expozic, tak na případové i srovnávací studie a za třetí její komplexita, která cílí na získání co nejpresnějšího obrazu expozice i jejího vzniku. Historická metoda stojí na chápání expozice jako jakéhokoliv jiného historického pramene a uplatňuje při tom kritický přístup. Český historik a muzeolog Jakub Jareš výstižně shrnuje historickou metodu následovně: „[Thomas

⁸³ Assmann, *Geschichte im Gedächtnis*, 149–154.

⁸⁴ *Ibid.*, 150–152.

⁸⁵ *Ibid.*, 155.

⁸⁶ *Ibid.*, 154.

⁸⁷ *Ibid.*, 155.

⁸⁸ V původním německém textu ji Thiemeyer označuje v doslovném překladu jako „historickou kritickou analýzu pramene“. Český název se objevuje u Jakuba Jareše, viz Jakub Jareš, „Soudobé dějiny v místních muzeích“, in *Jak vystavujeme soudobé dějiny. Muzeum v diskuzi*, Jakub Jareš, Čeněk Pýcha, a Václav Sixta (Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2020), 34.

⁸⁹ Joachim Baur, „Museumsanalyse: Zur Einführung“, in *Museumsanalyse: Methoden und Konturen eines neuen Forschungsfeldes*, Joachim Baur (Bielefeld: transcript Verlag, 2010), 7–14.

Thiemeyer] navrhuje soustředit se na kritické zkoumání toho, kdo a proč expozici vytvořil, komu je určena, jaké má cíle a jaké formální prostředky využívá.“⁹⁰

Hlavním nástrojem metody je katalog otázek, které Thomas Thiemeyer rozčlenil do osmi sekcí. Každá ze sekcí pokládá jednu hlavní otázku, která se týká vzniku či vyhotovení expozice. Ke každé otázce jsou přiřazeny další, podrobnější, které přispívají ke komplexnímu zodpovězení hlavní otázky. Následující výčet představuje shrnutí jednotlivých sekcí.

- První sekce se týká autorů expozice, jejich vztahu a dosavadních zkušeností s tématem expozice. Zabývá se také obsazením míst ve vědecké radě a dalšími osobami, které se na vzniku expozice nějakým způsobem podílí či podíleli a jejich vztahem k tématu expozice.
- Druhá sekce se zabývá vnějšími faktory a podmínkami, které vyhotovení expozice ovlivňují či ovlivnily. Jedná se např. o zřizovatele a jeho očekávání, dále dostupné finanční a časové prostředky či prostorové podmínky, které mají/měli autoři k dispozici.
- Třetí sekce se týká adresátů, což jsou v tomto případě návštěvníci expozice. Otázky zjišťují, jakou cílovou skupinu tvůrci očekávali a čím se vyznačuje vztah této skupiny k tématu a podobě expozice.
- Čtvrtá sekce se týká času a místa vzniku expozice. Zjišťuje, kdy a kde se zrodila myšlenka expozice a jak nápad i realizace koresponduje s veřejným děním, možnými politickými změnami v zemi apod.
- Pátá sekce se zabývá účelem expozice a tím, zda a do jaké míry se podařilo naplnit záměr avizovaný institucí.
- Šestá sekce se zabývá „centrálními pojmy“ expozice. Soustředí se na to, co stojí ve středobodu zájmu, jaké pojmy jsou užívány v textech, nebo na co je kladen důraz v inscenacích. Na základě užívání centrálních pojmů lze sledovat typ diskurzu, který expozice reprodukuje.
- Sedmá sekce se týká formy expozice. Zda se jedná o styl dokumentační nebo inscenační a jaké jsou pro rozhodnutí o jednom nebo druhém typu důvody. Dále je možné zjistit, jaké doprovodné programy muzeum nabízí.

⁹⁰ Jareš, „Soudobé dějiny v místních muzeích“, 35.

- Osmá sekce se týká pořadí témat. Otázky zjišťují, jakým způsobem je expozice členěná a podle jakých kritérií (tedy zda hraje roli např. chronologie). A zda ze zvoleného pořadí vyplývá spíše otevřený či uzavřený obraz dějin. Jinými slovy zda-li a pokud ano, tak jakým způsobem je vyobrazena kauzalita děje a jeho kontinuita do současnosti.⁹¹

Odpovědi na otázky lze podle Thomase Thiemeyera získat dvěma způsoby, které lze samozřejmě kombinovat a odvíjí se od účelu analýzy a dostupnosti zdrojů.⁹² Prvním ze způsobů je studium zdrojů, prováděné buď na různých typech dokumentů nebo získané z rozhovorů s pracovníky či návštěvníky expozice. Druhým způsobem je terénní výzkum v podobě osobní návštěvy expozice. Jelikož poznatky načerpané z externích zdrojů mohou ovlivnit způsob vnímání expozice, navrhuje T. Thiemeyer nejprve samostatně navštívit expozici a provést podrobnou písemnou a fotodokumentaci a tyto poznatky vyhodnotit. Teprve v druhém kroku se věnovat studiu dalších materiálů a na základě získaných informací upravit katalog otázek tak, aby co nejlépe zachytil odpovědi na výzkumnou otázku. V posledním kroku pak badatel může expozici znovu navštívit a doplnit odpovědi na otázky, které vyvstaly v druhém kroku.⁹³

Hlavním přínosem historické metody – čímž se zároveň odlišuje od tradiční obsahové analýzy – je její zaměření na to, co v obsahu expozice absentuje.⁹⁴ Zachytit, co všechno expozice zahrnuje, tak jak by tomu u obsahové analýzy bylo, je jen prvním krokem k provedení výzkumu. Tím druhým pak je zasazení do kontextu veřejného dění a politické situace a následné pojmenování toho, co zůstalo vynecháno. Na základě toho lze popsat, jaký příběh expozice svým návštěvníkům předává. Výhodou metody je připravený katalog otázek s doplňujícími dotazy, popsány výše. Ačkoliv navržené otázky mohou být nápomocné v tom, že nezůstane opomenut nějaký důležitý aspekt, je nutné zdůraznit, že z širokého množství otázek může plynout i nevýhoda v podobě nutnosti adaptovat katalog na daný výzkum. Redukce na menší množství otázek může být především pro méně zkušené výzkumníky komplikací.⁹⁵ V neposlední řadě je třeba mít na paměti, že ani zkušenému výzkumníkovi se nikdy nepodaří

⁹¹ Thiemeyer, „Geschichtswissenschaft: Das Museum als Quelle“, 83–89.

⁹² Ibid., 82.

⁹³ Ibid., 82–83.

⁹⁴ Ibid., 90.

⁹⁵ J. Jareš ve své adaptaci Thiemeyerovy metody zúžil fokus pouze na několik aspektů a podařilo se mu tak katalog otázek efektivně zúžit. Autorka práce děkuje PhDr. Jakubovi Jarešovi, PhD. za konzultaci a poskytnutí otázek ze zmíněného výzkumu k osobnímu náhledu.

získat veškeré informace, jelikož materiály nemusí být dostupné. Důvodem může být např. jejich vyřazení kvůli neaktuálnosti v případech již ukončených expozic, ale i současné expozice bývají nezdědka aktualizovány či obměňovány.⁹⁶ T. Thiemeyer si je tohoto nedostatku vědom a upozorňuje na to, že nikdy není možné získat všechny informace: „Ten, kdo analyzuje expozici jako pramen, si brzy všimne, že rekonstruování výstav, jejich historie a politického působení se daří jen zčásti.“⁹⁷

Ačkoliv je historická metoda relativně nová, v minulosti již byla aplikována ve výzkumech zabývajících se vzpomínkovou kulturou v různých zemích. Thomas Thiemeyer ji sám aplikoval při porovnání muzejní prezentace první a druhé světové války v německých, francouzských, belgických a britských muzeích.⁹⁸ Ve vztahu k druhé světové válce ji využil také antropolog André Hertrich, v současné době působící při rakouské akademii věd. A. Hertrich porovnával současnou muzejní prezentaci soudních procesů vedených proti hlavním představitelům nacismu v Norimberku a Tokiu po konci druhé světové války.⁹⁹ Ve stejném roce jako A. Hertrich publikoval svůj výzkum muzeí za využití historické metody také český historik a muzejník Jakub Jareš, když porovnával 24 místních muzeí v České republice, ve kterých sledoval prezentaci soudobých dějin v jejich stálých expozicích.¹⁰⁰

V předložené diplomové práci byl katalog otázek specifikován na téma ústecké a mnichovské expozice. Celý katalog použitých otázek je připojen k práci jako *Příloha 1*. Při analýze muzeí bylo třeba vzít v potaz skutečnost, že ústecká expozice nebyla ani do termínu poslední návštěvy zcela dokončená. V několika místnostech ještě nebyly k dispozici texty nebo popisky u exponátů a místnost s označením 2F byla zcela nepřístupná. Na druhou stranu však byla expozice otevřená již několik měsíců veřejnosti bez jakýchkoli omezení či upozornění na chybějící části, a analýza tedy zpracovávala expozici v té podobě, v jaké je k dispozici běžným návštěvníkům. Lze sice namítnout, že pokud nebyla expozice zcela kompletní, nebyla ani vhodná k analýze. Avšak, jak píše Thomas Thiemeyer, „každé pozorování je pouze

⁹⁶ Thiemeyer, „Geschichtswissenschaft: Das Museum als Quelle“, 83.

⁹⁷ Ibid., 90.

⁹⁸ Thomas Thiemeyer, *Fortsetzung des Krieges mit anderen Mitteln. Die beiden Weltkriege im Museum* (Paderborn: Ferdinand Schöningh, 2010).

⁹⁹ André Hertrich, „Kriegsverbrecherprozesse im Museum: Die historischen Schauplätze von Nürnberger und Tōkyōter Prozess und deren museale Verwendung“, *NOAG* 90/92, č. 196–198 (2020): 1–39, <https://www.oag.uni-hamburg.de/noag/noag-196-198-2020-2022.html>.

¹⁰⁰ Jareš, „Soudobé dějiny v místních muzeích“.

momentkou“¹⁰¹ a nelze počítat s tím, že se podaří získat úplně kompletní data, protože i u stálých expozic dochází v průběhu času k částečným obměnám a vybrané vitríny mohou být aktualizovány.¹⁰²

¹⁰¹ Thiemeyer, „Geschichtswissenschaft: Das Museum als Quelle“, 83.

¹⁰² Ibid., 83.

2 Komparace expozic

2.1 Geneze

2.1.1 Vznik a realizace expozice v Sudetoněmeckém muzeu

Oficiální impuls na založení vlastního Sudetoněmeckého muzea přišel v roce 2006 od Edmunda Stoibera, tehdejšího bavorského ministerského předsedy a současně předsedy strany Křesťanské sociální demokracie (CSU) během Sudetoněmeckých dní.¹⁰³ Muzeum, označované od počátku jako *Landesmuseum*¹⁰⁴ mělo být založeno na základě spolkového zákona §96¹⁰⁵ upravující práva pro německé vysídlence a uprchlíky po 2. světové válce. Založení muzea a vytvoření expozice bylo plánováno současně v rámci jedné koncepce.¹⁰⁶ Finanční prostředky na jeho realizaci měly být získány ze dvou zdrojů: německého spolkového rozpočtu a bavorského státního rozpočtu.¹⁰⁷

Hned zpočátku plánování bylo ustanoveno, že za účelem vypracování koncepce a jeho následného provozu vznikne muzejní nadace (*Stiftung Sudetendeutsches Museum*).¹⁰⁸ Tato nadace měla být spravována *Sudetoněmeckou nadací*, kromě toho měly být založeny další správní orgány: *Předsednictvo muzejní nadace*, *Rada muzejní nadace* a *Vědecká rada*, jejímž úkolem by bylo radit *Muzejní nadaci* v otázkách koncepce, muzeologie a odborné stránky tématu.¹⁰⁹ Ustanovená vědecká rada byla složena ze zástupců vybraných německých muzeí, zřizovatele, sudetoněmeckých organizací, státu a spolku.¹¹⁰ Kromě toho bylo v radě¹¹¹ přítomno i několik členů z České republiky, spojených s Collegiem Bohemicem a/nebo odbornou specializací na tematiku česko-německých dějin.¹¹² Z německých odborníků bylo do

¹⁰³ Marita Krauss, „Konzeption für das ‚Museum im Sudetendeutschen Haus‘“, München-Augsburg, 2008, pracovní verze, 2.

¹⁰⁴ Výraz *Landesmuseum* v češtině znamená zemské muzeum a vztahuje se explicitně k dějinám dané (spolkové) země, v tomto případě Bavorska.

¹⁰⁵ Krauss, „Konzeption für das ‚Museum im Sudetendeutschen Haus‘“, 2.

¹⁰⁶ *Ibid.*, 4.

¹⁰⁷ *Ibid.*, 26.

¹⁰⁸ *Ibid.*, 25.

¹⁰⁹ *Ibid.*, 27–28.

¹¹⁰ *Ibid.*, 27–28.

¹¹¹ Složení členů vědecké rady se během let měnilo, zatímco Marita Krauss ve své koncepci z roku 2008 navrhuje počty odborníků za dané instituce, v koncepcích 2013 a 2015 už se tyto ani jmenné seznamy neobjevují.

¹¹² Raimund Paleczek, Přepis expertního rozhovoru s Dr. Raimundem Paleczkem, 2. červen 2022, 7.

vědecké rady přizváno také Collegium Carolinum, ke spolupráci s institutem však nakonec (bez blíže popsáných důvodů) nedošlo.¹¹³

Podle raného návrhu mělo být muzeum umístěno v Mnichově, v budově Sudetoněmeckého domu,¹¹⁴ ve kterém sídlí řada organizací a institucí věnujících se sudetoněmeckým a česko-německým dějinám a záležitostem. Tato lokalita byla vyzdvihována i díky své blízkosti k centru města a dalším institucím, např. k *Domu německého východu*, k *Německému muzeu* a k významnému kulturnímu centru *Gasteig*.¹¹⁵ Podle původního návrhu mělo dojít ke vzniku „Fóra“, které by propojilo činnost muzea a ostatních organizací sídlících v Sudetoněmeckém domě, příp. jeho okolí.¹¹⁶ Navrhované umístění muzea bylo nakonec zrealizováno, oproti původnímu návrhu však došlo k výstavbě nové budovy, připojené přímo k Sudetoněmeckému domu, se kterým dnes sdílí stejnou adresu. Stavba muzea a jeho vnitřní architektura měla zásadní vliv i na konečné zpracování muzea. V roce 2013 se v koncepci nového muzea počítalo se třemi podlažími, které by reprezentovaly tři zásadní etapy v dějinách českých Němců resp. sudetských Němců,¹¹⁷ s konečnou podobou budovy však muselo dojít k rozložení expozice na pět pater a tím pádem i určitým změnám v koncepci.¹¹⁸

Muzeum původně označované „Muzeum v Sudetoněmeckém domě“¹¹⁹ posléze získalo název *Sudetoněmecké muzeum*. Jeho založení a první návrhy tvořené německou historičkou Maritou Krauss vycházely z toho, že se bude jednat o „velkou databázi [...] fotek, dopisů a rozhovorů“¹²⁰ se sudetskými Němci, které by byly zprostředkovány za pomoci moderní techniky a v „kombinaci s reprezentativními muzejními předměty [by prezentovaly] realie česko-moravsko-sudetoněmeckého prostoru“.¹²¹ Ústředním tématem expozice se mělo stát *Zusammenleben*, do češtiny přeloženo jako *Spolužit*, a mělo se zaměřit na různé etapy soužití českých Němců s ostatními obyvateli – od začátku jejich života v českých zemích a jejich

¹¹³ Adalbert Stifter Verein, „Geschichte ausstellen. Neue Museen in München und Aussig“, 1:40:10-1:40:27.

¹¹⁴ Krauss, „Konzeption für das ‚Museum im Sudetendeutschen Haus‘“, 4.

¹¹⁵ Ibid., 4.

¹¹⁶ Ibid., 7–8.

¹¹⁷ Elisabeth Fendl, *Sudetendeutsches Museum. Konzept* (München, 2013), pracovní verze, 14.

¹¹⁸ Elisabeth Fendl, *Sudetendeutsches Museum. Konzept* (München, 2015), pracovní verze 14; Paleczek, Přepis expertního rozhovoru, 2.

¹¹⁹ Krauss, „Konzeption für das ‚Museum im Sudetendeutschen Haus‘“, 2.

¹²⁰ Ibid., 2.

¹²¹ Ibid., 2.

následné opuštění, přes poválečnou integraci v Bavorsku, až po aktuální život v Evropě.¹²² Významnou roli mělo hrát zastoupení pamětníků z různých skupin, tedy nejen Němců, ale i Čechů či českých a německých Židů.¹²³ V pozdější přepracované verzi pod vedením německé historičky a folkloristky Elisabeth Fendl byl fokus expozice změněn na dva jiné hlavní motivy: *domov a paměť*.¹²⁴ Muzejní zpracování se mělo opřít v první řadě o sbírkové předměty, které se tak měly stát primárním narativním prostředkem celé expozice.¹²⁵ Přesto měl být zachován princip zahrnující vícero perspektiv, který by byl dosažen za pomoci vystavení různých záznamů a zpráv o jedné a též události, jejichž autoři by však patřili k různým národním, regionálním či etnickým skupinám.¹²⁶ Navíc by také expozice zahrnovala kritickou reflexi vzniku muzea, která by při vstupu do expozice návštěvníka poučila o konstruktivistickém charakteru muzejních výstav.¹²⁷ Finální verze, vypracovaná pod vedením Michaela Henkera, v Bavorsku dlouhodobě působícího rakouského historika a muzejníka, vznikala na podkladu koncepce z roku 2013.¹²⁸ Jejím centrálním tématem se však nakonec stala *ztráta domova* resp. *vlasti* (v němčině se užívá charakteristický výraz *Heimat*).¹²⁹

Při realizaci expozice se tvůrci snažili „celému vyprávění dát rytmus, který procházení pěti podlaží [expozice] udělá snesitelnějším“.¹³⁰ Hlavní očekávanou cílovou skupinou návštěvníků byli příslušníci generace Němců, kteří prožili transfer z Československa do Bavorska, a jejich potomci.¹³¹ Muzeum se tak mělo stát prostorem, kde by jednak došlo k transformaci kolektivní paměti na kulturní¹³² a zároveň by zde mohla být rovněž přítomna témata, která dříve v rámci komunikační paměti zůstávala tabuizovaná.¹³³ Dále byli zmiňováni také příslušníci jiných

¹²² Ibid., 5.

¹²³ Krauss, „„Soužití“. Sudetoněmecké muzeum v Mnichově - koncept přeshraničního pamětnického projektu“, 105.

¹²⁴ Fendl, *Sudetendeutsches Museum. Konzept*, 2013, 3–5.

¹²⁵ Fendl, *Sudetendeutsches Museum. Konzept*, 2015, 6.

¹²⁶ Ibid., 12.

¹²⁷ Srov. Fendl, *Sudetendeutsches Museum. Konzept*, 2013, 13; Fendl, *Sudetendeutsches Museum. Konzept*, 2015, 18–19.

¹²⁸ Adalbert Stifter Verein, „Geschichte ausstellen. Neue Museen in München und Aussig“, 24:30-24:40.

¹²⁹ Paleczek, Přepis expertního rozhovoru, 1.

¹³⁰ Adalbert Stifter Verein, „Geschichte ausstellen. Neue Museen in München und Aussig“, 29:30-29:40.

¹³¹ Krauss, „Konzeption für das ‚Museum im Sudetendeutschen Haus‘“, 3; Fendl, *Sudetendeutsches Museum. Konzept*, 2013, 3; Fendl, *Sudetendeutsches Museum. Konzept*, 2015, 5; Paleczek, Přepis expertního rozhovoru, 8.

¹³² Fendl, *Sudetendeutsches Museum. Konzept*, 2015, 5.

¹³³ Paleczek, Přepis expertního rozhovoru, 8.

vyhnaneckých skupin, návštěvníci z České republiky,¹³⁴ obecně z řad široké veřejnosti (ať už s předchozími znalostmi o tématu nebo bez),¹³⁵ či zájemců o tematiku lidských práv.¹³⁶

Samotná koncepce vznikala, jak bylo výše naznačeno, v několika fázích. Do roku 2009 měla přípravy na starosti pouze Marita Krauss, která následně začala pracovat v širším týmu. V další fázi vedla tým Elisabeth Fendl a nakonec projekt do finále přivedl Michael Henker.¹³⁷ Oba přitom vedli úzký tým přibližně 5 lidí, zahrnující odborníky na sudetoněmeckou problematiku, a od roku 2015/2016 probíhala navíc úzká spolupráce s architektonickou kanceláří Dr. Hermanna v Münsteru.¹³⁸

Jedním z témat, které bylo ve všech týmech diskutované, byla role a zobrazení aktu nuceného odsunu, resp. vyhnání, v celém příběhu expozice. Podle návrhu týmu Marity Krauss z roku 2008 mělo být vyhnání zobrazeno jako konec první z etapy soužití Němců a Čechů, přičemž následující etapa zachycovala soužití s novými sousedy v Bavorsku a třetí etapa měla představit nové formy soužití v Evropě po roce 1990.¹³⁹ V první koncepci Elisabeth Fendl, předložené v roce 2013, mělo být téma zařazeno až v druhé etapě (první etapa byla věnovaná pouze životu českých Němců v českých zemích), kde mělo být prezentováno jako její závěr a ukončovat tak období politických proměn a eskalujícího nacionalismu Čechů i Němců.¹⁴⁰ Ve finální koncepci, tvořené pod vedením Michaela Henkera, je téma vyhnání umístěno na samostatném podlaží. Přípravný tým i zde vycházel z předpokladu, že hlavní fokus příběhu expozice má být namířen na historii a kulturu sudetských Němců, a že by se zároveň mělo lišit od tradičních „vyhnaneckých muzeí“.¹⁴¹ Jedním ze symbolů, který byl pro zobrazení tématu zvolen, jsou koleje – ty odkazují na traumatickou zkušenost vysídlených Němců ze sudetských oblastí, odvážených po válce hromadně vlakem do neznáma.¹⁴²

¹³⁴ Krauss, „Konzeption für das ‚Museum im Sudetendeutschen Haus‘“, 2.

¹³⁵ Fendl, *Sudetendeutsches Museum. Konzept*, 2015, 5.

¹³⁶ Paleczek, Přepis expertního rozhovoru, 9.

¹³⁷ Adalbert Stifter Verein, „Geschichte ausstellen. Neue Museen in München und Aussig“, 24:15-24:40.

¹³⁸ Paleczek, Přepis expertního rozhovoru, 3.

¹³⁹ Krauss, „Konzeption für das ‚Museum im Sudetendeutschen Haus‘“, 5.

¹⁴⁰ Fendl, *Sudetendeutsches Museum. Konzept*, 2013, 27–35.

¹⁴¹ Paleczek, Přepis expertního rozhovoru, 1 a 5.

¹⁴² Adalbert Stifter Verein, „Geschichte ausstellen. Neue Museen in München und Aussig“, 1:22:00-1:23:00.

Už od prvních plánů bylo také počítáno s tím, že muzeum bude spolupracovat s již stávajícími regionálními vyhnaneckými muzei v Bavorsku, konkrétně v Neugablonzi a Marktredwitzu.¹⁴³ Kromě toho přípravný tým udržoval profesní kontakty s *Collegiem Bohemicem* v Ústí nad Labem, přestože zde nedocházelo k žádné přímé spolupráci.¹⁴⁴ V neposlední řadě byly pro realizaci finální podoby expozice důležité také kontakty k dalším českým muzeím a archivům, ze kterých proběhly zápůjčky některých exponátů nebo audiovizuálních materiálů.¹⁴⁵ Převážná většina však pochází ze sbírek pozůstalostí a darovaných předmětů, které byly dlouhodobě schraňovány – v roce 2015 čítala 25 000 předmětů a následně narostla skoro dvojnásobně.¹⁴⁶

¹⁴³ Fendl, *Sudetendeutsches Museum. Konzept*, 2015, 4.

¹⁴⁴ Adalbert Stifter Verein, „Geschichte ausstellen. Neue Museen in München und Aussig“, 52:40-53:20.

¹⁴⁵ Paleczek, Přepis expertního rozhovoru, 6.

¹⁴⁶ *Ibid.*, 4.

2.1.2 Vznik a realizace expozice v Muzeu města Ústí nad Labem

Vznik české expozice je úzce spjat se založením obecně prospěšné společnosti nazvané *Collegium Bohemicum* (dále CB).¹⁴⁷ Hlavním cílem CB je „věnovat se dějinám soužití Čechů a Němců v českých zemích a zprostředkovat bádání široké veřejnosti.“¹⁴⁸ Cíl se odvíjel od předpokladu, že dosavadní česko-německé dějiny byly veřejností vnímány obecně jako konfliktní, a badatelská a prezentační činnost CB by proto umožnila společné dějiny lépe prozkoumat a podpořit tak fungování vztahů obou zemí.¹⁴⁹ Expozice o dějinách českých Němců se tedy měla stát jedním z výsledků práce, společně s řadou pořádaných kulturních akcí, odborných přednášek a aktivního výzkumu.

CB bylo založeno v roce 2006 jako společný projekt Statutárního města Ústí nad Labem, Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem a Společnosti pro dějiny Němců v Čechách, rovněž působící v Ústí nad Labem.¹⁵⁰ V roce 2008 navíc k zakladatelským institucím přibýlo také Ministerstvo kultury České republiky,¹⁵¹ čímž projekt dosáhl také oficiální státní podpory. Založení CB předcházelo nicméně dvouleté období, během kterého bylo CB projektem Muzea města Ústí nad Labem. V jeho rámci bylo uspořádáno několik konferencí, během kterých byl projekt za účasti českých i německých politiků, diplomatů, historiků a dalších odborníků diskutován a podpořen.¹⁵² Od momentu svého založení v roce 2006 začalo CB spolupracovat s řadou kulturních, vzdělávacích a odborných institucí z ČR a Německa.¹⁵³

Dohled na činnost obecně prospěšné společnosti probíhal za pomoci několika grémií. Jednalo se jednak o správní radu a dozorčí radu¹⁵⁴, za účelem vzniku expozice fungovala navíc vědecká rada, sestávající z 10 českých a 8 německých odborníků (historiků, muzejníků,

¹⁴⁷ Collegium Bohemicum, o.p.s., „Výroční zpráva za rok 2006“ (Collegium Bohemicum. Obecně prospěšná kulturně-vzdělávací a vědecká společnost v Ústí nad Labem, 2007), 6, <https://www.collegiumbohemicum.cz/onas/dokumenty/>.

¹⁴⁸ Ibid., 6.

¹⁴⁹ Ibid., 6.

¹⁵⁰ Ibid., 7–8.

¹⁵¹ Collegium Bohemicum, o.p.s., „Výroční zpráva za rok 2008“ (Collegium Bohemicum. Obecně prospěšná kulturně-vzdělávací a vědecká společnost v Ústí nad Labem, 2009), 4, <https://www.collegiumbohemicum.cz/onas/dokumenty/>.

¹⁵² Collegium Bohemicum, o.p.s., „Výroční zpráva za rok 2006“, 20–21.

¹⁵³ Collegium Bohemicum, o.p.s., „Výroční zpráva za rok 2008“, 71.

¹⁵⁴ Ibid., 15–18.

bohemistů aj.)¹⁵⁵ a současně byl založen také poradní sbor pro sbírkotvornou činnost.¹⁵⁶ Finančně se na fungování CB, jeho aktivitách a vzniku expozice podílelo množství státních i nestátních organizací, výše příspěvků a konkrétní zdroje se rok od roku lišily. Za nejdůležitější přispěvatele na realizaci expozice, v celkové výši 52 milionů, je uváděno Ministerstvo kultury ČR, Statutární město Ústí nad Labem a Česko-německý fond budoucnosti.¹⁵⁷ Navíc paralelně došlo k rekonstrukci ústeckého městského muzea, jež byla dotována z Evropské unie konečnou částkou ve výši 420 milionů,¹⁵⁸ na kterou byla realizace expozice o českých Němcích a fungování CB přímo navázána.¹⁵⁹ Umístění expozice v Ústí nad Labem tak bylo podmíněné právě touto dotací, kromě toho lokalita vyplývala i z působení zakládajících členů CB a jejich tamního působení. Historie města Ústí nad Labem jakožto historicky převážně německého města zde rovněž sehrála svou roli,¹⁶⁰ ačkoliv ještě před samotným založením CB byla zvažována i jiná česká města, kde podobné muzeum mohlo vzniknout.¹⁶¹

Expozice byla v pracovní verzi označovaná jako „Muzeum německy mluvících obyvatel českých zemí“¹⁶² a pojem „naši Němci“ (pozdější skutečný název expozice) se objevil v koncepci jako název pro první z místností expozice.¹⁶³ Oba pojmy byly užívány se záměrem zahrnout do expozice dějiny všech německy mluvících obyvatel žijících v českých zemích. Označení „sudetský“ mohlo být zavádějící, jelikož daný výraz v minulosti vylučoval německy

¹⁵⁵ Ibid., 19–28.

¹⁵⁶ Ibid., 30.

¹⁵⁷ Petr Kinšt, „Roky příprav, rozpočet 50 milionů. Nová výstava přibližuje soužití Čechů a Němců“, *Litoměřický deník*, 17. listopad 2021, <https://litomericky.denik.cz/z-regionu/vystava-nasi-nemci-usti-20211117.html>. Kromě uvedených podpořilo činnost CB i řada dalších, v roce 2008 se jednalo např. o Nadaci Roberta Bosche, která financovala mimo jiné pozici kulturní manažerky, dále Ministerstvo zahraničních věcí SRN či soukromé ústecké firmy, které přispěly částkami v řádu statisíc korun. Viz Collegium Bohemicum, o.p.s., „Výroční zpráva za rok 2008“, 79. Jednotlivé příspěvky za každý rok jsou uvedeny ve výročních zprávách.

¹⁵⁸ Kinšt, „Roky příprav, rozpočet 50 milionů. Nová výstava přibližuje soužití Čechů a Němců“.

¹⁵⁹ Collegium Bohemicum, o.p.s., „Výroční zpráva za rok 2008“, 5.

¹⁶⁰ Collegium Bohemicum, o.p.s., „Příloha Newsletteru 5/2010“ (Collegium Bohemicum. Obecně prospěšná kulturně-vzdělávací a vědecká společnost v Ústí nad Labem, 2010), 1, <https://www.collegiumbohemicum.cz/o-nas/newsletter/>.

¹⁶¹ Kristina Kaiserová a Miroslav Kunštát, „The Collegium Bohemicum in Ústí nad Labem, the Sudetengerman Museum in Munich. Which collective memories should be preserved, promoted and passed on?“ *Revue d'etudes comparatives Est-Quest* 47, č. 1–2 (2016): 91–111.

¹⁶² Collegium Bohemicum, o.p.s., „Příloha Newsletteru 5/2010“, 1.

¹⁶³ Ten se poprvé objevuje ve výroční zprávě v roce 2015. Collegium Bohemicum, o.p.s., „Výroční zpráva za rok 2014“ (Collegium Bohemicum. Obecně prospěšná kulturně-vzdělávací a vědecká společnost v Ústí nad Labem, 2015), 5, <https://www.collegiumbohemicum.cz/o-nas/dokumenty/>.

mluvící židovské obyvatelstvo, proto se neobjevuje ani v oficiálním názvu expozice.¹⁶⁴ Expozice se mu však nevyhýbá a vysvětluje, proč a jak došlo k jeho užívání.¹⁶⁵

Co se týče tématu nuceného odsunu Němců z Československa a jeho roli v expozici, měl být v původní i pozdější koncepci pojat podobně. V expozici mu podle první rámcové koncepce měla být vyhrazena jedna resp. dvě místnosti. Téma mělo být představeno v rámci migračních vln třicátých a čtyřicátých let minulého století spojených s druhou světovou válkou, následně by byl věnován prostor jeho dopadům a vzpomínkové kultuře těch Němců, kteří byli nuceně přesídleni do Německa.¹⁶⁶ I v pozdější fázi plánování mělo být v expozici zachyceno pomocí amatérských a dokumentárních filmů české násilí páchané během „divokého“ odsunu a v kontrastu k tomu vystaveny vzpomínky skupiny Němců, kteří museli Československo opustit.¹⁶⁷

První koncepce expozice vznikala pod vedením ředitelky CB Blanky Mouralové. Podílela se na ní externí pracovní skupina složená z 14 českých odborníků na oblast české, resp. česko-německé historie a muzea obecně.¹⁶⁸ Koncepce vznikala v letech 2008 – 2011 „od píky“ a záměrem tvůrců bylo pokrýt všechna témata spojená s historií německy mluvícího obyvatelstva,¹⁶⁹ kterou měla prezentovat „z domácího pohledu s propojením do evropského kontextu“.¹⁷⁰ Cílovou skupinou byla jak česká veřejnost, tak laičtí i odborní návštěvníci z Německa a Rakouska.¹⁷¹ Příběh měl být prezentován s důrazem na odlišné perspektivy výkladů v Česku a Německu, včetně pojmenování vzniku a eskalace dobových konfliktů.¹⁷² K realizaci expozice však nejprve nedošlo: období mezi lety 2012–2016 je charakterizováno nejasnostmi, finančními potížemi CB a interními spory mezi vedením CB a nadřazenými orgány. Spory mohly být podníceny změnou politické situace na úrovni vedení města či na

¹⁶⁴ Adalbert Stifter Verein, „Geschichte ausstellen. Neue Museen in München und Aussig“, 10:45-11:30.

¹⁶⁵ Ibid., 10:45-11:30.

¹⁶⁶ Collegium Bohemicum, o.p.s., „Příloha Newsletteru 5/2010“, 3–4; Matěj Spurný, Přepis expertního rozhovoru s doc. PhDr. Matějem Spurným, Ph.D., 12. říjen 2022, 8.

¹⁶⁷ Adalbert Stifter Verein, „Geschichte ausstellen. Neue Museen in München und Aussig“, 1:25:00-1:27:00.

¹⁶⁸ Spurný, Přepis expertního rozhovoru, 2 a 4.

¹⁶⁹ Collegium Bohemicum, o.p.s., „Příloha Newsletteru 5/2010“, 3–4; Spurný, Přepis expertního rozhovoru, 8.

¹⁷⁰ Collegium Bohemicum, o.p.s., „Příloha Newsletteru 5/2010“, 1.

¹⁷¹ Ibid., 1–2.

¹⁷² Ibid., 1–2.

celostátní úrovni.¹⁷³ I přes následné ustálení situace a konečné otevření expozice spory pokračovaly a pronikaly i veřejného prostoru, prakticky do současnosti.¹⁷⁴

Situace byla nicméně stabilizovaná okolo roku 2017, kdy byl do role ředitele jmenován historik Petr Koura.¹⁷⁵ Pod jeho vedením měla být původní koncepce zčásti aktualizována a následně zrealizována. Avizované změny se týkaly např. místnosti věnované období raných dějin, dále měla být expozice doplněna např. o některé interaktivní stanice či audiovizuální inscenace.¹⁷⁶ Zároveň bylo upuštěno např. od zobrazení odlišných perspektiv výkladu dějin prezentovaných českými a německými historiky navrhované v první místnosti, z důvodu přílišné komplikovanosti příběhu pro návštěvníka.¹⁷⁷ Zobrazení vícero perspektiv na významné události (např. založení Československa) však zůstalo zachováno v jiných místnostech.¹⁷⁸ Cílem expozice v této pozdější fázi tvorby bylo ukázat politickou, kulturní, sociální a všednodenní minulost českých Němců od raného středověku až do současnosti, představit jednotlivé česko-německé osobnosti, zobrazit německý narativ českých dějin a v neposlední řadě tímto odbourat různé stereotypní představy, které v české společnosti o Němcích, příp. sudetských Němcích přetrvávají.¹⁷⁹ Za cílovou skupinu expozice byli označeni primárně příslušníci mladé české generace a starší příslušníci generace vysídlených Němců.¹⁸⁰

Důležitou roli v tvorbě expozice sehrála odborná literatura zprostředkovaná členy pracovní skupiny, praktické zkušenosti expertů na muzejní prostředí a exponáty.¹⁸¹ Exponáty

¹⁷³ Collegium Bohemicum, o.p.s., „Výroční zpráva za rok 2013“ (Collegium Bohemicum. Obecně prospěšná kulturně-vzdělávací a vědecká společnost v Ústí nad Labem, 2014), 2, <https://www.collegiumbohemicum.cz/o-nas/dokumenty/>; Collegium Bohemicum, o.p.s., „Výroční zpráva za rok 2014“, 6–7; Kaiserová a Kunštát, „The Collegium Bohemicum“, 100–101.

¹⁷⁴ Viz Zuzana Lizcová, „V kauze ústeckého Collegia Bohemika je v sázce pověst Česka i velké peníze“, Lidovky.cz, 31. leden 2014, http://ceskapozice.lidovky.cz/tema/v-kauze-usteckeho-collegia-bohemika-je-v-sazce-povest-ceska-i-velke-penize.A140123_232709_pozice_138815; Jan Horák, „Výstava za 50 milionů v ohrožení? Expozici o českých Němcích nemá kdo dokončit“, Lidovky.cz, 7. prosinec 2016, https://www.lidovky.cz/domov/osud-vystavy-collegia-bohemica-je-nejisty.A161206_143852_ln_domov_jho; Jan Šícha, *Kousavý pes* (Brod nad Tichou: Jan Šícha, 2021); Milena Bartlová, Blanka Mouralová, a Jan Šícha, „Smutní Němci v Ústí“, *Salón Práva*, 24. březen 2022; „Ke kritice výstavy Naši Němci“, *Salón Práva*, 31. březen 2022.

¹⁷⁵ Collegium Bohemicum, o.p.s., „Výroční zpráva za rok 2013“, 3–6.

¹⁷⁶ Collegium Bohemicum, o.p.s., „Výroční zpráva za rok 2018“ (Collegium Bohemicum. Obecně prospěšná kulturně-vzdělávací a vědecká společnost v Ústí nad Labem, 2019), 4–5, <https://www.collegiumbohemicum.cz/o-nas/dokumenty/>.

¹⁷⁷ Adalbert Stifter Verein, „Geschichte ausstellen. Neue Museen in München und Aussig“, 1:05:08-1:05:50.

¹⁷⁸ Ibid., 13:10-14:00.

¹⁷⁹ Ibid., 7:49-9:45, 1:05:50-1:07:45 a 1:08:20-1:08:50.

¹⁸⁰ Ibid., 54:40-56:15.

¹⁸¹ Spurný, Přepis expertního rozhovoru, 6.

byly pro CB specifické, protože do té doby v České republice neexistovala muzejní sbírka k tomuto tématu, a její založení, tvorba a správa se tak stala další z činností CB.¹⁸² Exponáty byly získávány z různých zdrojů, např. po antikvariátech, přes *Sudetské krajanské sdružení* nebo jinde.¹⁸³ V České republice neexistovala žádná podobná expozice ani muzeum, které by se dějinám českých Němců podrobně věnovalo.¹⁸⁴

¹⁸² Collegium Bohemicum, o.p.s., „Příloha Newsletteru 5/2010“, 1.

¹⁸³ Spurný, Přepis expertního rozhovoru, 4. Příběhy a “osudy” některých vybraných exponátů lze nalézt v knize vydané jedním ze spoluautorů původního konceptu a koordinátorem muzejní sbírky Mgr. Janem Šíchou. Jan Šícha, *Kousavý pes* (Brod nad Tichou: Jan Šícha, 2021).

¹⁸⁴ Adalbert Stifter Verein, „Geschichte ausstellen. Neue Museen in München und Aussig“, 1:41:00-1:42:00.

2.2 Porovnání expozic

2.2.1 Prožitek vlast v Sudetoněmeckém muzeu

Sudetoněmecké muzeum (dále SM) se nachází v Hochstraße v Mnichově, nedaleko historického centra města. V blízkém okolí je umístěno několik významných kulturních institucí, např. kulturní centrum *Gasteig*, *Německé historické muzeum* či bavorské kulturní středisko *Dům německého východu*. Budova SM sousedí přímo se Sudetoněmeckým domem, ve kterém se nachází řada institucí zabývajících se česko-německými vztahy, např. výzkumný ústav *Collegium Carolinum*, *Spolek Adalberta Stiftera* nebo *Sudetoněmecké krajanské sdružení* a jeho instituce. *Sudetoněmecké muzeum* je se *Sudetoněmeckým domem* spojeno také průchozí chodbou, navíc jsou zde umístěny kanceláře pracovníků muzea a Galerie Alfreda Kubína, ve které se konají krátkodobé výstavy. Co se týče samotné budovy SM, jedná se o architektonicky zajímavou budovu, která byla postavena speciálně pro účely vytvoření trvalé expozice. Plocha expozice nyní zabírá okolo 1.000 metrů čtvercových¹⁸⁵ a rozkládá se na pěti podlažích, čímž zabírá většinu prostor celé budovy SM. Zbývající část připadá na recepci a (zatím nezprovozněnou) kavárnu.

Vysoká budova SM na první pohled neprozrazuje nic o svém obsahu, kromě minimalisticky provedeného názvu budovy nad vchodem a nápisu umístěného na stěně vedle recepcie a viditelného i z ulice skrz velké okenice¹⁸⁶. Svítící neonový nápis je citátem z proslovu Václava Havla z roku 1997: „Nic méně a nic více než prožitek jménem vlast“.¹⁸⁷ Při vstupu nad recepcí běží grafika zobrazující *sudetoněmeckou abecedu*, která spočívá v zobrazení jednotlivých písmenek a společně s nimi fotografie předmětu ze sbírek SM, začínající na stejné písmeno. Abeceda představuje ochutnávku „témat, která návštěvníky čekají v muzeu.“¹⁸⁸ Uvnitř budovy jsou prostory laděny do neutrální šedé, kontrastní změna přichází v prostorách expozice, kde je každé patro a téma laděno do jiných barev. V barevném provedení jsou vitríny, podstavce, informační panely a panelové stěny. Mezi použité materiály patří sklo na vitrínách

¹⁸⁵ Paleczek, Přepis expertního rozhovoru.

¹⁸⁶ Příloha č. 4.: Pohled zvenčí na budovu *Sudetoněmeckého muzea* (fotografie).

¹⁸⁷ „Nichts Geringeres und nichts Größeres, als das Erlebnis namens Heimat“. Překlad do češtiny dle Stefan Planker, ed., *Sudetoněmecké muzeum: Krátký průvodce trvalou expozicí* (München: Sudetendeutsche Stiftung, 2022), 15.

¹⁸⁸ Eva Haupt, „...das Erlebnis Namens Heimat“. Ein Besuch des Sudetendeutschen Museum in München“, *museum heute*, č. 59 (červen 2022): 18.

a dřevěná podlaha. Již od momentu vstupu do budovy je viditelný důraz na mnohojazyčnost, veškeré popisky (i ty čistě technického charakteru) jsou uváděny v němčině, češtině a angličtině. V těchto jazycích jsou také dostupné audio průvodce, které je možné na recepci zdarma zapůjčit.

Příběh vyprávěný expozicí¹⁸⁹ je časově zasazen do období začínajícím ve 12. století a končícím v současnosti, hlavní fokus je při tom věnován období mezi 18. až 20. stoletím. Expozice je řazena chronologicky, prvním z témat je vysvětlení pojmu *sudetští Němci*¹⁹⁰ a různé momenty české historie spojené s historií německých zemí. Uzavírají ji současné aktivity Sudetoněmeckého krajanského sdružení sídlícího v Bavorsku (a mimo jiné tvůrce expozice) a aktuální přeshraniční česko-německá spolupráce v tématicke minulosti a usmiřování. Jak je podrobněji popsáno níže, hlavní linie příběhu v expozici není konzistentní, délka zvolených časových úseků na jednotlivých patrech se značně liší. Zatímco v jednom patře je představeno hned několik století dohromady, jiné se věnuje období dlouhému pouhých pár let.

Výstava je koncipována tak, že návštěvník prochází z nejvyššího patra postupně až do nejnižšího. K tomu je intuitivně naveden výtahem, který ho na začátku vyveze úplně nahoru a dále pro sestup níže využívá schodů. Pro vytvoření časových a tematických mezníků posloužila v SM schodiště, příp. odlišně barevné provedení výstavní plochy či dělicí stěny.

Podlaží	Název	Období
E3	Domov a víra	12. století – 20. století
E2	Hospodářství a kultura	18. století – 20. století
E1	Nacionalismus a národní stát	1804 – 1945
E0	Ztráta a vyhnání	1945 – 1960
E-1	Poválečné období a nový začátek	1945 – současnost

Tabulka 1: Seznam podlaží, rozvržení témat a časových úseků v expozici *Prožitek vlast*.

¹⁸⁹ *Prožitek vlast*, Sudetoněmecké muzeum, 2020, Mnichov, Německo.

¹⁹⁰ V úvodní místnosti je skupina „Sudetští Němci“ definována na základě tří prvků: Alegorické mapy Evropy v podobě královny *Europa regina*, audio nahrávky různých sudetoněmeckých dialektů a krátkého úvodního textu, který zjednodušeně popisuje původ označení „Sudetští Němci“. Expozice s tímto pojmem pak pracuje v rámci celé expozice bez další kritické reflexe. Z obsahu je zřejmé, že do něj zahrnuje všechny německy mluvící osoby žijící na území českých zemí. Více k této problematice v připravované recenzi: René Küpper, „Das Sudetendeutsche Museum in München. Eine kritische Würdigung“, rukopis, leden 2023. Plánované zveřejnění v periodiku *Geschichte und Wissenschaft im Unterricht*. (staženo 19. únor 2023)

Nejvyšší podlaží (E3) má seznamovací charakter. Je rozděleno na šest sekcí, začíná ve 12. století, v rámci zde vystavených témat pak ale v čase přeskakuje a zasahuje až i do 20. století. Nejprve je návštěvník seznámen s charakteristikou sudetských Němců jakožto všech německy mluvících obyvatel českých zemí, kteří přišli na pozvání tehdejších panovníků osidlovat příhraničí. Dále následuje chodba a na ní časová osa, která shrnuje jednotlivá staletí, po která zde tito obyvatelé žili. Děje se tak za pomoci vyzdvižení vždy jedné známé politické osobnosti či události na časové ose, reprezentující česko-německý aspekt daného století, eventuálně je doplněna exponátem.¹⁹¹ Po průchodu chodbou se návštěvník ocitá před vitrinou jednotlivých sudetoněmeckých regionů, každý z nich je rovněž reprezentován jedním exponátem. Zde se nachází také velká interaktivní mapa nazvaná *Atlas domova*, která nabízí přehled historiografických údajů o oblasti dnešní České republiky v kontextu oblastí osídlených německy mluvícími obyvateli.¹⁹² Další sekce je věnována náboženství, ve vitrině jsou vystaveny dochované předměty spojené s katolickou, protestanskou a židovskou vírou. Kromě toho je i zde interaktivní obrazovka s různými přehledy a statistikami. Na stěně se text zabývá rozložením náboženské komunity v roce 1910. V předposlední sekci jsou vystaveny předměty reprezentující zvyky a tradice – mezi nimi pomlázka, vyřezávané vánoční betlémy či fotografie ze svatby. Celé podlaží uzavírá galerie dobových fotografií a obrazů, zachycujících místa, kde čeští Němci žili. Také tady jsou k dispozici interaktivní obrazovky, kde je možné vyhledávat různá místa a města a získat o nich základní údaje, nebo si ve sluchátku poslechnout různé sudetoněmecké dialekty.

Následující podlaží (E2) přibližuje další aspekty života sudetských Němců a zaměřuje se při tom na různá odvětví obchodu, průmyslu, kultury, vzdělávání a volného času. Jak naznačuje hned při vstupu do podlaží velký alegorický obraz, zachycující návštěvu císaře Františka Josefa I. v Krušných Horách a kolem něj jásající obyvatelstvo, v tomto podlaží se jedná o úspěchy českých Němců v období Habsburské monarchie, s občasnými přesahy do období první Československé republiky. Prostor je zde koncipován odlišně než na předchozím patře, místnost je přehlednější, po jejím obvodu jsou rozmístěny vitríny s drobnými exponáty (větší „kousky“ jsou umístěny před nimi) a informační tabule vysvětlující dopodrobna

¹⁹¹ Příloha č. 5: Časová osa a stěně v podlaží E3 (fotografie).

¹⁹² Příloha č. 6: Vitrína s předměty charakterizujícími sudetoněmecké regiony v podlaží E3 (fotografie).

fungování vždy jedné z oblastí produkce.¹⁹³ I v tomto případě jsou exponáty přímo dochované výrobky a působí zde ve vícero významech. Jednak jako předmět *svědek*, prokazující svoji existencí „pravost“ těchto dějin, jednak jako *exempláře*, které vyzdvihují množství a různorodost produkce. V sekci o kultuře jsou věnovány jednotlivé vitríny jazykům, hudbě, literatuře, divadlu – oproti vitrínám zabývajících se hospodářským aktivitám je zde méně prostoru a vyzdvíženy jsou vlivy ostatních jazyků a kultur na sudetoněmeckou produkci. Trochu schovaný je koutek věnovaný literatuře, zmiňující její úlohu a význam v moderní době a přední německy píšící autory. I v tomto podlaží je umístěno několik interaktivních obrazovek, jedna z nich obsahuje přehled „sudetoněmeckých osobností“¹⁹⁴ další nabízí poslech sudetoněmeckých písní a skladeb, jiná poukazuje na rozmístění německých škol a divadel. V neposlední řadě je zmíněna také existence různých sudetoněmeckých spolků podložená znovu řadou exponátů (odznáček či majetekem spolků), ačkoliv ani zde není více popsáno, jak spolky fungovaly a jakou roli v rámci společnosti měly.

Podlaží E1 zahrnuje časový úsek od poloviny 19. století až do roku 1945. Oproti oběma předchozím je toto podlaží zaměřeno na politické dění, vývoj dějin je zde důrazněji chronologicky řazený a běh událostí je kauzálně zdůvodněn. Kauzalita je kromě na sebe navazujících textů zhmotněna také úpravou prostoru: z panelů je vytvořena klikatá cesta, kterou návštěvník při průchodu tímto podlažím prochází. Podlaží je rozděleno na tři hlavní sekce, které odpovídají proměnám politického uspořádání českých zemí.¹⁹⁵ Léta 1804 – 1918 jsou zbarvena do žluta, následuje modré období První československé republiky až po Mnichovskou dohodu, na kterou navazuje vojenská khaki barva pro období 2. světové války až do roku 1945. Žluté období monarchie tvoří dvě linky – jedna se zabývá projevy českého a německého nacionalismu v každodenním životě, druhá sleduje vývoj událostí od roku 1804 do roku 1918 za pomoci náčrtu časové osy, která vyzdvihuje významné události v řádu desítek let. Sekce věnovaná Československé republice se téměř výhradně věnuje negativním dopadům jejího vzniku na německou menšinu. Na jedné ze stěn běží videoprojekce záznamu ničení rakouských symbolů v nově ustanoveném Československu, vystavená je československá ústava v německém překladu, na informační tabuli je společně s informací o vzniku republiky zmíněný vojenský

¹⁹³ Příloha č. 7: Stěna věnovaná různým odvětvím průmyslu, v levé spodní vitrině sbírka dochovaných lázeňských hrnečků v podlaží E2 (fotografie).

¹⁹⁴ Příloha č. 8: Interaktivní obrazovka alias digitální atlas sudetoněmeckých osobností v podlaží E2 (fotografie).

¹⁹⁵ Příloha č. 9: Pomník měnící tvář – z Josefa II. se stává Tomáš Garrigue Masaryk v podlaží E1 (fotografie).

zásah československé armády 4. března 1919 s více než 50 oběťmi.¹⁹⁶ Ve zbytku sekce se expozice soustředí na politické aktivity německé menšiny, které byly motivovány jejich špatnou socioekonomickou situací v novém státě. Zdůrazněno je v textech nevýhodné postavení německy mluvících, které vyústilo v podporu nacionálně socialistického proudu. Mezi vystavenými exponáty jsou plakáty z volebních kampaní německých a Sudetoněmeckých stran,¹⁹⁷ mezi předměty jsou dochované žebračké lístky. Poslední sekce věnovaná válečnému období zachycuje válku znovu především z pohledu sudetských Němců, avšak střídavě a poněkud nahodile se zde prolínají informace týkající se také Protektorátu.¹⁹⁸ Sekce začíná nadšením, které bylo spojeno s připojením ke Třetí Říši, následuje negativně prezentovaná říšská propaganda společně s nacionálněsocialistickou ideologií a dopady války na všední život. V další části se prolínají omezení a perzekuce Čechů s vyhlazováním Židů a Romů v protektorátu, doplněné o oběti mezi sudetskými Němci. Jejich účast ve válce je zobrazena jako nedobrovolná s tragickými důsledky, což naznačuje vitrína s pozůstalostí padlého sudetoněmeckého vojáka¹⁹⁹ nebo stěna se jmény padlých. Poslední část této válečné sekce završuje konec války a politické zákroky namířené proti Němcům ze strany Čechů a Československého státu.

Vyobrazení událostí poválečného nuceného vysídlení bylo věnováno samostatné podlaží. To je rozděleno na dvě poloviny, té první dominuje sbírka předmětů dochovaných z brněnského pochodu smrti a dalších vysídlovacích akcí.²⁰⁰ Tyto předměty doslova visí ve vzduchu, pod nimi se pak nachází informační tabule popisující jejich původ. V kontrastu s touto inscenací lze na pozadí vidět na stěnách obrazy. Jeden znázorňuje pohodlně usazené prezidenty Velké trojky na konferenci v Postupimi, druhý je nasvícen projektorem a po chvíli lze zpozorovat, že se zde střídá vícero snímků z momentů nuceného vysídlení. Celá scéna je doplněná o z reproduktorů přehrávané úryvky vzpomínek německých pamětníků těchto

¹⁹⁶ Tato událost nebyla ojedinělá, podobné situace provázely ostatní nově založené republiky v mnohem větší míře. Přesto zůstává pro sudetoněmecké organizace důkazem nespravedlnosti a je jimi pravidelně vyzdvihovaná. Viz Jan Křen, *Dvě století střední Evropy* (Praha, 2005), 309; Karl Braun, „Der 4. März 1919. Zur Herausbildung sudetendeutscher Identität“, *Bohemia* 37, 1996, 353–380; Vojtěch Kessler, „„Naší vlasti nadejde nové jaro!“ Čtvrtý březen v sudetoněmeckém kalendáři“, in *Vznik Československa a provincie Deutschböhmen*, Pavel Jakubec a Jaroslav Pažout (Praha: Scriptorium, 2019), 167–176.

¹⁹⁷ Příloha č. 10: Vystavené volební plakáty německých politických stran v sekci věnované Československu v podlaží E1 (fotografie).

¹⁹⁸ Srov. recenzi: Küpper, „Das Sudetendeutsche Museum in München. Eine kritische Würdigung“, rukopis, leden 2023. Plánované zveřejnění v periodiku *Geschichte und Wissenschaft im Unterricht*. (staženo 19. únor 2023)

¹⁹⁹ Příloha č. 11: Pozůstalost padlého sudetoněmeckého vojáka v podlaží E1 (fotografie).

²⁰⁰ Příloha č. 12: Dochovaná stěna jednoho z baráků v německém internačním táboře v podlaží E0 (fotografie).

událostí. Toto dramatické vyobrazení uvádí do kontextu informační panel, hovořící o plánech na *vyhnání* sudetských Němců již od roku 1942/43. Druhá část místnosti poskytuje podrobnější informace o tom, jak transfer z Československa probíhal, včetně fotografií, československých úředních listin a směrnic týkajících se odsunu. Informace uvedené na tabulích se zaměřují především na čísla vysídlených, data nebo popis násilných činů. Za zmínku stojí, že velká část zde vystavených materiálů je dochovaná a psaná v češtině, čili vydaná českými místními úřady či psaná konkrétními jednotlivci – takový typ exponátů prezentuje pohled na chování společnosti více než pouhá zmínka o prezidentských dekretech, jak je tomu na ústecké výstavě. Interaktivní obrazovka v této části obsahuje videonahrávky z ponižování a šikany německých spoluobčanů během odsunu.

Osud vysídlených osob je zmapován v nejnižším podlaží. Na schodišti vedoucím do posledního podlaží je vystavená stěna táborového baráku, ve kterém byli někteří po příchodu do Německa internováni. Poslední podlaží zachycuje příchod do Německa od prvních momentů, přes postupnou integraci, politické a sociální snahy o zapojení se do chodu v novém státě, zároveň ale také snaze o uchování si vzpomínek a kontaktu ke své původní vlasti, které byly v posledním momentě zasaženy traumatickou zkušeností nuceného odsunu. Podlaží je znovu rozděleno do sekcí tematicky a chronologicky. Nejprve se věnuje ranému období po příchodu do Bavorska a vyzdvihuje obtížné momenty po ztrátě bydliště v Československu. Je zde inscenován malý pokojík a několik předmětů každodenní potřeby, které v tomto období byly jediným majetkem vysídlených osob. V další sekci je zřízen malý kinosál, který přehrává vybrané ukázky z filmů a dokumentů zachycující sudetoněmeckou vzpomínkovou kulturu v Bavorsku. V ostrůvcích s vitrínami jsou vystaveny dochované předměty s českou minulostí či českým původem, příp. se vztahují k sudetoněmecky laděným aktivitám. Jedná se o knihy, hudební nástroje, oblíbených pochoutky, ale také třeba medikamenty či kuchyňské náčiní. Na stěnách jsou vystaveny velké dobové fotografie zachycující vzpomínky na první roky života v Bavorsku a nepříjemné zkušenosti spojené s rolí nucených emigrantů. Na problematiku způsob sdílení zážitku nucené emigrace uvnitř vlastní rodiny pak odkazují např. i vystavené klapky na uši, patřící jedné z dcer vysídlené Němky, které si nasazovala v případě, kdy už „nechtěla poslouchat vzpomínání na starou vlast“. Předposlední sekce sestává z vitrín

věnovaných politické angažovanosti a aktivitám Sudetoněmeckého krajanského sdružení.²⁰¹ Zdůrazněná je zde angažovanost v česko-německé spolupráci po roce 1989. Poslední tečkou výstavy jsou pak dvě fotografie odkazující na současný stav²⁰² – jedna v černobílém provedení zachycuje brněnský pochod smrti, druhá v barevném provedení zobrazuje tzv. Pouť smíření.²⁰³ Po východu z expozice může návštěvník v případě zájmu sdílet své vlastní pojetí domova s ostatními prostřednictvím kartiček s nápisem „Vlast pro mě znamená...“. Podle pravidel aktivity tým muzea pak některé z kartiček vybírá a připíná je na stěnu. Vedle toho je také možné zanechat feedback v návštěvní knize, kde se objevují poděkování autorům vztahující se k vysvětlení okolností nuceného vysídlení a integrace do bavorské společnosti.

²⁰¹ Příloha č. 13: Vitrína s pamětními odznaky ze všech ročníků akce Sudetoněmecké dny v podlaží E-1 (fotografie).

²⁰² Příloha č. 14: Expozici uzavírá fotografie z brněnského pochodu smrti, vedle ní fotografie pochodu smíření pořádaného od roku 2014 v Brně, podlaží E-1 (fotografie).

²⁰³ Pouť smíření je každoročně organizována v rámci festivalu Meeting Brno, vede z Pohořelic symbolicky zpět do Brna a jsou k ní přizváni čeští i němečtí účastníci z řad veřejnosti. Viz „Meeting Brno 2018“, (staženo 19. říjen 2022), <https://www.meetingbrno.cz/meeting-brno-2018/>.

2.2.2 Naši Němci v Muzeu města Ústí nad Labem

Expozice *Naši Němci*²⁰⁴ byla od počátku spojena s rozsáhlou rekonstrukcí budovy městského muzea v Ústí nad Labem, ve kterém se měla následně usídlit. Budova, která se nachází hned vedle městského divadla a nedaleko historického centra města, byla postavena v 19. století jako měšťanská škola.²⁰⁵ Podoba této třípatrové stavby spočívající v rozlehlé pravoúhelné budově s vnitřním atriem a školními chodbami, lemované třídami a učitelskými kabinety, znamenala jasné základní prostorové parametry pro vznik samotné expozice. Správcem budovy je nyní Městské muzeum Ústí nad Labem, které zbylé prostory využívá jednak pro pořádání vlastních výstav a expozic, jednak pro své výzkumné a provozní účely. Dále se zde nachází sídlo Collegia Bohemica, muzejní knihovna a kavárna. Prostory využívají také partnerské instituce muzea Univerzita J. E. Purkyně a Společnost pro dějiny Němců v Čechách.²⁰⁶

Robustní budova muzea se světlou omítkou je z boční strany vedoucí hlavní ulicí ověšena velkými plakáty lákajícími na návštěva různých expozic, mimo jiné také na expozici *Naši Němci*.²⁰⁷ Zepředu je označena nápisem *Museum* a i zde jsou před vchodem plakáty propagační materiály a vytištěný program na daný měsíc. Po vstupu do budovy se návštěvník ocitá rovnou před schody vedoucími do vyšších pater, po pravé straně se chodbou dostane ke kavárně a recepci v jednom, kde je možné zakoupit vstupenky. K expozici se pak dostane schodištěm nebo výtahem. Atmosféra staré, ale honosné městské školy je všudypřítomná, hmatatelná na měkkém červeném koberci na schodišti, nebo při náhledu do auly věnované císaři Františku Josefu I.

Expozice se rozkládá v levém křídle budovy, v prvním a druhém patře. Jako výstavní prostor slouží prostory bývalých tříd a kabinetů, které jsou až na několik výjimek propojeny vnitřními průchody. Paralelně k tomu je možné obejít expozici „venkem“, tedy původní školní chodbou, ve které nejsou umístěny žádné exponáty, ale její stěny jsou pomalovány zábavnými

²⁰⁴ *Naši Němci*, Collegium Bohemicum, 2021, Ústí nad Labem, Česká republika.

²⁰⁵ Více informací o historii a rekonstrukci budovy viz „Historie muzea – Muzeum města Ústí nad Labem“, (staženo 6. říjen 2022), <https://www.muzeumusti.cz/muzeum/historie-muzea/>.

²⁰⁶ Ibid., „Historie muzea“.

²⁰⁷ Příloha č. 15: Pohled na hlavní vchod do budovy ústeckého muzea (fotografie).

kresbami *Opráski*,²⁰⁸ korelující s obsahem expozice. Celá expozice je barevně laděna do neutrální bílé a světle hnědé, okna v místnostech jsou uměle zatemněná a světlo tak jde pouze ze „žlutého“ elektrického osvětlení. Jednu výjimku představuje místnost věnovaná Šumavě, kde jsou před okny umístěny panely, na kterých jsou nahrávky se záběry lesa. Architekturu tvoří stavby ze světle hnědého dřeva, které se nachází téměř ve všech místnostech. V některých případech plní v kombinaci se sklem formu tradiční nebo „šuplíkové“ vitríny²⁰⁹ nebo běžných panelů, nezřídka ale také svým tvarem dokreslují atmosféru místnosti, v několika případech vytváří přímo novou vnitřní místnost. Všechny texty jsou v českém a německém jazykovém provedení – obě verze buď vedle sebe, nebo na dřevěných tabulkách, které je možné podle potřeby otáčet.²¹⁰ K dispozici není žádný audio průvodce ani psaný průvodce výstavou, několikrát v měsíci se však koná komentovaná prohlídka pracovníky nebo spolupracovníky CB za cenu běžného vstupného.²¹¹

Celkový časový záběr expozice je od 6. století do poloviny 20. století (s výjimkou první místnosti, která pracuje s tématy sahajícími až do současnosti). Základní dělení spočívá v časovém vymezení, přičemž první patro začíná ve 20. století a pokračuje proti proudu času do minulosti, ve druhém je fokus přiblížený postupně na (po sobě jdoucí) 18., 19. a 20. století. Příběh je rozdělen do bloků, které mají každý jiný styl vyprávění – některé postupují chronologicky, jiné tematicky, přičemž se vzájemně opakovaně překrývají.

²⁰⁸ „DOM“, *Opráski*, (staženo 7. února 2023), <https://www.opraski.cz>. Autorem je známý český umělec ZAZ, který se dlouhodobě věnuje zpracování historických témat do krátkých a humorných komiksových příběhů. Jeho práce jsou k vidění i na jiných výstavách a expozicích, např. v expozici *Dějiny 20. století* v Národním muzeu v Praze.

²⁰⁹ Výraz šuplíková vitrína používám pro označení skříně obsahující různé množství šuplíků, které si návštěvník sám vytahuje a nachází v nich různé exponáty.

²¹⁰ V momentě, kdy ještě nebyly místnosti dokončeny, bylo možné v některých z nich získat vytištěné shrnutí a popisky k exponátům v českém jazyce na držácích k tomu určených u dveří místnosti.

²¹¹ Během prohlídky upozorňoval kurátor Petr Koura, že je v plánu audio průvodce vytvořit. „Naši Němci. Komentovaná prohlídka expozice s historikem PhDr. Petrem Kourou, Ph.D.“ (Muzeum města Ústí nad Labem, 31. březen 2022).

Značka	Název	Období
1A	Kdo jsou „naši Němci“?	<i>současnost, ohlédnutí za německou minulostí</i>
1B	Kde domov můj?	19. – 20. století
1C	Rozdělení podle národností	19. století
1D	Zrod veřejného života	18. – 19. století
1E	Modernizace z moci úřední	18. – 19. století
1F	Zasažení zbožností	14. století, 18. – 19. století
1G	Habsburský domov	16. – 20. století
1H	Husa a labuť	15. – 16. století
1I	Součástí univerzální říše	14. století
1J	Počátky česko-německého stýkání a potýkání	6. – 16. století
2A	Arény veřejného života 1848–1918	1848 – 1918
2B	Arény veřejného života 1918–1938	1918 – 1938
2C	Arény veřejného života 1938–1945	1938 – 1945
2D	Od domácích dílen k velkopřumyslu	18. – 20. století
2E	Epocha podnikatelů	20. století
2F	Od Suděty k sudetoněmecké kuchyni. Proměny jednoho pojmu	<i>místnost není přístupná</i>
2G	Jiný kraj, jiný kroj	19. – 20. století
2H	Formy moderního života – Locket	1. polovina 20. století
2I	Formy moderního života – Brno	1. polovina 20. století
2J	Formy moderního života – Opava, Liberec, Praha	1. polovina 20. století

Tabulka 2: Seznam místností a řazení témat a časových úseků v expozici *Naši Němci*.

Příběh expozice začíná v místnosti 1A v prvním podlaží, kde je návštěvníkům za pomoci videa nejprve představeno několik známých osobností s českoněmeckými kořeny. V česky znějícím videu s německými titulky se k popsání jejich národnosti či státní příslušnosti nepoužívá výraz „sudetoněmecký“ ani „český Němec“, avšak pracuje se zde s označením „Naši Němci“, které hlas z videa označuje za dřívější spoluobyvatele země, která „se nazývá česká“. Vysvětlení zmíněných termínů a jejich vývoje je pak obsahem expozice v druhém patře. Místnost 1B pokračuje vyprávěním příběhu této zatím blíže nespecifikované skupiny za pomoci obrazů, fotografií a dalších předmětů ze Šumavy, patřících původně českým Němcům a pocházejících z období 18. – 20. století.²¹² Zobrazuje tak vřelý vztah zdejších německy mluvících obyvatel k tomuto místu jakožto ke své vlasti. Třetí místnost (1C) uzavírá úvodní

²¹² Příloha č. 16: Dnešní symbol ČR - šumavská krajina - jako symbol domova německy mluvících obyvatel v místnosti 1B (fotografie).

blok a skrze trojrozměrnou bariéru postavenou přes celou místnost z českých a německých slovníků poukazuje na souboj dvou jazykových skupin, který vygradoval v roce 1848.²¹³

Pokud se návštěvník rozhodne zůstat na prvním podlaží a pokračovat v tomto směru do dalších místností, bude směřovat „hlouběji“ do minulosti. Nejprve navštíví blok čtyř místností zaměřený na období, kdy v českých zemích vládla Habsburská dynastie. V místnosti 1D je tématem moderní doba a podoba měšťanského života – ta je ukryta v ukázkách textů známých tehdejších spisovatelů, zaměřených na vyzdvižení národního aspektu. Dále následuje místnost 1E rovněž v duchu moderny, tentokrát je jejím předmětem školství a úřednická činnost. Ta je ukrytá v šuplících velkých vitrín, ve kterých návštěvník narazí na dochované spisy, mapy, rozkazy a další úřednické záznamy spojené s řízením císařství, armády nebo třeba k městu Terezín. Velmi odlišně je pak pojatá místnost 1F, věnovaná postavě Jana Nepomuckého jako symbolu křesťanské víry, který byl uctíván jak česky, taky německy mluvící částí obyvatel českých zemí.²¹⁴ Zde je navíc také interaktivní obrazovka s unikátním projektem Collegia Bohemica nesoucí název „Najdi svého Nepomuka“. Tato digitální mapa je dostupná na stejnojmenné webové adrese a vyzývá veřejnost k zapojení se a sdílení poloh a fotografií z míst, která jsou dodnes s Janem Nepomuckým spojená.²¹⁵ Blok habsburského období je uzavřen místností 1G, které dominuje na 3D tiskárně vyrobená replika pomníku českého vojevůdce maršála Josefa Václava Radeckého z Radče, která do vzniku Československa stála na Malé straně.²¹⁶ Stěny místnosti lemují fotografie obrazů panovníků pocházející z rodu Habsburků.

Období mezi 14. a 16. stoletím zpracovávají další dvě místnosti: v 1H je primárně vyzdvižen aspekt protestantské víry spojené s působením Jana Husa a Martina Luthera. Děje se tak za pomoci dochovaných knih (publikovaných v němčině) či jiných artefaktů (mince, sklenice).²¹⁷ V 1I je v centru pozornosti král Karel IV. a jeho tuzemské působení, což lze rozpoznat na digitálně zobrazených korunovačních klenotech či kopii zakládající listiny

²¹³ Příloha č. 17: Jazyková bariéra tvořená slovníky a literaturou v místnosti 1C (fotografie).

²¹⁴ Příloha č. 18: Sochy Jana Nepomuckého, v popředí interaktivní obrazovka s aplikací Najdi svého Nepomuka v místnosti 1F (fotografie).

²¹⁵ V současnosti přes více než 5 500 těchto míst nejen v České republice, ale i dalších evropských zemích si mohou návštěvníci přímo v rámci expozice prohlédnout. Viz Collegium Bohemicum, o.p.s., „Projekt Najdi svého Nepomuka - Výstava Naši Němci“, viděno 8. únor 2023, <https://najdisvehonepomuka.cz/>.

²¹⁶ Příloha č. 19: Kopie sochy maršála Radeckého v místnosti 1G (fotografie).

²¹⁷ Bližší popis a souvislosti není možné vyčíst, v této místnosti ještě kompletně chybí informační texty.

univerzity Karlovy.²¹⁸ Blok je uzavřen místností 1J, která shrnuje historii mezi 16. a 6. stoletím. Děje se tak za pomoci videoprojekce na stěně, vysvětlující různé typy osidlování českých zemí Germány a Němci v průběhu staletí. Dále je zde i jedna menší interaktivní obrazovka, nabízející lexikon významných osobností německého původu z tohoto období. Exponáty jsou v této místnosti ukryté ve vitrínách uprostřed místností a sestávají z archeologických nálezů či dochovaných předmětů ze zmíněného období, odkazující na přítomnost německy mluvících obyvatel. Chodbou se návštěvník následně přesune do dalšího patra.²¹⁹

Expozice navazuje ve druhém patře blokem tří místností 2A, 2B a 2C, které se zabývají politickým vývojem v českých zemích mezi lety 1848 a 1945. Po obsahové stránce je tento blok oproti všem ostatním výrazně nabitější, a to jak po stránce exponátů, tak po stránce dostupných textů a zprostředkovaných informací. První místnost obsahuje období do vzniku 1. Československé republiky, přičemž pracuje s velkými tématy, do kterých zároveň vplétá různé malé dějové linky. Na první pohled zhmotňují vitríny *Český zemský sněm* – návštěvník se po vstupu dívá od řečnického pultu směrem do sněmovních lavic plných fotografií tehdejších poslanců a má možnost vyslechnout si několik dochovaných proslavů v češtině i němčině hrající z reproduktorů v celé místnosti nebo v menších sluchátkách.²²⁰ Při průchodu uliček mezi „sněmovními lavicemi“ nahlíží do dalších oblastí, kam se politická aktivita otiskla – ať už v podobě formování volnočasových spolků otiskující svou jazykovou příslušnost a podřízenost císaři do svých aktivit, ve vystavených vyhláškách císaře týkající se českých zemí ke konci 19. století, nebo předmětů všedního života nesoucí říšská označení (texty a obrázky na kusech nádobí, cedulích aj.). Velká část těchto předmětů pochází z doby 1. světové války, která odkazuje na podporu císaře, ale i na formy „vyrovnání se s těmito událostmi“ v roli obyčejných rodin v období války.

Místnost 2B pak zahrnuje politické, ale i veřejné dění mezi lety 1918 až 1938, čili od vzniku republiky do podepsání Mnichovské dohody. Nejprve se zabývá událostmi doprovázejícími vznik republiky a jeho dopadům na německy mluvící obyvatelstvo, které se ocitlo v pozici menšiny – mimo jiné zmiňuje 4. březen a jeho následky, politický odpor českých

²¹⁸ Podle názvu místnosti by se mělo jednat o existenci českých zemí pod různými panovníky, bez ohledu na „český aspekt“, ovšem přesný význam není dostupný, jelikož zde schází hlavní informační texty. V tomto případě se proto opírám o vlastní interpretaci na základě dostupných popisků.

²¹⁹ Příloha č. 20: Zábavné historické komiksy *Opráski* doprovázející expozici na chodbách muzea (fotografie).

²²⁰ Příloha č. 21: Zemský sněm při pohledu od řečnického pultu v místnosti 21 (fotografie).

Němců ke vzniku republiky, ale i hlasy z této komunity veřejně vyzývající ke spolupráci a podpoře nového státu. Diskutována je problematika obcí v příhraničních oblastech, které se vnímaly jako ryze německé a využití československé armády k potlačení těchto protestů, v kontextu výsledku mírového ujednání ve Versailles. V další fázi se zaměřuje na kulturní, vzdělávací a politickou aktivitu Němců v Československu během 20. a 30. století, u několika známých postav se také věnuje jejich osudu (např. Franz Kafka, Franz Werfel nebo Oskara Kokoschky), další osobnosti jsou pak ukryté v interaktivní obrazovce. Další sekce se věnuje politickému vývoji na československé scéně a naznačuje vývoj německých politických stran (na pozadí v kontextu zbývajících českých a slovenských),²²¹ vrcholící postupnou radikalizací spojenou s Konradem Henleinem a Sudetoněmeckou stranou. Poslední sekce nabízí perspektivy české i německé (podporující i nesouhlasící) části obyvatelstva na vývoj vedoucí k Mnichovské dohodě – otištěny nebo vystaveny jsou autentické dopisy, novinové články, fotografie, doplněné o různé krátké příběhy charakterizující jednotlivé perspektivy.

Po vstupu do místnosti 2C má návštěvník před sebou dřevěnou stavbu rozdělenou na tři rovnoměrné velké pokoje, každý z nich reprezentuje pohled na období druhé světové války z různé perspektivy.²²² Pouze třetí z pokojů je průchozí, a teprve až po průchodu návštěvník nachází část věnovanou poválečnému nucenému vysídlení, což je zároveň poslední částí tohoto bloku. Ještě před tím však prochází jednotlivými dřevěnými pokoji – první je zaměřený na antisemitismus a probíhající Holocaust během období Protektorátu Čechy a Morava. Druhý pokoj se zabývá zásadními událostmi a životem Čechů během tohoto období. Poslední pak pojednává o perspektivě českých Němců – v této době již označovaných běžně za sudetské – a o tom, jak válka zasáhla do jejich životů. Umístění těchto tří různých perspektiv vedle sebe nechává vyznít, jak odlišně se válka v životech lidí projevovala. První z nich představuje represálie namířené vůči židovské komunitě, zahrnující česky i německy mluvící obyvatele, od přísných život omezujících vyhlášek až k odsunu do koncentračního tábora Terezín a později do vyhlazovacích táborů. Druhý pokoj se zabývá osudem Čechů – značně omezeným skrze válečná opatření, podřízení německé velící a vládnoucí moci spojené i s násilím, vrcholícím ve vypálení vesnic Lidice a Ležáků. Současně popisuje i běžný život v „německém hávu“ a

²²¹ Příloha č. 22: Ulička z volebních plakátů, na podlaže linie jednotlivých německých politických stran a jejich postupné proměny v čase v místnosti 2B (fotografie).

²²² Příloha č. 23: 2. světová válka a její dopady na obyvatelstvo označené jako „židovské“, „české“ a „německé“ v místnosti 2C (fotografie).

hrdinství českého odboje. Třetí pokoj se soustředí na osudy sudetských Němců nadšených pro Hitlerovskou myšlenku, zároveň ale i těch perzekuovaných v případě nesouhlasu s nacistickou ideologií. Vidět jsou jak zapojení a spolupracující obyvatelé, tak podoby nacistické propagandy, život ve válce a utrpení spojené s povinnou vojenskou službou. Po východu z místnosti upoutají pozornost dochované dřevěné kufrы nadepsané německými jmény a českými adresami, jako symbol pro nucené vysídlení Němců, které po válce následovalo.

Kromě zmíněných kufrů je zde umístěna ještě sbírka ukrytého a teprve v nedávných letech nalezeného německého majetku – část věcí nalezena na půdě jednoho z ústeckých domů je skryta v horní části dřevěné vitríny. Podobná sbírka s jiným obsahem je zase shodně s úkrytem původního majitele ve schodech s odklápěcími dvířky. Vedle těchto exponátů, odkazujících na nedobrovolný odchod ze země a přesvědčení, že se dříve či později budou moci do Československa vrátit, je v šuplíku vitríny možné najít také dokumenty vystavené pro Němce, kteří byli povinnosti odsunu zbaveni. Centrálním bodem celé sekce je ve vitríně umístěný zvětšený výtisk prezidentského dekretu o „Konfiskac[i] a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa“²²³, jehož význam v průběhu odsunu je vysvětlen v doprovodném textu. V čele místnosti stojí interaktivní obrazovka, která v době poslední návštěvy autorky práce ještě nebyla zprovozněná, nicméně podle informace z komentované prohlídky²²⁴ by zde v budoucnu měly být zobrazeny úryvky z textů českého spisovatele Jiřího Padevěta. Zájemci také mohou nahlédnout do malé přidružené místnosti, kde se na stěně promítají záběry zachycující šikanu Němců po konci války a propagandistická videa z internačních táborů zřízených pro Němce v Československu. Závěrečnou vitrínu k tomuto tématu je pak možné najít o něco dále na chodbě, kde je bez jakýchkoliv doprovodných textů či vysvětlení umístěna menší skříňka s upomínkovými předměty sudetských Němců, které si s sebou přinesli z Československa, případně je později vyrobili jako vzpomínku na svůj dřívější život.²²⁵

Následuje blok věnovaný hospodářství a průmyslu českých Němců ještě před druhou světovou válkou. V místnosti 2D se nachází různé typy exponátů: produkty tehdejších podnikatelů, ať už jde o malé keramické trpaslíky, hudební nástroje nebo potraviny. Dále je zde

²²³ Collegium Bohemicum, *Stálá expozice Naši Němci*, viděno 18. červen 2022, místnost 2C, kurzíva původní.

²²⁴ Koura, „Naši Němci. Komentovaná prohlídka expozice s historikem PhDr. Petrem Kourou, Ph.D.“

²²⁵ Vitrína je snadno přehlédnutelná, je však také jediná odkazující na pozdější život sudetských Němců.

umístěna reklamní tvorba tehdejších firem, např. dodnes známé značky Hirsch. Pracovní atmosféru dokresluje konstrukce z řemeslnických stolů zabírajících většinu místnosti, a na nich zavěšené obrazy německých malířů s tematikou dělníků, manufaktury a továren. Ve vedlejší místnosti 2E je na velkém točícím piedestale umístěna motorka Čechie z dílny německého mechanika, kterou si návštěvník může prohlédnout do detailu ze všech stran a ve videu a textech se dozvědět více o výrobě této rarity a její popularitě po uvedení na trh.

Další dvě následující místnosti se zaměřují na tradice, zvyky a typické prvky z oblasti Sudet. Vitrína umístěna ve středu 2G připomíná velkou skříň s množstvím šuplíků a dvířek obsahující dochované tradiční kroje, cennosti, nahrávky dialektů, náhrobky vyvedené v němčině (pokud křesťanské) či hebrejštině (pokud židovské) a také modely domů – to všechno odkazující na rozmanitost regionů a podobu každodenního života, které do sudetské oblasti spadají.

Poslední blok je tvořen z místností 2H, 2I, 2J. Ty se od všech předchozích odlišují svým architektonickým provedením – jedná se o vnitřní průchozí stavbu, která sestává z pěti po sobě jdoucích místností. Před vstupem se návštěvník dozví, že navštíví hospodu v Lokti, vilu v Brně, muzeum v Opavě, hotel v Liberci a kavárnu v Praze. Inscenace těchto míst spočívají v jejich rekonstrukci, zahrnující dobový nábytek a další dochované vybavení. Zároveň zde ale nejsou k dispozici žádné popisky a proto nelze vždy rozlišit, kde jsou mezi exponáty dochované předměty a kde jsou pouze rekvizity pro dokreslení atmosféry. V loketské hospodě probíhá u jednoho ze stolů diskuze neviditelných hostů – představuje ji projekce na ploše stolu, kde je promítána videonahrávka diskutujících rukou, zapálených cigaret a postupně ubývajících půllitrů s pivem. Zvuková stopa odpovídá „dění na stole“ a obsahuje rozhovor zdejších hostů o politických událostech a jejich reflexi „obyčejnými lidmi“. Rozhovorů je nahráno několik, pokaždé z jiného politického období 19. a 20. století.²²⁶ V brněnské vile je vystaven dobový moderní nábytek a originály patentových listů odkazujících na rozvoj interiérové architektury a způsob trávení volného času v letním období, což zachycují zde promítané záznamy z letních prázdnin. V opavském muzeu je důraz kladen na pokroky v oblasti umění, sportu a rozvoje městské architektury, což zachycují vystavené dobové fotografie města, ale i trofeje za sportovní výkony českých Němců. V libereckém hotelu najde návštěvník odkaz na způsob

²²⁶ Příloha č. 24: Stůl v loketské hospodě, na něm projekce z rozhovorů štamgastů v místnosti 2H (fotografie).

trávení volného času a rekreace v zimě, včetně podoby tehdejšího způsobu cestování. Poslední místnost, pražská kavárna se svým provedením podobá loketské hospodě, i zde je u jednoho ze stolů možné vyslechnout si inscenovaný rozhovor místních intelektuálů ve 20. století a zachytit tak náladu v hlavním městě. Poslední bod celé výstavy následuje po východu z bloku, kde se návštěvník dozvídá o dalších významných sportovních událostí a předních sportovců z řad českých Němců.

2.3 Interpretace výsledků

Při srovnávání expozic a jejich vzniku bylo na základě *historické metody* porovnáno celkem osm aspektů.²²⁷ První z nich se týká autorského týmu a jeho postoje k tématu expozice, druhý se týká vnějších podmínek, které vznik výstavy ovlivnily. Třetí aspekt se zabývá adresátem výstavy a jeho pravděpodobných očekávání od expozice, čtvrtý se zabývá časem a prostorem včetně politické situace, ve které expozice vznikaly. Pátý aspekt se zabývá záměrem autorů a jeho naplnění v hotové expozici. Poslední tři aspekty se více zabývají samotnou expozicí – konkrétně centrálními pojmy, které jsou pro popsání dějin používány, dále estetickým zpracováním (ve významu typu a formy vnější podoby, nikoliv estetického krásna) a nakonec způsobem výstavby tématu, jeho členění, kategorizaci a pořadí.

1) Autoři expozice

Pro každou z expozic byl na počátku ustanoven samostatný tým, který byl pověřen její tvorbou. Tím byl omezen vliv zakládajících a zřizujících subjektů, což oběma projektům umožnilo vytvořit expozici „podle svého“. V případě Sudetoněmeckého muzea byla nejprve založena *Nadace Sudetoněmeckého muzea* a následně jí byla svěřena příprava koncepce. *Sudetoněmecké muzeum* byla organizačně zařazena pod *Sudetoněmeckou nadaci*, která je úzce spjatá se *Sudetoněmeckým krajanským sdružením*, bavorskou organizací dlouhodobě oficiálně zastupující zájmy zdejších sudetských Němců. Díky tomu se přípravný tým mohl soustředit po celou dobu jen a pouze na tvorbu koncepce nového muzea a čerpat při tom z renomé již fungující instituce. V Ústí nad Labem byla situace trochu jiná v tom smyslu, že nově založená organizace nazvaná *Collegium Bohemicum* měla za úkol primárně podporovat svojí činností současné česko-německé vztahy. Tvorba expozice měla být jen jedním z dílčích úkolů, a to vedle pořádání kulturních a vzdělávacích akcí a odborné činnosti. Pro účely tvorby expozice byla v rámci *Collegia Bohemica* založena externí pracovní skupina složená z českých odborníků na historii českých Němců a/nebo muzejnictví, kteří následně společně vypracovávali návrh pod vedením ředitelky *CB*. Obě expozice tím pádem vznikaly v rukou odborníků a dá se říci, že i mimo dosah přímého vlivu zakládajících institucí. Každý z členů tvůrčí skupiny si však s sebou přinášel své dosavadní zkušenosti a osobní přístup k tématu. Na německé straně expozici připravoval např. Raimund Paleczek, který je sám potomkem

²²⁷ Bližší informace k metodě a postupu jsou uvedeny v kapitole 1.3 Intepretace expozic.

vysídlené rodiny, a k tématu má tedy osobní vztah. Na české straně to pak byli převážně odborníci historici se zájmem o oživení paměti na české Němce, mezi nimi např. Matěj Spurný, který se o téma zajímá a aktivně se podílí na připomínání památky českých Němců. Tento přístup se pak zrcadlí v celkovém pojetí tématu, kdy expozice *Prožitek vlast* buduje přímo zevnitř identitu sudetských Němců, zatímco *Naši Němci* spíš z vnějšku tuto skupinu představují. Odbornost obou týmů se pak mimo jiné odráží i ve velmi podrobné expozici, která by bez hlubších znalostí a orientace v tématu nebyla možná.

2) Vnější podmínky vzniku expozice

Vnějších podmínek, které vznik expozic ovlivňovaly, je celá řada a pochopitelně se měnily v průběhu let. Pro obě expozice byl od počátku důležitý zájem ze strany politiků a místní organizace projekty podpořit. *Sudetoněmecké muzeum* vznikalo na základě pobídky bavorské strany CSU, která přišla v roce 2006 v souvislosti s konáním každoroční akce Sudetoněmeckých dní. Kromě toho byla existence a financování projektu opřeno o zákon §96 německého Základního zákona, na jehož podkladě v minulosti vytvořily své vlastní expozice i další skupiny německých vyhnanců. Projekt byl tedy od začátku zastřešen *Sudetoněmeckým krajským sdružením, Svobodným státem Bavorsko a Německou spolkovou republikou*.

Vzniku CB předcházely mezinárodní konference, kde byl podobný projekt diskutován za přítomnosti domácích i zahraničních odborníků i politiků. *Collegium Bohemicum* nakonec vzniklo na základě iniciativy jak místních politiků (v prvních letech hlavně na úrovni města, později i vlády ČR), tak odborníků z ústecké univerzity, místního Spolku pro dějiny Němců v Čechách a městského muzea. Tyto subjekty se dohodly na založení organizace, která se bude věnovat výhradně výzkumu a prezentaci dějin českých Němců.

Další strukturální podmínkou vzniku byla pro obě muzea velikost sbírky, ze které by mohly být expozice vytvořeny. *Sudetoněmecké muzeum* mělo a má k dispozici rozsáhlou sbírku, čítající v současnosti 40.000 předmětů (včetně písemností, dokumentů apod.). Jedná se přitom z velké části o majetek vysídlených Němců, který byl *Nadaci* (příp. dříve jiným pověřeným institucím) věnován samotnými vysídlenci nebo jejich rodinami. Oproti tomu *Collegium Bohemicum* nemělo v první chvíli k dispozici žádnou sbírku, v České republice ani žádná podobná neexistovala. Sběr předmětů a vytvoření takové sbírky se proto stalo jednou z činností CB, během které byly předměty získávány v antikvariátech, ze sudetoněmeckých

krajanských jizeb, ale i – stejně jako v *Sudetoněmeckém muzeu* – přes veřejné sbírky. Oba přípravné týmy pojaly vystavení exponátů jako jeden ze stěžejních bodů expozice a byly tím pádem i vázány na to, jakou „zprávu“ o sobě exponáty dávaly a zda bylo možné ji zařadit do celého příběhu expozic. Tento přístup je zcela srozumitelný, na druhou stranu, jak během rozhovoru shodně uvedli členové českého i německého týmu, tento přístup byl i částečně svazující. V tomto ohledu je mimo jiné zajímavé vidět, jak se vyvíjel přístup k exponátům v koncepcích Sudetoněmeckého muzea, které je původně vnímalo jako doplnění k rozhovorům s pamětníky, následně jako příležitost kriticky zhodnotit fungování muzea, až je nakonec využívá jako hlavní prvek celé expozice. Kritická reflexe, navrhovaná v koncepci Elisabeth Fendl zde ovšem chybí a vystavené věci tak nadále působí jako samozřejmost. V ústeckém muzeu je nakonec vystaveno okolo 500 předmětů, které jsou však rozličně prezentovány. V některých místnostech jsou předměty do detailu popsány, včetně jejich symboliky a významu v kontextu, jinde ani neexistují základní informační popisky o jejich původu.

Dalším významným faktorem byly finance. Zatímco *Sudetoněmecké muzeum* je financováno ze dvou třetin SRN a z jedné třetiny Bavorským státem, česká expozice byla nejvíce podpořena Evropskou unií, jejíž dotace umožnila rekonstrukci ústeckého městského muzea, ve kterém nyní sídlí jak CB, tak i samotná expozice. Dalších 50 milionů pak bylo získáno z různých zdrojů, především od Ministerstva kultury ČR. Fungování CB však průběžně podpořily i některé německé nadace, Česko-německý fond budoucnosti, nebo např. soukromé ústecké firmy. I přestože finance nesměřovaly konkrétně na tvorbu expozice, financování dalších činností CB lze chápat jako nepřímou podporu i samotného muzea. Z tohoto patchworkového typu financování plynuly i určité nevýhody, které se názorně ukázaly v období let 2012-2016, kdy kvůli nedostatku finančních prostředků došlo k přerušování tvorby expozice. Činnost celé organizace v tomto období postupně utichla, a i přestože koncepce expozice byla připravená k realizaci, projekt nemohl fungovat. Situace byla zhoršená i kvůli provázanosti s grantem Evropské unie – kauza nakonec byla reflektována i v celostátních českých médiích. Bez hlubšího vysvětlení veřejnosti byla nakonec situace vyřešena zakladatelskými subjekty CB, a sice odvoláním původní ředitelky a zvolením nového ředitele. Ten následně během dalších pěti let dovedl expozici do finální podoby. Toto období je taktéž spojeno s nejasnostmi a spory s původním týmem, který se ozval v médiích nebo dokonce prostřednictvím publikace vlastní knihy. Oproti tomu Sudetoněmecké muzeum řešilo personální změny, finanční záležitosti i podrobnosti koncepcí pouze interně – přestože došlo k poměrně razantní změně, srovnáme-li

původní koncepci z roku 2008 a finální podobu expozice z roku 2021. Ostatně také Vincent Regent hodnotí, že u Sudetoněmeckého muzea nedošlo až do otevření v roce 2020 k žádnému výraznému odporu kterékoliv strany,²²⁸ to ale může být právě důsledek možnosti řešit koncepcie více za zavřenými dveřmi a spolehnouti se na slíbené finanční prostředky.

Oba projekty se odlišují také ve způsobu, jakým během tvorby expozic komunikovaly s veřejností. Zatímco informace okolo vzniku *Sudetoněmeckého muzea* nebyly navenek komunikovány, *Collegium Bohemicum* pravidelně publikovalo newslettery a výroční zprávy, ve kterých informovalo veřejnost o aktuálním dění i o pokroku v tvorbě expozice.

Architektura a prostory, do kterých byla expozice umístěna, jsou rovněž důležitým faktorem ovlivňujícím celkovou podobu expozic. *Sudetoněmecké muzeum* mělo příležitost nechat si naprojektovat vlastní budovu, která by zároveň odpovídala jejich záměrům. Jak se však ukázalo, i tady bylo potřebné dělat ústupky, které vedly např. ke změně záměru rozprostřít expozici na pěti podlažích, místo na třech. To následně ovlivnilo rozčlenění jednotlivých témat a jejich zdánlivou rovnováhu – zatímco v koncepci z roku 2013 bylo celé jedno patro věnováno proměnám politické situace v první polovině 20. století a nucené vysídlení bylo „jen“ jedním z aspektů celého období, v konečné podobě je nucené vysídlení umístěné na samostatném patře. Ačkoliv je toto patro nejmenší ze všech a téma tak nemá k dispozici stejný prostor jako ostatní témata na vyšších podlažích, přesto na sebe strhává velkou část pozornosti. Zároveň období po roce 1945 a léta integrace v Bavorsku měly zabírat jednu třetinu muzea, při rozdělení na pět se z toho ale stává pouze pětina. Na druhou stranu však je viditelný příjemný návštěvnický zážitek, který díky výstavě kompletně nové budovy znamená prostory uzpůsobené potřebám expozice – tedy např. bez oken, která by byla potřeba zatemňovat. Tyto problémy oproti tomu muselo vyřešit *Collegium Bohemicum*, které svoji expozici umístilo do prostor bývalé chlapecké školy. Zde musela být vyřešena otázka okenic a celkového uzpůsobení vitrín. Na obou expozicích se podílely profesionální architektonické kanceláře, díky čemuž se obě mohou pyšnit velmi pěkným provedením.

V neposlední řadě je třeba také zmínit symboliku umístění objektů. V Mnichově je muzeum připojeno k *Sudetoněmeckému domu*, který je sídlem řady institucí zabývajících se sudetoněmeckou problematikou již od minulého století. Kromě toho je Mnichov jakožto hlavní

²²⁸ Regente, *Flucht und Vertreibung in europäischen Museen*, 343–344.

město Bavorska také významným turistickým cílem a všeobecně centrem dění. Muzeum se tedy mimo jiné muselo vyrovnat s faktem, že se zařadí mezi dalších šedesát zde působících muzeí, se kterými se bude ucházet o pozornost návštěvníků. Ústí nad Labem je oproti tomu velmi specifické – jedná se sice o město ležící v blízkosti německých hranic a s německou minulostí, díky čemuž dává smysl zdejší zájem o tematiku českých Němců. Současně však nemůže být označeno za centrum kulturního dění v České republice, za ty lze naopak počítat jiná větší města, v čele s hlavním městem Prahou. Vzdálenost Ústí n. Labem od Prahy, od které je dojezdová vzdálenost vlakem i autem minimálně hodinu, může být vnímána jako nevýhoda, zvláště zvažíme-li zájem většiny německých turistů především o Prahu. Zároveň však je možné chápat tuto situaci jako příležitost pro posílení cestovního ruchu a jedinečné příležitosti pro turisty a další zájemce dostat se do území mimo větší česká města, kde velká část německy mluvících obyvatel žila. Co se týče samotné budovy, ta je specifická díky své historii jakožto německé školy založené v 19. století. Jak české, tak německé muzeum tedy spojuje jejich „blízkost“ k těm, kterých se expozice týkají, a obě to i v obsahu expozic dávají najevo. Německá expozice poukazuje na propojení s Mnichovem velmi šikovně už samotnými výhledy na město, nebo když v posledním podlaží představuje *Sudetoněmecký dům* a činnost *Sudetoněmeckého krajského sdružení*. Česká expozice na propojení poukazuje pouze okrajově, když vyzdvihuje místní ústecké podnikatele. Potenciál propojení s městem Ústí nad Labem rozhodně není vyčerpán, byl by zde např. prostor pro vyobrazení konkrétních ústeckých míst, událostí a osobností, které dodnes na místě žijí, nebo jejichž stopy jsou ve veřejném prostoru nadále přítomné.

3) Adresát/cílová skupina

Co se týče cílové skupiny, obě muzea shodně uvádí záměr vytvořit muzeum pro „dotčenou skupinu“, tedy pro ještě žijící pamětníky, kteří zažili přesun do Německa. Německé muzeum pak jako další skupinu uvádí potomky této generace, dále mladší generaci Němců, zájemce o téma z Čech a dalších zemí. Toto umožňuje provedení expozice v německé, české a anglické jazykové verzi, stejně jako audio průvodci v totožném jazykovém provedení. Kromě toho pořádá *Sudetoněmecké muzeum* program pro širokou veřejnost, zahrnující např. kulturní vystoupení a na expozice tak láká i ty návštěvníky, kteří k tématu nemají osobní vztah. V Sudetoněmeckém muzeu je pak očekáváno, že expozice přiměje k otevření diskuze a porozumění mezi pamětníky a jejich vlastními potomky. Muzeum vysloveně ponouká

k rozhovoru tam, kde jsou v prvním či posledním podlaží vystaveny předměty denní potřeby, jako třeba mlýnek na maso či stolní hra, nebo pozůstatky ze slavení svátků, jako např. velikonoční pomlázka bez bližšího vysvětlení. S vlnou nostalgie tak může dojít k navázání rozhovoru, pokud se rodina např. vypraví do muzea společně. Výklad vlastní historie očima sudetských Němců může pomoci jejich rodinám pochopit některá témata z minulosti, o kterých nikdy neměli příležitost se staršími členy rodiny hovořit.

Česká expozice cílí podle slov autorů kromě německých pamětníků také na mladé české návštěvníky. Původní tým zmiňoval také odbornou i laickou veřejnost z Německa a Rakouska. Jak uvádí ředitel *Collegia Bohemica*, od muzea očekává, že by se mohlo stát místem setkání pamětníků a mladé české generace, díky kterému by mohlo dojít k odbourání tradičních českých stereotypních představ o Němcích. Tento záměr se odráží jak v jazykovém provedení, které je k dispozici v češtině i němčině, tak ve vyobrazení různých perspektiv na politické a kulturní dění českých zemí. Vzhledem k faktu, že jednotlivé etapy českých dějin nejsou nijak blíže vysvětlovány, je zřejmé očekávání, že návštěvník tyto znalosti již má. Je otázkou, jestli tento způsob prezentace příběhu nemůže být pro zahraničního návštěvníka odrazující nebo příliš komplikovaný, to by ovšem bylo předmětem jiného výzkumu.

4) Čas a prostor vzniku expozice

První oficiální kroky směřující ke vzniku expozice byly činěny na obou stranách hranice v podstatě souběžně, i když v Česku se myšlenka formovala již od devadesátých let. Ačkoliv čeští historici označují bavorskou iniciativu za zásadní impuls, který pomohl české záměry přetavit v reálné kroky,²²⁹ tvůrci expozic ani dostupné podklady neuvádí, že by přípravy jedné expozice nějak zásadně ovlivnily druhou. Přesto o sobě tvůrci od počátku navzájem věděli. Období vzniku lze nahlížet také v kontextu pokroku česko-německé spolupráce. Plány na otevření expozice se začaly v obou případech zhmotňovat v roce 2006, tedy přibližně deset let po podepsání *Česko-německé deklarace* a krátce po vstupu České republiky do Evropské unie. V této době se také blížilo ke konci desetiletí fungování *Česko-německého fondu budoucnosti*, který na základě *Česko-německé deklarace* vznikl. Jednalo se tedy o situaci, kdy se Česko postupně integrovalo do EU a vztahy mezi oběma zeměmi se (oproti začátku devadesátých let) stáčely k hlubší spolupráci. Z této pozitivně laděné atmosféry pak zřejmě vychází i přístup obou

²²⁹ Kaiserová a Kunštát, „The Collegium Bohemicum“.

muzeí, kdy se snaží do expozic zahrnout pohled druhé strany a udělat ji jazykově dostupnou také pro návštěvníky z Česka resp. Německa. Zdali se jednalo o náhodu, že oba projekty byly povolány k životu zhruba ve stejnou dobu, nelze ze zjištěných výsledků přesně dokázat. Faktem však zůstává, že oba projekty vznikaly nezávisle na sobě, zároveň si ale byly oba týmy vědomy vzniku obdobné expozice na druhé straně hranice. Nejen tvůrci, ale i odborníci pojali situaci jako příležitost porovnat přístup ke společným dějinám na obou stranách hranice. Projekty bývaly také často zmiňovány společně, ačkoliv se jednalo o dva různé. Kromě toho byl výzkum dějin v daném období mezi českými i německými historiky v plném proudu, již od devadesátých let mohli vědci z obou zemí pracovat v archivech a dostat se tak k novým informacím. Využit nashromážděných dat a vytvořit pro ně expozici, kde by se s nimi mohla obeznámit i širší veřejnost tak bylo logickým vyústěním.

Z různých, výše zmíněných důvodů se realizace expozic v Německu i Česku postupně odkládala a protahovala, nakonec k ní došlo až po přibližně patnácti letech. Politická situace v obou zemích sice zůstala relativně podobná, avšak na evropské a světové úrovni vypuklo několik krizí. Pokud se jednalo např. o válku v Sýrii, Německo se potýkalo s příchodem milionů uprchlíků a téma války, migrace a integrace tak začalo být znovu aktuální. Německá expozice minila aspoň částečně toto dění reflektovat, když se zaměřila na téma ztráty domova. V úplném závěru expozice jsou návštěvníci vyzváni k zapojení se do tiché aktivity, kdy mohou na papírek napsat, co pro ně osobně znamená domov. V české expozici se současné dění naopak neprojevovalo vůbec, což lze vnímat jako další znak odosobnění od tohoto období dějin. Jeho chápání je v českém případě více ohraničené, dějiny jsou ukončeny a nemají žádné spojení či přesah do současné situace.

5) Záměr autorů

Původním účelem Sudetoněmeckého muzea bylo vytvořit databázi pamětníků – Němců, Čechů a českých i německých Židů. Expozice měla sestávat primárně z rozhovorů, fotografií a dopisů a teprve v druhé řadě zde měly být vystaveny také autentické předměty. V centru pozornosti mělo být téma „soužití“ – nejprve v habsburské monarchii, později v Československu, poté v Bavorsku a nakonec, po roce 1990, v integrující se Evropě. Tento záměr se ale změnil s novou koncepcí, která si za svůj hlavní pracovní materiál vybrala exponáty. Za jejich pomoci měla expozice tematizovat dva pojmy: „domov“ a „vzpomínky“. Primárně měla expozice zdokumentovat podobu vlasti sudetských Němců před i po nuceném

vysídlení, v druhé řadě pak měla představit návštěvníkovi, jak fungují vzpomínky na tuto vlast, jakým způsobem může být paměť idealizovaná a jak i muzeum zachycuje vždy jen určitou perspektivu vzpomínání na dějiny. V nakonec uskutečněné verzi se autoři soustředili na představení osudu sudetských Němců a jejich zkušenosti se ztrátou domova po nuceném vysídlení. Dá se tedy říci, že z předchozí varianty zůstalo zachované pouze první téma a kritická reflexe kolektivní paměti a muzealizace byla z expozice vynechána. Záměrem tvůrců bylo také ukázat místnímu (německému či bavorskému) návštěvníkovi, co se za pojmem „sudetský“ přesně skrývá a z jakého důvodu jsou každoročně organizovány např. Sudetoněmecké dny.

V ústecké expozici sledovali autoři od počátku až po vyhotovení stejný cíl – tedy zmapovat dějiny českých Němců a historii ukázat jako „společnou“ pro Čechy i Němce, nikoliv rozdělující. Autoři zvolili cestu vystavení běžně známých českých dějin, na jejichž pozadí vyzdvihují německé aspekty. Takto např. zmiňují známé české osobnosti, spojované navíc s českým národním obrozením, a dokazují, že jejich prvním jazykem byla němčina. Záměrem bylo rozbít současné negativní stereotypy o Němcích či o sudetských Němcích a představit návštěvníkovi naopak jejich úspěchy, které byly přínosné i pro českou společnost. V jednom ohledu se však koncepce původního a nového přípravného týmu liší. Konkrétně se jedná o záměr vystavit dějiny rovněž po roce 1945, poukázat na dopady, které nucené vysídlení v Československu mělo a jaké osudy potkaly ty, kteří byli odsunuti a ty, kteří směli zůstat. Ačkoliv nový přípravný tým uváděl záměr expozice zobrazit dějiny od středověku až po současnost, kromě úvodního videa umístěného v současnosti a vzpomínajícího na německý aspekt minulosti českých zemí, zde další kontinuita chybí. Záběr dějin končí rokem 1945, resp. 1948 po nuceném vysídlení Němců a v popisku textu uvádí, že „zde končí dějiny českých Němců.“²³⁰ Tím dochází k úplnému vynechání německé či sudetoněmecké paměti a expozice je tak ochuzena o důležitou část svého původního záměru.

Pokud bychom porovnali oba případy, je jasně zřetelné, že u *Sudetoněmeckého muzea* došlo během let k větším proměnám původního záměru. Od prezentace rozličných pohledů se expozice přesunula k prezentaci jednoho uceleného příběhu. V *Collegiu Bohemicu* byl původní záměr víceméně dodržen, ovšem i tady došlo ke změně týkající se prezentace kontinuity, co se týče období po poválečném vysídlení. V tomto světle tak jsou vidět odlišné záměry obou

²³⁰ Místnost 2C, *Naši Němci*, Collegium Bohemicum, 2021, Ústí nad Labem, Česká republika.

přípravných týmů, které plynou z jejich osobního vztahu k tématu. V německém případě je patrná snaha předložit jeden jasný a ucelený narativ, který na sebe od začátku do konce navazuje. Kromě toho také představuje identitu části bavorské společnosti, jejíž předci pocházeli z českých zemí a vysvětluje současné aktivity *Sudetoněmeckého krajanského sdružení*. V českém případě jde spíše o vyzdvihování různých pozitivních německých aspektů české minulosti, které ovšem po druhé světové válce končí a dále jsou dějiny Československa resp. Česka vnímány výhradně jako české.

6) Centrální pojmy expozice

Při pohledu na centrální pojmy expozic jsou nepřehlédnutelné názvy *Sudetoněmecké muzeum* a *Naši Němci*, které významně vypovídají o pozici, kterou expozice vůči prezentovaným dějinám zaujímá. Tato pojmenování nebyla jasná od začátku, byla vymyšlena až v průběhu tvůrčího procesu. Mnichovská expozice označuje německy mluvící obyvatelstvo českých zemí za „sudetoněmecké“. Autoři si přitom jsou vědomi problematického významu vzhledem k jeho užívání ve 20. a 30. letech, kdy nezahrnovalo německy mluvící Židy. Jak uvádí na začátku expozice, rozhodli se přesto tento výraz používat jakožto jeden nadřazený a všeobjímající pro všechny německy mluvící obyvatele Československa. Rozhodnutí je zdůvodněno tím, že pod tímto souhrnným pojmem byli Němci z Československa po válce odsunuti. V expozici tak jsou v úvodní části vystaveny také exponáty reprezentující židovskou víru, v navazující sekci jsou zmiňováni Němci žijící v Praze a dalších městech, či osobnosti žijící v 17., 18. i 19. století. Expozice zdůrazňuje rozdíly mezi jednotlivými sudetskými oblastmi a městy, zároveň se ale nevěnuje vzájemné rivalitě a spíše vykresluje Němce vs. Čechy v pohledu na nacionalismus a stát. Problematické vymezení se sudetských Němců od německy mluvících Židů ve 20. a 30. letech zde není nijak hlouběji tematizováno.

V podstatě opačně se k tomu staví ústecká expozice, která už v názvu české Němce objektivizuje. Přivlastňovací zájmeno „naši“ pak lze chápat v pozitivním slova smyslu, kdy Němci mohou být chápani jako jiný a cizí národ, právě slůvko „naši“ však hned odkazuje návštěvníka na to, že zde existuje cosi společného. Navíc toto slovní spojení užíval, jak se v expozici lze dozvědět, první československý prezident T. G. Masaryk, v České republice dodnes vnímaný jako hrdina, a užití tohoto označení tak může být vnímáno pozitivně. Na druhou stranu, přivlastňovací zájmeno by mohlo být vnímáno i negativně, jelikož v sobě nese určitou nadřazenost. V expozici se s ním návštěvník už pravidelně nesetkává, na začátku je mu

však vysvětlený záměr autorů v úvodním videu, kdy se na obrazovce objeví mapa s názvy českých měst a následně tyto názvy přeskochí do němčiny. Posléze je také představeno několik významných německých osobností s českými kořeny a je tak zdůrazněno, proč jsou někteří Němci také „naši“. Autoři expozice se odkazují na svůj záměr prezentovat dějiny všech německy mluvících obyvatel včetně těch rakouských a židovských, které by výraz „sudetoněmecký“ potenciálně vylučoval.

7) Estetická forma expozice

Obě expozice jsou poměrně rozsáhlé a zaujímají více než 1000 m² výstavní plochy. Co se týče doprovodných textů, obě muzea odpovídají učebnicovému výkladu, který lze v některých pasážích označit až za encyklopedický, vzhledem k podrobnosti výkladu: v Mnichově se jedná např. o podlaží E2 věnované hospodářství a kultuře 19. století, v Ústí nad Labem o místnosti 21, 2B a 2C věnované politickému a kulturnímu vývoji od poloviny 19. století do poloviny 20. století. I přesto, že obě výstavy pracují s exponáty, způsoby vystavení se různí. V *Sudetoněmeckém muzeu* jsou vitríny laděny barevně podle tématu daného podlaží/dané sekce a tvoří buď koridor určující směr prohlídky, nebo jsou volně rozmístěné po místnosti tam, kde pořadí prohlížení není předem určeno. Kromě toho je na zemi zvýrazněna bílá 3D linie, která navádí návštěvníky s handicapem ve směru prohlídky. Celkově zvolená forma uspořádání expozice *Prožitek vlast* vede návštěvníka intuitivně ve směru prohlídky a každé schodiště znamená konec určitého období nebo tématu. Kromě vystavených exponátů pracuje expozice s časovými osami na stěnách a několika videoprojekcemi. Celkově z vnitřní architektury vyplývá také kauzalita dění, jelikož se návštěvník ocitá nejprve v „nejstarších“ dějinách a odsud postupuje s postupem doby stále blíže do přítomnosti. Díky tomu, že do výstavního prostoru nebyla instalována žádná okna, vzniká přirozený uzavřený prostor. Pouze na jednom místě se nachází velké okno, které se táhne v celé výšce budovy, a to umožňuje návštěvníkovi výhled na centrum Mnichova.

V Ústí nad Labem je expozice umístěná v prostorách školy, jednotlivých třídách a kabinetech. Pro snazší orientaci je většina z místností průchozí, přesto ale v několika případech vychází návštěvník na chodbu, kde se může dále orientovat na humorných kresbách *Opráski*, kterého nasměrují k pokračování do dalších místností. To může být prospěšné v tom smyslu, že návštěvník sám určuje, na které téma se zaměří a nepodléhá nutně směru příběhu, který připravili autoři. Všeobecně ale působí uspořádání chaotičtěji a začátek a konec prohlídky není

úplně jasně vyznačený. *Collegium Bohemicum* umístilo do své expozice několik inscenací, což působí oživujícím dojmem. Vitríny navíc zpravidla obsahují různé skříňky a šuplíky a návštěvník je tak motivován, aby sám objevoval jednotlivé „ukryté“ exponáty. Ve srovnání se *Sudetoněmeckým muzeem* zde ale byla potřeba vyřešit situaci s okny tím způsobem, že došlo k jejich kompletnímu zatemnění. Je škoda, že na žádném místě není výhled na město umožněn, tak jak je to v případě mnichovského muzea. Barvy zdejší expozice jsou neutrální, jedná se především o světle hnědé dřevo vitrín a bílé stěny školy. O to náročnější může pro návštěvníka být výše zmíněná orientace mezi tématy a obdobími, která je v Mnichově příjemně vyřešena barevným provedením.

8) Výstavba expozice

Expozice *Prožitek vlast* je postavena chronologicky a systematicky (podle témat). To znamená, že příběh začíná osídlením českých zemí a postupně pokračuje až po současnost, zároveň jsou ale jednotlivá patra také rozdělena do různých tematických sekcí. Ačkoliv je některým časovým úsekům věnováno výrazně více pozornosti než jiným, návštěvník se může v čase orientovat díky časovým liniím nakresleným na stěnách nebo přímo podle dat v textu. Chronologické vyprávění je obecně srozumitelnější, je ale zároveň omezeno pouze na jednu hlavní zápletku, jak upozorňuje Thomas Thiemeyer.²³¹ To v tomto případě znamená, že původně zamýšlené vyobrazení vícero perspektiv bylo zúženo pouze na jednu. Michael Henker, vedoucí přípravného týmu, říká, že kvůli srozumitelnosti pro návštěvníka bylo nutné, aby na sebe příběh logicky navazoval.

Naši Němci jsou v kontrastu s německou expozicí systematicky řešenou expozicí s prvky chronologického vyprávění. Příběh začíná v současnosti, v další místnosti se přesouvá do 19. století a pokračuje v tomto směru hlouběji do minulosti, až do raného středověku. V druhém patře se pak znovu vrací do 19. století a odsud pokračuje volně až do poloviny 20. století, kde je ovšem po třech místnostech zakončen. Následující místnosti pak zpracovávají tematicky různé sféry každodenního života českých Němců, v období okolo 18. - 20. století. Přestože tento typ seřazení je více otevřen odlišné interpretaci a umožnil tvůrcům zobrazení vícero perspektiv, protože nebylo nutné držet se jedné linky příběhu, pro návštěvníka se může stát značně nepřehledným. Dalo by se říci, že se návštěvník může orientovat na známých

²³¹ Thiemeyer, „Geschichtswissenschaft: Das Museum als Quelle“, 88.

českých reáliích, příp. na textech, které rovněž doprovází většinu vitrín a předmětů, uvědomění si časové linky, která jde jednou vzad, po druhé vpřed a potřetí se znovu vrací a znovu pokračuje vpřed, je však i přesto velmi náročné a vlastní zkušenost autorky potvrzuje, že není zcela intuitivní. Kromě toho i u systematického typu řazení bylo z důvodu obav z nepřehlednosti upuštěno od dvou různých výkladů, které byly původně v expozici zamýšleny.

Stojí za povšimnutí, že obě expozice pracují s rozdělením témat – je pro ně důležité v období mezi 18. a 20. stoletím oddělovat složku každodenního života a politických dějin. Ústecká expozice se v jednom bodě snaží o syntézu obojího, konkrétně v jedné z posledních výstavních místností uvádí inscenaci v loketské hospodě, kde se spolu baví štamgasti u stolu o aktuálním politickém dění, přičemž se jeden z nich identifikuje jako Čech, další jako Němec a poslední jako Žid. Tato video inscenace, která je bohužel dostupná jen v češtině, umožňuje jako jediná vidět každodenní život a vliv politiky současně očima „obyčejných“ lidí. Zároveň je také zajímavé vidět, že až po 19. století vnímají česká i německá expozice dějiny jako poměrně jasné a klidné, témata každodenního života jsou dokonce zastoupeny podobnými nebo i stejnými (motocykl Čechie) exponáty. Stejně tak nacionalismus tohoto období představuje téma, které oba tvůrčí týmy znázornily poměrně vyrovnaně a z pohledu obou zúčastněných stran – tedy tak, že obě strany se vzájemně provokovaly a utvrzovaly ve svém národním přesvědčení za pomoci jazyka, který používaly. Německé muzeum pracuje s inscenací českého a německého kola a příběhu o tom, jak jeden výrobce nechtěl prodávat zákazníkům používající druhý jazyk a ti si proto vyrobili svůj vlastní model bicyklu. Ústí pro změnu pracuje s barikádou z knih, resp. slovníků a audio popěvky lidových písní, nazpívaných v obou jazykových variantách. Vzájemné nacionální spory jsou v obou případech znázorněny také dobovými karikaturami. V obou muzeích je tak nacionalismus 19. století znázorněn pro obě jazykové skupiny vyváženě, s odstupem a humorem.

Co se týče dalších kontroverzních témat, u těch bylo znázornění náročnější – zřejmě kvůli jejich „čerstvosti“ a také odlišnému pohledu na věc. Právě tyto části expozic doznaly v aktualizovaných koncepcích největších změn. Co se týče témat nacionalismu a vyhnání, těm jsou v *Sudetoněmeckém muzeu* věnovaná dvě předposlední patra. Podlaží věnované Československé republice a zdejšímu vývoji je pojato veskrze jednostranně, se silným důrazem na nesouhlas českých Němců s proměnami po roce 1918. Zdůrazňovány jsou jen negativní dopady nové republiky na německy hovořící obyvatele. Jak si všímá historik René Küpper,

muzeum se vyhýbá prisouzení podílu viny na vývoji událostí českým Němcům a prezentuje je zde výhradně jako oběti.²³² V období protektorátu je zdůrazněn sudetoněmecký odboj a nesouhlas s nacistickým režimem, který je na jednom místě reprezentován atentátem na Heydricha. Následné postihy, zahrnující vypálení českých obcí Lidice a Ležáky, jsou zde rovněž prezentovány, což ústí v zavádějící myšlenku, že tyto tresty dopadly i na sudetské Němce.²³³ Podlaží věnované vyhnání kombinuje jak emocionální zážitek, tak věcné informace. V tmavě zbarvené místnosti jsou efektně vystaveny osobní předměty, neboli exponáty-svědci událostí pochodu smrti, doplněné o vzpomínky, které zaznívají z reproduktorů. Ve světlejší části místnosti je pak podrobně a věcně popsán průběh nuceného odsunu, od jeho „divoké části“ až po organizovaný odsun. V posledním patře se expozice věnuje náročnému období integrace do Bavorska a poukazuje jak na náročné životní podmínky, tak na traumatické zkušenosti, které nebylo možné zpracovat ani ve vlastní rodině. Příběh je ukončen pozitivně, je uzavřen fotografií ze současného brněnského Pochodu smíření a naznačuje tak usmíření a opětovné spřátelení obou národů jako symbolické vyřešení etapy.

Ústecké muzeum politické období až po druhou světovou válku včetně prezentuje z české i německé perspektivy. Zahrnuje nesouhlas, ale i podporu českých Němců novému československému státu. Důkladněji než *Sudetoněmecké muzeum* se věnuje také roli sudetských Němců během války. Na rozdíl od *Sudetoněmeckého muzea* se však nuceného vysídlení dotýká jen velmi stručně. Z neznámého důvodu tedy důležitá část dějin chybí, přitom by se výslovně nabízelo, aby se expozice zaměřila, když ne na odsunuté Němce, tak na ty, kteří po roce 1945 v tehdejší Čkoslovensku zůstali. Neméně zajímavý by byl pohled na dopady opuštěných sudetských regionů. Kvůli tomu, že příběh s událostmi nuceného vysídlení končí, nevzniká zde ani příležitost některá kontroverzní témata otevřít a věnovat se např. tabuizujícímu přístupu komunistické vlády. Osudu českých Němců po druhé světové válce tak expozice věnuje jen o něco více prostoru, než běžné výstavy dějin jiných českých měst, což znamená velmi málo. Tento aspekt tvůrcům vytýká také autorka české recenze Anna Kolářová.²³⁴

²³² Küpper, „Das Sudetendeutsche Museum in München. Eine kritische Würdigung“, 7–12.

²³³ Ibid., 9–10.

²³⁴ Kolářová, „Vzpomínání společné a rozdělené. Nová muzea sudetských Němců“.

Shrnutí

Celkově lze u obou muzeí vidět velkou snahu podat příběh českých Němců atraktivně a poutavě. Do obou projektů bylo investováno mnoho finančních prostředků, přibližně 15 let příprav a výsledkem jsou obsáhlé expozice dosahující rozměru 1000 m² a více. Lze tedy hovořit o významných muzejních projektech na české i německé, resp. bavorské straně. Obě muzea mají snahu otevřít se zahraničním návštěvníkům, především těm ze sousední země, což dokazují vyhotovením expozic v obou jazycích. Při porovnání expozic je znatelné, že až po moment založení Československa panuje v obou zemích shoda na výkladu dějin českých Němců – i přesto, že každá z expozic předkládá jinou perspektivu, vzájemně se podobají v prezentaci témat, významných osobností a dokonce i některých exponátů. Zásadní změna přichází s vystavením období po roce 1918, poměr a výběr prezentovaných témat se od tohoto momentu značně liší.

Německá expozice se soustředí na nevýhodné podmínky v nově založeném Československu a zabývá se téměř výhradně nevýhodným postavením českých Němců, ze kterého pak vyvozuje i příklon k Třetí říši a Adolfu Hitlerovi. Období druhé světové války rovněž nazírá jako další náročné období pro české Němce a nevěnuje mnoho pozornosti tehdejší podpoře nacistické ideologie, ani dopadům války na české obyvatelstvo. Následně se zabývá intenzivně aktem vyhnání a odsunu. Příběh graduje v posledním patře, ve kterém sleduje své dějiny po příchodu do Bavorska, náročnou, ale úspěšnou integraci a po roce 1989 i postupné smíření se se situací a následnou podporu spolupráce na česko-německých vztazích fungující až do dneška. V celém příběhu však zcela chybí perspektiva Čechů resp. Čechoslováků.

Česká expozice naopak představuje události dotýkající se česko-německého soužití s důrazem na sociální, kulturní, vzdělávací i politickou diverzitu tehdejší československé společnosti a daří se jí poukazovat na příčiny neshod mezi místními Čechy a Němci v meziválečném období. Druhá světová válka je zobrazena z perspektivy českých Židů, českých Němců i Čechů samotných. Po konci 2. světové války jsou však tyto dějiny náhle ukončené. Jednak se důraz na židovskou perspektivu náhle znovu vytrácí, zároveň je děj ukončen aktem odsunutí Němců z Československa. Tím dává najevo jasné stanovisko, že vše ostatní už považuje výlučně za dějiny německé, tedy cizí a nikoliv své vlastní.

V obou případech tak dochází k reprodukci tradičních narativů, které existenci kolektivní paměti druhého národa návštěvníkům nepředkládají, ani nevysvětlují. Tento přístup jakoby se zrcadlil i v okolnostech zřízení expozic – příběh českých Němců je v Bavorsku prezentován ve velké moderní budově na prominentním místě bavorské metropole. Jeho správu má v rukou samotná dotčená skupina, která dnes sestává z potomků vyhnaných Němců, avšak vztahuje se v muzeu k celkové historii českých Němců. Svůj příběh vypráví kauzálně, od středověku až do současnosti, bez hlubších zmínek o problematice tehdejšího multietnického soužití. Hlavním sdělením je tak současná sebeidentifikace v rámci německé společnosti, vymezení se vůči ostatním vyhnaneckým skupinám a zároveň vyjádření zájmu o spolupráci s Českou republikou. Ovšem bez reflexe problematiky rozdílných pohledů na minulost a vysvětlení české pozice.

V Česku je expozice umístěna v menším městě v jednom z tzv. slabších regionů a o jeho správu se dělí vědecká instituce zabývající se česko-německými vztahy a místní městské muzeum. České Němce, jejichž příběh vypráví, označuje sice za „své“, tedy české, zároveň se od nich ale po konci druhé světové války distancuje. Hlavním sdělením expozice je zdůraznění přítomnosti a vlivu němčiny a Němců na vývoj českých zemí do prvních desetiletí dvacátého století, avšak nikoliv na vyústění konfliktu, tabuizaci tématu během komunismu ani současný postoj Česka či Německa. Expozice se také hlouběji nezabývá současnou problematikou vnímání odsunu Němců, ačkoliv se téma opakovaně (i když zřídka) objevuje jako populistické téma.

Zajímavou skutečností je zjištění, že obě expozice původně měly dle prvotních koncepcí představit dějiny více otevřeně, co se týká posledního půlstoletí. Zejména v *Sudetoněmeckém muzeu* měli dostat výrazně více prostoru čeští i němečtí pamětníci, tematizována měla být také kolektivní paměť obecně a způsob tvorby vzpomínek. Z obojího nakonec bylo upuštěno. Ústečtí *Naši Němci* měli zdůraznit odlišnost české a sudetoněmecké interpretace dějin, ovšem z tohoto záměru také bylo později upuštěno a přetrvala pouze tendence boje proti českým stereotypům o Němcích. Kromě toho je třeba poznamenat, že ani jedno muzeum nenabízí širší perspektivu, ve které by příběh zasadilo do kontextu nucených emigrací celého 20. století, nebo přinejmenším do kontextu poválečného odsunu Němců z Polska, Slovenska a dalších zemí střední a východní Evropy.

Závěr

Jak se po více než dvaceti pěti letech od podpisu *Česko-německé deklarace o vzájemných vztazích a jejich budoucím rozvoji* vyvinuly postoje obou států ke společné minulosti? Propsala se dohoda nahlížet na česko-německou historii 20. století kriticky a společně do nově vzniklých expozic? Vznik dvou samostatných expozic o dějinách českých Němců, které spolu nejsou nijak zásadně provázané, naznačuje, že k naprosté shodě nedošlo. Z analýzy vyplývající výsledky to potvrzují tím, že každá z expozic popisuje události 20. století jinak a postupuje ve skrze podle tradičních narativů. Ani jedno z muzeí nenabízí komplexní pohled, který by vedl ke kritickému zamyšlení nad odlišným vnímáním společné historie.

Německá expozice je umístěna v nově zbudovaném *Sudetoněmeckém muzeu*, jehož výstavba na prominentním místě v Mnichově byla stejně jako celá expozice zafinancována Německou spolkovou republikou a Svobodným státem Bavorsko. Na financování se nikterak nepodílely české instituce, z čehož logicky vyplývá, že hlasy z české strany nijak zásadně nezasahovaly do obsahu expozice. Samotný vznik této instituce tak je primárně gestem uznání SRN a Bavorska vůči *Sudetoněmeckému krajanskému sdružení*, které jako poslední z německých vyhnaneckých skupin dostalo příležitost otevřít vlastní muzeum. Plně tomu odpovídá i obsah expozice, který sleduje životní příběh sudetských Němců a vysvětluje jejich dnešní situaci v německé společnosti, aniž by se hlouběji zabýval otázkami soužití s českými spoluobčany, jejich roli v době společného života a konečně i jejich pohledem na dějiny. Hlavním vodítkem příběhu je přitom tradiční sudetoněmecký narativ, který je v muzeu však obohacen o vývoj situace sudetských Němců v Bavorsku po roce 1945 a je vyprávěn až do současnosti. Důležité je i závěrečné sdělení, které podporuje současné smíření s Čechy.

Česká expozice je pak v určitém smyslu opakem, jelikož její realizace byla umožněna v první řadě díky evropským dotacím. Dále byla spolufinancována z prostředků České republiky, ale také *Česko-německého fondu budoucnosti* a dalších německých institucí. I přes tuto německou podporu však vznikala v českém týmu a ani zde neměli němečtí zástupci zásadní slovo. Na rozdíl od mnichovské expozice je umístěna v krajském městě Ústí nad Labem, které sice leží v blízkosti německých hranic, ovšem nebývá ani zdaleka častým cílem tuzemských ani zahraničních turistů jako např. hlavní město Praha. Expozice neprezentuje jeden jasný kauzální příběh, protože se snaží na příkladu českých dějin poukazovat na přítomnost německy

mluvících obyvatel a jeden jasný příběh zde chybí. Přesto se od vyhnaných a odsunutých Němců po roce 1945 jednoznačně distancuje, stejně jako i od těch, kteří v Československu zůstali, a nedávají prostor pro jejich vzpomínky. S vlastním podílem viny Čechoslováků na odsunutí Němců se expozice konfrontuje jen minimálně, čímž reprodukuje starší český narativ. Expozice se rovněž nezabývá ani vývojem událostí po roce 1990 a zmíněnými usmiřovacími akcemi – z neznámého důvodu je již nevnímá jako součást česko-německých dějin.

Cílem diplomové práce bylo zjistit a porovnat, jaký příběh o dějinách německy mluvícího obyvatelstva českých zemích prezentují expozice *Prožitek vlast a Naši Němci*, dvě nedávno otevřené expozice v Německu a České republice. Výzkum byl zaměřen jak na okolnosti vzniku expozic, tak i na jejich finální podobu. Analýza byla provedena za využití vlastní adaptace *historické metody*, původně vytvořené německým historikem a muzeologem Thomasem Thiemeyerem. Metoda sestávající z pestrého katalogu otázek byla aplikována na každou z expozic zvlášť, následně mezi sebou byly porovnány její výsledky. Z výsledků analýzy vyplývá, že ačkoliv byla obě muzea plánovaná ve stejném časovém období a v atmosféře podporující společný kritický pohled na dosavadní odlišnou interpretaci česko-německých dějin, finální podoby obou muzeí prezentují příběh odlišným způsobem a ani jedno z nich nenaplnilo zcela svůj původní záměr. Německé muzeum má více etnografický charakter a prezentuje příběh sudetských Němců z vlastní perspektivy a s návazností až do současnosti, zatímco české muzeum představuje tyto dějiny s odstupem a prezentuje je jako ukončené po konci druhé světové války. Rozdílný přístup v prezentaci 20. století a tehdejších politických dějin je jednoznačně viditelný, naopak česko-německé soužití do 20. století a role nacionalismu jako důvod znepřátelení obou národů je v obou expozicích představeno velmi podobně. Ani jedno muzeum se zásadně nevěnuje problematice německých Židů a jejich identitě a postavení ve společnosti. Stejně tak nejsou ani v jedné z expozic konkrétně pojmenovány odlišnosti mezi českou a německou kolektivní pamětí, přestože původní koncepce *Sudetoněmeckého muzea* tento přístup navrhovaly. Expozice v Ústí nad Labem sice nabízí vícero perspektiv – a tedy i o něco vyváženější pohled – na dějiny českých Němců, tento přístup je ovšem výrazně ochuzen o konfrontaci s důsledky nuceného vysídlení, přisouzení kolektivní viny a následné tabuizace tématu komunistickým režimem. A to i přesto, že vyobrazení osudu odsunutých Němců bylo v původní koncepci zahrnuté.

Historická metoda představuje formu kvalitativního výzkumu. Důvodem pro její výběr byl záměr prozkoumat expozici kriticky a jít za hranici obsahové analýzy. Tento předpoklad podporoval cíl práce, sledovat, jak je příběh prezentován, za využití kterých exponátů, pojmů apod. Předem navržený katalog otázek směřoval k tomu, aby při analýze expozice bylo zohledněno i to, jaký aspekt tématu je vyzdvižen, jakým exponátem je „doložen“ a který aspekt byl vynechán nebo zmíněn jen okrajově. Součástí metody bylo navíc získání informací o průběhu vzniku expozic na základě záznamu z diskuse vedoucích obou přípravných týmů a rovněž dvou vlastních expertních rozhovorů vedených s odborníky podílejícími se na vzniku expozic. Tyto materiály pomohly osvětlit jednotlivé fáze vývoje a přinesly i několik nových informací, které z dostupné dokumentace nebyly zcela zřejmé. Např. jak důležité bylo téma zobrazení vyhnání pro Sudetoněmecké muzeum, které jej chtělo představit novým způsobem, zároveň ale nechtělo, aby se stalo ústředním bodem celé expozice. Nebo v jak otevřeném duchu probíhala tvorba expozice v ústecké pracovní skupině tvořené odborníky pracující převážně na dobrovolné bázi. Druhým důvodem pro výběr metody byla všeobecnost a komplexnost zmíněného katalogu otázek, který umožňuje aplikovat metodu prakticky na jakýkoliv typ expozice a soustředí se na všechny možné aspekty. Během výzkumu se ukázalo, že všeobecnost katalogu otázek může být i nevýhodou, jelikož vyžaduje věnovat pozornost širokému množství prvků a detailů a v případě zvolených expozic tak bylo nutné katalog otázek zpětně redukovat. Některé předem připravené otázky, např. třídní či genderová perspektiva, se nakonec ukázaly jako méně relevantní pro cíl výzkumu.

Při analýze historických expozic byl rovněž nápomocný koncept *kolektivní paměti*, který je představen v teoretické části práce, a který vysvětluje, proč je historie v různých společnostech vnímána odlišně. Definice muzea jakožto média kolektivní paměti rovněž vysvětluje jeho roli při vzdělávání společnosti. Německé i české muzeum zpracovávají historii spadající do *komunikační* i *kulturní paměti*. Zatímco na části dějin patřící do kulturní paměti panuje v obou muzeích shoda a je zde i velmi podobný způsob prezentace a zapojení exponátů, část moderních dějin patřící do komunikační paměti je prezentována odlišně. Způsob prezentace přitom zásadně vypovídá o fungování německé a české kolektivní paměti. Příkladem prvního zmíněného je vystavení třímístné motorčky *Čechie*, která se objevila v české i německé expozici. Motorka se v německé expozici objevuje na začátku příběhu, v české až na konci, ale pokaždé slouží jako důkaz kreativity a úspěšnosti podnikání českých Němců. Příkladem rozdílu v prezentaci komunikační paměti je vystavení předmětů vyhnanců a

odsunutých českých Němců, které je v německém muzeu zastoupeno celou řadou dochovaných osobních předmětů ze samotného pochodu smrti. Tyto exponáty jsou nepřehlédnutelně vystaveny v prostředku místnosti a dramaticky na sebe poutají pozornost. Oproti tomu v české expozici je tato událost zastoupena pouze menším množstvím dochovaných předmětů, které byly nalezeny pod schody a na půdě českých domů. Jedná se o majetek českých Němců, který si zde před odsunem uschovali s nadějí na návrat. Tyto exponáty jsou symbolicky rovněž schované v uzavíracích vitrínách, kde jsou schované za nenápadnými dvířky vitrín.

V rámci výzkumu jsem se zabývala způsobem vzniku obou vybraných expozic a sledovala fáze jeho vývoje z dostupných zdrojů. Tyto data jsem získala z veřejně dostupných newsletterů a výročních zpráv Collegia Bohemica a ze tří různých interně vyhotovených koncepcí Sudetoněmeckého muzea. Další podrobnosti jsem získala z rozhovorů s Matějem Spurným, jedním z členů pracovní skupiny prvního konceptu Collegia Bohemica přibližně v letech 2010-2013, a Raimundem Paleczkem, jedním z členů pracovní skupiny finálního konceptu Sudetoněmeckého muzea, který v současnosti dále působí jako zaměstnanec muzea. Doplňující informace o expozicích jsem rovněž čerpala ze záznamu diskuse pořádané Spolkem Adalberta Stiftera v Mnichově, ve které své projekty představili oba vedoucí muzejních projektů, Michael Henker a Petr Koura. Kromě toho jsem sama detailně zmapovala, jak expozice vypadají a jaký příběh vypráví. V části věnované komparaci shrnuji odlišnosti ve způsobu uchopení tématu, vyjádřené skrze exponáty, inscenace, doprovodné texty, ale i seřazení témat, míru povrchnosti jejich prezentace nebo velikost prostoru, který byl tomu kterému tématu věnován. Celkově jsem se soustředila na zachycení rozdílů v prezentaci českých Němců a jejich historie. V praktické části jsou tyto výsledky zachyceny jak písemně, tak i s pomocí vlastních autorských fotografií, které jsem pořídila během opakovaných návštěv expozic. Rozvržení témat včetně časového rozmezí prezentovaného období je navíc zpracováno v přehledové tabulce. Výsledky výzkumu tak navazují na již publikované práce Miroslava Kunštáta a Kristiny Kaiserové věnované vývoji expozic přibližně do roku 2016, stejně jako na dizertační práci Vincenta Regenta, zabývajícího se vyobrazením vyhnání Němců ve středoevropských muzeích.

Z analýzy prvotní fáze příprav vyplývá, že Německo i Česko přikročily k vytvoření expozic se záměrem představit dějiny z vícero úhlů pohledu a kriticky reflektovat fungování kolektivní paměti v obou zemích. První koncepce expozic tomuto modelu odpovídaly, následně

však došlo v obou týmech k personálním změnám vedení, které koncepce více či méně modifikovaly. Změny vedly k tomu, že v expozicích převážily na úkor kritické reflexe dosavadní známé narativy. Oficiálním vysvětlením pro tyto změny je nutnost upravit expozici tak, aby návštěvník příběh pochopil. Ideálním případem pro srovnání narativů by byla návštěva obou muzeí a jejich následné porovnání, které umožní návštěvníkovi zaznamenat oba přístupy, oba pohledy na minulost. Ostatně je možné, že se muzea do tohoto přístupu vědomě či nevědomě sama uvrhla, poté co bylo jasné, že na druhé straně hranice vzniká obdobné muzeum. Dalším možným vysvětlením, proč se nepodařilo naplnit původní cíl muzeí, může být rozhodnutí držet se exponátů jako základních stavebních kamenů expozice. To koneckonců odpovídá i tezi, že je muzeum více odrazem svých tvůrců, než samotných dějin.²³⁵ Němečtí historikové Thomas Thiemeyer i Aleida Assmann sice také vyzdvihují exponáty jako stavební kameny expozice a označují je za „svědky“ historických událostí, jež je možné v expozicích různě interpretovat. Otázkou však je, zda je tímto způsobem možné zachytit i onu zamýšlenou kritiku kolektivní paměti a jestli nejsou exponáty v tomto ohledu až příliš přeceňované ze strany návštěvníků i kurátorů.

Z analýzy zároveň vyplývá, že původní náměty a myšlenky se v průběhu času měnily. Koncepce byly ovlivněny strukturálními faktory i přístupem samotných autorů a nakonec změněny, s cílem zajistit srozumitelnost příběhů pro širokou veřejnost. Zůstává otázkou, nakolik byly personální změny, které se sebou nesly i změny v koncepcích, spojeny s nespokojeností zřizovatelů a nakolik v tom sehrála roli náhoda. Odpověď se ovšem v rozsahu předloženého výzkumu nepodařilo zjistit. Diplomová práce však může posloužit k přípravě vzdělávacích aktivit na poli česko-německé spolupráce v případě návštěv daných expozic, stejně jako podklad či motiv k realizaci jedné společné, česko-německé expozice zaměřené na české Němce. Další studie by se mohly zaměřit na recepci expozic návštěvníky. Výsledky by se pak daly znovu porovnávat se záměry tvůrců a případně i pomoci tvůrcům v přípravách vlastních pedagogických programů. Jiná analýza by se mohla důkladněji věnovat formulacím textu na informačních panelech.

²³⁵ Joachim Baur, „Was ist ein Museum? Vier Umkreisungen eines widerspenstigen Gegenstands“, in *Museumsanalyse: Methoden und Konturen eines neuen Forschungsfeldes*, Joachim Baur (Bielefeld: transcript Verlag, 2010), 37.

Summary

The aim of the thesis was to find out what story about the history of the German-speaking population in the Czech lands is presented by the exhibitions *Experience Homeland* and *Our Germans*, two recently opened exhibitions in Germany and the Czech Republic. The research focused on both the circumstances of the creation of the exhibitions and their final form. The analysis was carried out using a self-adapted historical method originally developed by the German historian and museologist Thomas Thiemeyer. The results of the analysis show that, although both museums were planned in the same time period and in an atmosphere that promoted a common critical perspective on the previously divergent interpretations of Czech-German history, the final forms of the two museums present the story in different ways, and neither of them fully fulfilled the original intention. The German museum has a more ethnographic character and presents the story of the Sudeten Germans from their own perspective and with continuity up to the present day, while the Czech museum presents this history from a distance and presents it as having ended after the end of the Second World War. The difference in approach in the presentation of the 20th century and the political history of that time is clearly visible, but the Czech-German coexistence until the 20th century and the role of nationalism as a reason for antagonizing the two nations is presented very similarly in both exhibitions. Neither museum is fundamentally concerned with the issue of Czech and German Jews and their identity and position in society. Similarly, neither exhibition specifically names the differences between Czech and German collective memory, even though the original concepts of the *Sudeten German Museum* suggested this approach. The exhibition in Ústí nad Labem does offer multiple perspectives – and thus a slightly more balanced view – of the history of Czech Germans, but this approach is significantly devoid of confronting the consequences of forced displacement, the attribution of collective guilt and the subsequent tabooing of the topic by the communist regime. This is despite the fact that the depiction of the fate of the displaced Germans was included in the original concept. Overall, the exhibitions are proof that the collective memory of the Sudeten Germans remains overlooked in the Czech Republic despite all efforts at objectivity. In Germany, on the other hand, it is finally gaining space, which confirms the possibility of building its own museum, but this in turn does not reflect the Czech position in any way. The situation thus remains unresolved and a critical representation of the common past in museums has not yet been achieved.

Zdroje a použitá literatura

Primární zdroje

Adalbert Stifter Verein. „Geschichte ausstellen. Neue Museen in München und Aussig“. YouTube, 4. března 2021, <https://www.youtube.com/watch?v=0yrYI35VWfg>. (staženo 6. březen 2023)

Collegium Bohemicum, o.p.s. „O nás“. Collegium Bohemicum. (staženo 12. prosinec 2022). <https://www.collegiumbohemicum.cz/o-nas/>.

Collegium Bohemicum, o.p.s. „Projekt Najdi svého Nepomuka - Výstava Naši Němci“. (staženo 8. únor 2023). <https://najdisvehonepomuka.cz/>.

Collegium Bohemicum, o.p.s. „Příloha Newsletteru 5/2010“. Collegium Bohemicum. Obecně prospěšná kulturně-vzdělávací a vědecká společnost v Ústí nad Labem, 2010. <https://www.collegiumbohemicum.cz/o-nas/newsletter/>.

Collegium Bohemicum, o.p.s. „Výroční zpráva za rok 2006“. Collegium Bohemicum. Obecně prospěšná kulturně-vzdělávací a vědecká společnost v Ústí nad Labem, 2007. <https://www.collegiumbohemicum.cz/o-nas/dokumenty/>.

Collegium Bohemicum, o.p.s. „Výroční zpráva za rok 2008“. Collegium Bohemicum. Obecně prospěšná kulturně-vzdělávací a vědecká společnost v Ústí nad Labem, 2009. <https://www.collegiumbohemicum.cz/o-nas/dokumenty/>.

Collegium Bohemicum, o.p.s. „Výroční zpráva za rok 2013“. Collegium Bohemicum. Obecně prospěšná kulturně-vzdělávací a vědecká společnost v Ústí nad Labem, 2014. <https://www.collegiumbohemicum.cz/o-nas/dokumenty/>.

Collegium Bohemicum, o.p.s. „Výroční zpráva za rok 2014“. Collegium Bohemicum. Obecně prospěšná kulturně-vzdělávací a vědecká společnost v Ústí nad Labem, 2015. <https://www.collegiumbohemicum.cz/o-nas/dokumenty/>.

Collegium Bohemicum, o.p.s. „Výroční zpráva za rok 2018“. Collegium Bohemicum. Obecně prospěšná kulturně-vzdělávací a vědecká společnost v Ústí nad Labem, 2019. <https://www.collegiumbohemicum.cz/o-nas/dokumenty/>.

Fendl, Elisabeth. *Sudetendeutsches Museum. Konzept*. München, 2013 (pracovní verze). Osobní archiv Miroslava Kunštáta, Praha.

Fendl, Elisabeth. *Sudetendeutsches Museum. Konzept*. München, 2015 (pracovní verze). Osobní archiv Miroslava Kunštáta, Praha.

Krauss, Marita. „Konzeption für das ‚Museum im Sudetendeutschen Haus‘“, München–Augsburg 2008 (pracovní verze). Osobní archiv Miroslava Kunštáta, Praha.

Naši Němci, Collegium Bohemicum, 2021, Ústí nad Labem, Česká republika.

Paleczek, Raimund. Přepis expertního rozhovoru s Dr. Raimundem Paleczkem. Rozhovor proběhl 2. června 2022, Mnichov, 86 min. Archiv autorky.

Prožitek vlast. Sudetoněmecké muzeum, 2020, Mnichov, Německo.

Spurný, Matěj. Přepis expertního rozhovoru s doc. PhDr. Matějem Spurným, Ph.D. Rozhovor proběhl 12. října 2022, Praha, 49 min. Archiv autorky.

Sekundární literatura

Assmann, Aleida. *Geschichte im Gedächtnis. Von der individuellen Erfahrung zur öffentlichen Inszenierung*. München: C.H.Beck, 2007.

Assmann, Aleida. *Prostory vzpomínání. Podoby a proměny kulturní paměti*. Mnichov: C.H.Beck, 2018.

Bartlová, Milena, Blanka Mouralová a Jan Šícha. „Smutní Němci v Ústí“. *Salón Práva*, 24. březen 2022.

Baur, Joachim. *Museumsanalyse: Methoden und Konturen eines neuen Forschungsfeldes*. Bielefeld: transcript Verlag, 2010.

Baur, Joachim. „Museumsanalyse: Zur Einführung“. In *Museumsanalyse: Methoden und Konturen eines neuen Forschungsfeldes*, Joachim Baur, 7–14. Bielefeld: transcript Verlag, 2010.

Baur, Joachim. „Was ist ein Museum? Vier Umkreisungen eines widerspenstigen Gegenstands“. In *Museumsanalyse: Methoden und Konturen eines neuen Forschungsfeldes*, Joachim Baur, 15–48. Bielefeld: transcript Verlag, 2010.

Brandes, Detlef. *Cesta k vyhnání 1938-1945: plány a rozhodnutí o „transferu“ Němců z Československa a z Polska*. Praha: Prostor, 2002.

Brandes, Detlef. *Češi pod německým protektorátem: Okupační politika, kolaborace a odboj 1939-1945*. Praha: Prostor, 2000.

Brandes, Detlef. *Der Weg zur Vertreibung 1938-1945 Pläne und Entscheidungen zum „Transfer“ der Deutschen aus der Tschechoslowakei*. München: Oldenburg, 2001.

Brandes, Detlef. *Die Tschechen unter deutschem Protektorat. Teil I, Besatzungspolitik, Kollaboration und Widerstand im Protektorat Böhmen und Mähren bis Heydrichs Tod (1939-1942)*. München: R. Oldenbourg, 1969.

Brandes, Detlef. *Die Tschechen unter deutschem Protektorat. Teil II. Besatzungspolitik, Kollaboration und Widerstand im Protektorat Böhmen und Mähren von Heydrichs Tod bis zum Prager Aufstand (1942-1945)*. München-Wien: R. Oldenbourg, 1975.

Braun, Karl. „Der 4. März 1919. Zur Herausbildung sudetendeutscher Identität“. *Bohemia* 37, 1996, 353–380.

Broklová, Eva a Jan Křen, ed. *Obraz Němců, Rakouska a Německo v české společnosti 19. a 20. století*. Praha: Karolinum, 1998.

Bryant, Chad Carl. *Prague in black: Nazi rule and Czech nationalism*. Cambridge: Harvard University Press, 2007.

Bryant, Chad Carl. *Praha v černém : nacistická vláda a český nacionalismus*. Praha: Argo, 2012.

Bundesinstitut für Kultur und Geschichte der Deutschen im östlichen Europa. „Dokumentation der Heimatsammlungen in Deutschland“. Heimatsammlungen. (staženo 23. únor 2023). <https://www.bkge.de/Heimatsammlungen/>.

Chu, Winson. „From Expellee to Refugee: Absolute Victimhood and the Dokumentationszentrum Flucht, Vertreibung, Versöhnung“. *Central European History* 55, č. 4 (prosinec 2022): 587–595.

Collegium Bohemicum. „Stálá expozice Naši Němci“, <https://www.collegiumbohemicum.cz/vystavy/stala-expozice-nasi-nemci/>. (staženo 18. červen 2022).

Velvyslanectví České republiky v Berlíně. „Česko-německá deklarace o vzájemných vztazích a jejich budoucím rozvoji“. (staženo 3. prosinec 2022). https://www.mzv.cz/berlin/cz/vzajemne_vztahy/cesko_nemecka_deklarace_o_vzajemnych.html.

Česko-německá komise pro učebnice. „Diskusní fórum česko-německé komise pro učebnice“. Praha, 25. 11. 2022. <https://www.gei.de/wissenstransfer/internationaleschulbucharbeit/deutsch-tschechisch/dialogforum>.

ICOM CZECHIA. „Definice muzea“, 2022. <https://icom-czech.mini.icom.museum/icom/definice-muzea/>.

Dolák, Jan. *Muzeologie pro nemuzeology*. Bratislava: Muzeológia a kultúrne dedičstvo, o.z., 2019.

Opráski. „DOM“. (staženo 7. únor 2023). <https://www.opraski.cz>.

Dvořák, Tomáš. *Vnitřní odsun 1947-1953: závěrečná fáze „očisty pohraničí“ v politických a společenských souvislostech poválečného Československa*. Brno: Matice moravská, 2013.

„Eine tschechisch-deutsche Gesellschaft im Zeitalter des Nationalismus“, sek. Osteuropastudien. (staženo 12. prosinec 2022). <https://www.osteuropastudien.uni-muenchen.de/aktivitaeten/lv2022/index.html>.

Erl, Astrid. *Kollektives Gedächtnis und Erinnerungskulturen : Eine Einführung*. Stuttgart: J. B. Metzler, 2017.

Gebel, Ralf. „*Domů do říše*“: *Konrád Henlein a Říšská župa Sudety (1938-1945)*. Praha: Argo, 2018.

Gebel, Ralf. „*Heim ins Reich!*“: *Konrad Henlein und der Reichsgau Sudetenland (1938-1945)*. München: Oldenbourg, 1999.

Hahnová, Eva a Hans Hennig Hahn. *Sudetoněmecká vzpomínání a zapominání*. Votobia: Praha, 2002.

Haupt, Eva. „...das Erlebnis Namens Heimat“. Ein Besuch des Sudetendeutschen Museum in München“. *museum heute*, č. 59 (červen 2022): 16–21.

„Heimatstuben – Sudetendeutsches Museum“. (staženo 23. únor 2023). <https://www.sudetendeutsches-museum.de/ueber-uns/heimatstuben/>.

Hertrich, André. „Kriegsverbrecherprozesse im Museum: Die historischen Schauplätze von Nürnberger und Tōkyōter Prozess und deren museale Verwendung“. *NOAG* 90/92, č. 196–198 (2020): 1–39. <https://www.oag.uni-hamburg.de/noag/noag-196-198-2020-2022.html>.

Jareš, Jakub. „Soudobé dějiny v místních muzeích“. In *Jak vystavujeme soudobé dějiny. Muzeum v diskuzi*, Jakub Jareš, Čeněk Pýcha a Václav Sixta, 31–61. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2020.

Kaiserová, Kristina a Miroslav Kunštát. „Češi a Němci v muzeu. Nové způsoby institucionalizace veřejné vzpomínky v česko-německých vztazích: Collegium Bohemicum (Ústí nad Labem) a Sudetoněmecké muzeum (Mnichov)“. In *Paměť - expozice - ukládání: Muzealizace dějin v česko-německo-slovenském kontextu*, Dušan Kováč, Miloš Řezník a Martin Schulze Wessel, 118–129. Publikace Česko-německé komise historiků. Praha: Česko-německá komise historiků : Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v.v.i, 2017.

Kaiserová, Kristina a Miroslav Kunštát. „The Collegium Bohemicum in Ústí nad Labem, the Sudetengerman Museum in Munich. Which collective memories should be preserved, promoted and passed on?“ *Revue d'etudes comparatives Est-Quest* 47, č. 1–2 (2016): 91–111.

Kessler, Vojtěch. „Naší vlasti nadejde nové jaro!‘ Čtvrtý březen v sudetoněmeckém kalendáři“. In *Vznik Československa a provincie Deutschböhmen*, Pavel Jakubec a Jaroslav Pažout, 167–176. Praha: Scriptorium, 2019.

Kinšt, Petr. „Roky příprav, rozpočet 50 milionů. Nová výstava přibližuje soužití Čechů a Němců“. *Litoměřický deník*, 17. listopad 2021. <https://litomericky.denik.cz/z-regionu/vystava-nasi-nemci-usti-20211117.html>.

Konrád, Ota. *Geisteswissenschaften im Umbruch: die Fächer Geschichte, Germanistik und Slawistik an der Deutschen Universität in Prag 1918-1945*. Berlín: Peter Lang, 2020.

Koura, Petr. „Naši Němci. Komentovaná prohlídka expozice s historikem PhDr. Petrem Kourou, Ph.D.“ Muzeum města Ústí nad Labem, 31. březen 2022.

Koura, Petr. „Naši Němci. Komentovaná prohlídka s historikem PhDr. Petrem Kourou, Ph.D.“ Muzeum města Ústí nad Labem, 31. březen 2022.

Kováč, Dušan, Miloš Řezník a Martin Schulze Wessel. „Muzeum jako médium histoire croisée Němců, Čechů a Slováků. Úvod“. In *Paměť - expozice - ukládání: muzealizace dějin v česko-německo-slovenském kontextu*, editoval Dušan Kováč, Miloš Řezník a Martin Schulze Wessel,

7–20. Publikace Česko-německé komise historiků. Praha: Česko-německá komise historiků : Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v.v.i, 2017.

Kováč, Dušan, Miloš Řezník, Martin Schulze Wessel, Česko-německá komise historiků a Masarykův ústav a Archiv AV ČR, ed. *Paměť - expozice - ukládání: muzealizace dějin v česko-německo-slovenském kontextu*. Publikace Česko-německé komise historiků, nová řada, s.v. 1. Praha: Česko-německá komise historiků : Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v.v.i, 2017.

Kraft, Claudia. „Der Platz der Vertreibung der Deutschen im historischen Gedächtnis Polens und der Tschechoslowakei/Tschechien“. In *Diktatur - Krieg - Vertreibung*, Cornelißen Christoph et al., 329–353. Essen: Klartext, 2005.

Krajina ve stínu. Režie Bohdan Sláma. Film, 2020. 135 min.

Krauss, Marita. „Soužití“. Sudetoněmecké muzeum v Mnichově - koncept přeshraničního pamětnického projektu“. In *Paměť - expozice - ukládání: Muzealizace dějin v česko-německo-slovenském kontextu*, Dušan Kováč, Miloš Řezník a Martin Schulze Wessel, 103–117. Publikace Česko-německé komise historiků. Praha: Česko-německá komise historiků : Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v.v.i, 2017.

Kreisslová, Sandra. „Odsun Němců v české vzpomínkové kultuře“. *Národopisná revue* 26, č. 4 (2016): 284–295.

Křen, Jan. *Dvě století střední Evropy*. Praha, 2005.

Křen, Jan. *Konfliktní společenství: Češi a Němci 1780-1918*. Praha: Academia, 1990.

Kučera, Jaroslav. *Odsunové ztráty sudetoněmeckého obyvatelstva. Problémy jejich přesného vyčíslení*. Praha: Federální ministerstvo zahraničních věcí, 1992.

Kunštát, Miroslav. „Nová německá vláda a morálně-historická dimenze česko-německých vztahů“. *Mezinárodní vztahy*, č. 1 (2007): 48–65.

Kunštát, Miroslav a Michal Kopeček. „Sudetoněmecká otázka“ v české akademické debatě po roce 1989“. *Soudobé dějiny*, č. 3 (2003): 293–318.

Küpper, René. „Das Sudetendeutsche Museum in München. Eine kritische Würdigung“. Rukopis, leden 2023. Plánované zveřejnění v periodiku *Geschichte und Wissenschaft im Unterricht*. (staženo 19. únor 2023)

Malířová, Eva, ed. *Češi a Němci: ztracené dějiny?* Praha: Prago Media, 1995.

Mouralová, Blanka a Jan Šícha. „1500 Quadratmeter und 800 Jahre Leben. Visionen eines Museums von einem [sic!] abwesenden Minderheit“. In *Selbstbilder der Minderheiten. Nationale und ethnische Minderheiten im Museum*, editoval Peter Dragsbo, 38–48. Sonderburg, 2013.

Mouralová, Blanka a Jan Šícha. „Das Museum einer nahezu abwesenden Minderheit“. In *Visualisierte Minderheiten. Probleme und Möglichkeiten der musealen Präsentation von ethnischen bzw. nationalen Minderheiten*, editoval Petr Lozoviuk, 151–165. Dresden: Thelem, 2012.

Mrňka, Jaromír. *Limity lidskosti: politika a sociální praxe kolektivního násilí v českých zemích 1944-1946*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2019.

Naimark, Norman M. *Fires of hatred: ethnic cleansing in twentieth-century Europe*. Cambridge, Mass: Harvard University Press, 2001.

Planker, Stefan, ed. *Sudetoněmecké muzeum: Krátký průvodce trvalou expozicí*. München: Sudetendeutsche Stiftung, 2022.

Regente, Vincent. *Flucht und Vertreibung in europäischen Museen: deutsche, polnische und tschechische Perspektiven im Vergleich*. Public history-angewandte Geschichte, Band 3. Bielefeld: Transcript, 2020.

Seibt, Ferdinand. *Deutschland und die Tschechen: Geschichte einer Nachbarschaft in der Mitte Europas*. München: List, 1974.

Spurný, Matěj. *Nejsou jako my: česká společnost a menšiny v pohraničí (1945-1960)*. Praha: Antikomplex, 2011.

Staněk, Tomáš. „Abschiebung oder Vertreibung?“ In *Deutsche und Tschechen. Geschichte-Kultur-Politik*, Walter Koschmal, Marek Nekula a Joachim Rogall. München: Beck, 2001.

Staněk, Tomáš. *Poválečné „excesy“ v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetřování*. Roč. 41. Sešity ÚSD AV ČR. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2005.

Staněk, Tomáš a Adrian von Arburg. „Stav výzkumu a společenská relevance tematiky“. In *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951. Češi a Němci do roku 1945. Úvod k edici*, Tomáš Staněk a Adrian von Arburg, 220–246. Středokluky: Zdeněk Susa, 2010.

Staněk, Tomáš a Adrian von Arburg. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951. Češi a Němci do roku 1945. Úvod k edici*. Středokluky: Zdeněk Susa, 2010.

Šícha, Jan. *Kousavý pes*. Brod nad Tichou: Jan Šícha, 2021.

Šmídová, Olga. „Pro nás lépe už bylo... Vymístění z velké historie a kolektivní paměť ‚českých Němců‘“. *Sociální studia*, 2010, 59–87.

Štěpánek, Pavel. *Obrysy muzeologie*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2002.

Ther, Philipp. *Die dunkle Seite der Nationalstaaten: „Ethnische Säuberungen“ im modernen Europa*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2011.

Thiemeyer, Thomas. *Fortsetzung des Krieges mit anderen Mitteln. Die beiden Weltkriege im Museum*. Paderborn: Ferdinand Schöningh, 2010.

Thiemeyer, Thomas. *Geschichte im Museum. Theorie - Praxis - Berufsfelder*. Tübingen: Narr Francke Attempto, 2018.

Thiemeyer, Thomas. „Geschichtswissenschaft: Das Museum als Quelle“. In *Museumsanalyse. Methoden und Konturen eines neuen Forschungsfeldes*, Joachim Baur, 73–94. Bielefeld, 2010.

Tučková, Kateřina. *Vyhnání Gerty Schnirch*. Brno: Host, 2009.

Wiedemann, Andreas. „*Komm mit uns das Grenzland aufbauen!*“: *Ansiedlung und neue Strukturen in den ehemaligen Sudetengebieten 1945-1952*. Essen: Klartext, 2007.

Wiedemann, Andreas. „*Pojď s námi budovat pohraničí!*“: *osídlování a proměna obyvatelstva bývalých Sudet 1945-1952*. Praha: Prostor, 2016.

Zimmermann, Volker. *Die Sudetendeutschen im NS-Staat: Politik und Stimmung der Bevölkerung im Reichsgau Sudetenland (1938-1945)*. Essen: Klartext, 1999.

Zimmermann, Volker. „Geschichtsbilder sudetendeutscher Vertriebenenorganisationen und ‚Gesinnungsgemeinschaften‘“. *Zeitschrift für Geschichtswissenschaft* 10, č. 53 (2005): 912–924.

Zimmermann, Volker. *Sudetští Němci v nacistickém státě: politika a nálada obyvatelstva v říšské župě Sudety (1938-1945)*. Praha: Prostor, 2001.

Internetové zdroje

Adalbert Stifter Verein. „Zwei neue Museen im Kontext der Zeit“. YouTube, 2. prosinec 2021. <https://www.youtube.com/watch?v=z58K4qlOEK0>. (staženo 20. březen 2023)

„Historie muzea – Muzeum města Ústí nad Labem“. (staženo 6. říjen 2022). <https://www.muzeumusti.cz/muzeum/historie-muzea/>.

Historisches Seminar der LMU München a Filozofická fakulta Univerzity Karlovy. „Eine tschechisch-deutsche Gesellschaft im Zeitalter des Nationalismus“. Prezentováno v Eine tschechisch-deutsche Gesellschaft im Zeitalter des Nationalismus (hybrides Seminar), Mnichov, 3. červen 2022. <https://www.osteuropastudien.uni-muenchen.de/aktivitaeten/lv2022/index.html>. (staženo 7. září 2022)

Horák, Jan. „Výstava za 50 milionů v ohrožení? Expozici o českých Němcích nemá kdo dokončit“. Lidovky.cz, 7. prosinec 2016. https://www.lidovky.cz/domov/osud-vystavy-collegia-bohemica-je-nejisty.A161206_143852_ln_domov_jho. (staženo 29. květen 2022)

Kolářová, Anna. „Vzpomínání společné a rozdělené. Nová muzea sudetských Němců“. ART ANTIQUES, březen 2022. <https://www.artantiques.cz/vzpominani-spolecne-a-rozdelene-nova-muzea-sudetskych-nemcu>. (staženo 19. červen 2022)

Koura, Petr. „Ke kritice výstavy Naši Němci“. *Salón Práva*, 31. březen 2022. (staženo 6. červen 2022)

Lindner, Tomáš. „Země česká, mein Heimatland“. *Respekt* 2021, č. 46 (14. listopad 2021). <https://www.respekt.cz/tydenik/2021/46/zeme-ceska-mein-heimatland?issueId=100538>. (staženo 6. červen 2022)

Lizcová, Zuzana. „V kauze ústeckého Collegia Bohemika je v sázce pověst Česka i velké peníze“. Lidovky.cz, 31. leden 2014. http://ceskapozice.lidovky.cz/tema/v-kauze-usteckeho-collegia-bohemika-je-v-sazce-povest-ceska-i-velke-penize.A140123_232709_pozice_138815. (staženo 6. červen 2022)

„Meeting Brno 2018“. (staženo 19. říjen 2022). <https://www.meetingbrno.cz/meeting-brno-2018/>.

Tandem. „Tandem - Koordinierungszentrum Deutsch-Tschechischer Jugendaustausch“. Tandem-org.de. (staženo 22. únor 2023). <https://tandem-org.de/>.

„Visual History Archive“. (staženo 23. leden 2023). <https://vha.usc.edu/home>.

Zimmermann, Niklas. „Deutsche und Tschechen: Der Hopfen liebt das steile Dach“. *FAZ.NET*, 16. prosinec 2021. <https://www.faz.net/aktuell/feuilleton/kunst-und-architektur/unsere-deutschen-ausstellung-im-stadtmuseum-aussig-17683961.html>. (staženo 6. červen 2022)

Żydowskie muzeum Galicja. „Galicja Jewish Museum in Kraków“. Galicja Jewish Museum. (staženo 22. únor 2023). <http://galiciajewishmuseum.org/en/>.

Teze diplomové práce

ZÁVĚREČNÉ TEZE MAGISTERSKÉ PRÁCE NMTS	
Závěrečné teze student odevzdává ke konci Diplomního semináře III jako součást magisterské práce a tyto teze jsou spolu s odevzdáním magisterské práce do SIS předpokladem udělení zápočtu za tento seminář.	
Jméno:	Kristýna Nagy
E-mail:	kristyna.nagy@gmail.com
Specializace (uved'te zkratkou)*:	NSS
Semestr a školní rok zahájení práce:	Letní semestr 2022
Semestr a školní rok ukončení práce:	Letní semestr 2023
Vedoucí diplomového semináře:	doc. PhDr. Ota Konrád, Ph.D
Vedoucí práce:	doc. PhDr. Ota Konrád, Ph.D
Název práce:	Dějiny německy mluvících obyvatel českých zemí v muzeu: Komparace expozice Prožitek vlast a Naši Němci
Charakteristika tématu práce (max 10 řádek):	V diplomové práci jsou porovnány dvě nové muzejní expozice věnované dějinám německy mluvícího obyvatelstva českých zemí. Jedná se o expozici Prožitek vlast v Sudetoněmeckém muzeu v Mnichově a Naši Němci v Městském muzeu Ústí nad Labem. Předmětem analýzy je vývoj expozic a jejich současná podoba, se zaměřením na . Obě expozice jsou zdokumentovány a porovnány na základě katalogu otázek založeného na kritické analýze historického pramene.
Vývoj tématu od zadání projektu do odevzdání práce (max. 10 řádek):	Původně jsem se v diplomové práci měla soustředit pouze na finální podobu české a německé expozice. Vzhledem k výběru kritické historické metody však nakonec byly do výzkumu zahrnuty i okolnosti vzniku expozic. Kromě toho došlo také k přeformulování názvu práce.
Struktura práce (hlavní kapitoly obsahu):	Úvod O tématu Stav výzkumu 1. Teoretické předpoklady práce 1.1 Kolektivní paměť 1.2 Muzeum 1.3 Interpretace expozice 2. Komparace expozic 2.1 Geneze 2.2 Porovnání expozic 2.3 Interpretace výsledků Závěr
Hlavní výsledky práce (max. 10 řádek):	Z výsledků analýzy vyplývá, že ačkoliv byla obě muzea plánovaná ve stejném časovém období a v atmosféře podporující společný kritický pohled na dřívější odlišnou interpretaci česko-

německých dějin, finální podoby obou muzeí nadále prezentují významnou část dějin odlišným způsobem a ani jedno z nich zcela nenaplnilo svůj původní záměr. Období 18. a 19. století prezentují expozice velmi podobně a kriticky reflektují také vývoj nacionalismu u česky i německy hovořících obyvatel. Politický vývoj 20. století však expozice zachycují každá ze svého pohledu. Výsledky výzkumu naznačují, že i přes současnou fungující česko-německou spolupráci a podrobný výzkum česko-německých dějin na obou stranách hranice, prozatím nebylo možné vytvořit expozici, která by se kriticky zcela vyrovnávala s odlišnými podobami kolektivní paměti Němců a Čechů.

Prameny a literatura (výběr nejpodstatnějších):

Adalbert Stifter Verein. „Geschichte ausstellen. Neue Museen in München und Aussig“. YouTube, 4. března 2021, <https://www.youtube.com/watch?v=0yrYI35VWfg>. (staženo 6. března 2023)

Assmann, Aleida. *Geschichte im Gedächtnis. Von der individuellen Erfahrung zur öffentlichen Inszenierung*. München: C.H.Beck, 2007.

Collegium Bohemicum, o.p.s. „Příloha Newsletteru 5/2010“. Collegium Bohemicum. Obecně prospěšná kulturně-vzdělávací a vědecká společnost v Ústí nad Labem, 2010. <https://www.collegiumbohemicum.cz/o-nas/newsletter/>.

Collegium Bohemicum, o.p.s. „Výroční zpráva za rok 2006“. Collegium Bohemicum. Obecně prospěšná kulturně-vzdělávací a vědecká společnost v Ústí nad Labem, 2007. <https://www.collegiumbohemicum.cz/o-nas/dokumenty/>.

Collegium Bohemicum, o.p.s. „Výroční zpráva za rok 2008“. Collegium Bohemicum. Obecně prospěšná kulturně-vzdělávací a vědecká společnost v Ústí nad Labem, 2009. <https://www.collegiumbohemicum.cz/o-nas/dokumenty/>.

Collegium Bohemicum, o.p.s. „Výroční zpráva za rok 2013“. Collegium Bohemicum. Obecně prospěšná kulturně-vzdělávací a vědecká společnost v Ústí nad Labem, 2014. <https://www.collegiumbohemicum.cz/o-nas/dokumenty/>.

Collegium Bohemicum, o.p.s. „Výroční zpráva za rok 2014“. Collegium Bohemicum. Obecně prospěšná kulturně-vzdělávací a vědecká společnost v Ústí nad Labem, 2015. <https://www.collegiumbohemicum.cz/o-nas/dokumenty/>.

Collegium Bohemicum, o.p.s. „Výroční zpráva za rok 2018“. Collegium Bohemicum. Obecně prospěšná kulturně-vzdělávací a vědecká společnost v Ústí nad Labem, 2019. <https://www.collegiumbohemicum.cz/o-nas/dokumenty/>.

Erll, Astrid. *Kollektives Gedächtnis und Erinnerungskulturen : Eine Einführung*. Stuttgart: J. B. Metzler, 2017.

Fendl, Elisabeth. *Sudetendeutsches Museum. Konzept*. München 2013 (pracovní verze). Osobní archiv Miroslava Kunštáta.

Fendl, Elisabeth. *Sudetendeutsches Museum. Konzept*. München 2015 (pracovní verze). Osobní archiv Miroslava Kunštáta.

Jareš, Jakub. „Soudobé dějiny v místních muzeích“. In *Jak vystavujeme soudobé dějiny. Muzeum v diskuzi*, Jakub Jareš, Čeněk Pýcha a Václav Sixta, 31–61. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2020.

Krauss, Marita. „Konzeption für das ‚Museum im Sudetendeutschen Haus‘“, München-Augsburg 2008 (pracovní verze). Osobní archiv Miroslava Kunštáta.

Naši Němci, Collegium Bohemicum, 2021, Ústí nad Labem, Česká republika.

Palczek, Raimund. Přepis expertního rozhovoru s Dr. Raimundem Palczkem. Rozhovor proběhl 2. června 2022, Mnichov, 86 min. Archiv autorky.

Prožitek vlast. Sudetoněmecké muzeum, 2020, Mnichov, Německo.

Spurný, Matěj. Přepis expertního rozhovoru s doc. PhDr. Matějem Spurným, Ph.D. Rozhovor proběhl 12. října 2022, Praha, 49 min. Archiv autorky.

Thiemeyer, Thomas. „Geschichtswissenschaft: Das Museum als Quelle“. In *Museumsanalyse. Methoden und Konturen eines neuen Forschungsfeldes*, Joachim Baur, 73–94. Bielefeld, 2010.

Etika výzkumu:**

Oba expertní rozhovory, které byly vedeny za účelem získání informací o vzniku expozic, byly nahrávány. Účastníci rozhovorů byli předem písemně informováni o účelu, formě a průběhu rozhovoru, stejně jako o svém právu rozhovor kdykoliv ukončit, příp. zpětně revidovat přepis rozhovoru. Za souhlasu účastníků došlo k pořízení audio záznamu rozhovoru, ten byl následně přenesen do písemné podoby. Audio záznamy byly smazány a transkript rozhovorů je uložen v osobním archivu autorky a může být na žádost poskytnut k náhledu hodnotitelům práce.

Jazyk práce:
čeština

Podpis studenta a datum

Schváleno	Datum	Podpis
Vedoucí práce		
Vedoucí diplomového semináře		
Vedoucí specializace		
Garant programu		

* BAS – Balkánská a středoevropská studia; ES – Evropská studia; NRS – Německá a rakouská studia; RES – Ruská a eurasijská studia; SAS – Severoamerická studia; ZES – Západoevropská studia.

** Pokud je to relevantní, tj. vyžaduje to charakter výzkumu (nebo jeho zadavatel), data, s nimiž pracujete, nebo osobní bezpečnost vaše či dalších účastníků výzkumu, vysvětlíte, jak zajistíte dodržení, resp. splnění těchto etických aspektů výzkumu: 1) informovaný souhlas s účastí na výzkumu, 2) dobrovolná účast na výzkumu, 3) důvěrnost a anonymita zdrojů, 4) bezpečný výzkum (nikomu nevznikne újma).

Seznam příloh

Příloha č. 1: Katalog otázek aplikovaný při analýze expozice (tabulka)	88
Příloha č. 2: Plán expozice Prožitky vlast (obrázek)	91
Příloha č. 3: Plán expozice Naši Němci - 1. a 2. patro (obrázek)	92
Příloha č. 4: Pohled zvenčí na budovu Sudetoněmeckého muzea (fotografie)	94
Příloha č. 5: Časová osa na stěně v podlaží E3 (fotografie).....	94
Příloha č. 6: Vitrína s předměty charakterizujícími sudetoněmecké regiony v podlaží E3 (fotografie).....	95
Příloha č. 7: Stěna věnovaná různým odvětvím průmyslu, v levé spodní vitrině sbírka dochovaných lázeňských hrnečků v podlaží E2 (fotografie)	95
Příloha č. 8: Interaktivní obrazovka alias digitální atlas sudetoněmeckých osobností v podlaží E2 (fotografie)	96
Příloha č. 9: Pomník měnící tvář – z Josefa II. se stává Tomáš Garrigue Masaryk v podlaží E1 (fotografie)	96
Příloha č. 10: Vystavené volební plakáty německých politických stran v sekci věnované Československu v podlaží E1 (fotografie)	97
Příloha č. 11: Pozůstalost padlého sudetoněmeckého vojáka v podlaží E1 (fotografie) ..	97
Příloha č. 12: Dochovaná stěna jednoho z baráků v německém internačním táboře v podlaží E0 (fotografie)	98
Příloha č. 13: Vitrína s pamětními odznaky ze všech ročníků akce Sudetoněmecké dny v podlaží E-1 (fotografie)	98
Příloha č. 14: Expozici uzavírá fotografie z brněnského pochodu smrti, vedle ní fotografie pochodu smíření pořádaného od roku 2014 v Brně, podlaží E-1 (fotografie). 99	

Příloha č. 15: Pohled na hlavní vchod do budovy ústeckého muzea (fotografie).....	99
Příloha č. 16: Dnešní symbol ČR - šumavská krajina - jako symbol domova německy mluvících obyvatel v místnosti 1B (fotografie)	100
Příloha č. 17: Jazyková bariéra tvořená slovníky a literaturou v místnosti 1C (fotografie).....	100
Příloha č. 18: Sochy Jana Nepomuckého, v popředí interaktivní obrazovka s aplikací Najdi svého Nepomuka v místnosti 1F (fotografie).....	101
Příloha č. 19: Kopie sochy maršála Radeckého v místnosti 1G. (fotografie).....	102
Příloha č. 20: Zábavné historické komiksy Opráskí doprovázející expozici na chodbách muzea (fotografie)	102
Příloha č. 21: Zemský sněm při pohledu od řečnického pultu v místnosti 21 (fotografie)	103
Příloha č. 22: Ulička z volebních plakátů, na podlaze linie jednotlivých německých politických stran a jejich postupné proměny v čase v místnosti 2B (fotografie)	103
Příloha č. 23: 2. světová válka a její dopady na obyvatelstvo označené jako „židovské“, „české“ a „německé“ v místnosti 2C (fotografie)	104
Příloha č. 24: Stůl v loketské hospodě, na něm projekce z rozhovorů štamgastů v místnosti 2H (fotografie).....	104

Příloha č. 1: Katalog otázek aplikovaný při analýze expozice (tabulka)

Zdroj: archiv autorky, 2022.²³⁶

Záměr muzea (dostupné z oficiálních materiálů)
Struktura muzea a popis expozice Jak vypadá a jak je tvořena vnitřní architektura? <i>Typ budovy, prostory, velikost, počet podlaží, procentuální rozložení témat, pohyb v prostoru, orientace, vedení návštěvníka, barvy, materiály, ...</i> Působení souhry těchto faktorů (jaké navozuje pocity, jak koresponduje s obsahem): Jak je expozice inscenovaná? Emocionálně nebo věcně? Návštěvníci mají být spíš aktivní a účastnit se, nebo „konzumovat“?
Téma Časové a tematické zasazení výstavy (začátek, konec) Hlavní linie příběhu a její poselství - je přítomná? - co ji tvoří? - představuje konzistentní příběh?
Mezníky - jaké zde jsou? - jak jsou zdůvodněny? - jsou správně zvolené? - jak jsou vytvořeny?
Chybí - jaké téma je vynecháno?

²³⁶ Vypracováno na základě osobní konzultace s Jakubem Jarešem, online, 5. 5. 2022; a textu Thomas Thiemeyer, „Geschichtswissenschaft: Das Museum als Quelle“, in *Museumsanalyse. Methoden und Konturen eines neuen Forschungsfeldes*, Joachim Baur (Bielefeld, 2010), 73–94

<p>Aktéři dějin</p> <p><i>obecně/konkrétně/návštěvníci/absence</i></p> <p>Zapojení pamětníků? Jakým způsobem? Jaké poselství?</p>
<p>Klíčové osobnosti</p> <p>Jednotlivci/skupiny/vzdělání/zaměstnání/populární/politici?</p>
<p>Multiperspektivita</p> <p>Etnika (<i>německé, české</i>), rasy, třídy, gender</p>
<p>Jaký příběh (narrativ) je vyprávěn</p> <p><i>Centrální/regionální/evropský...</i></p>
<p>Konfliktní a kontroverzní témata</p> <p>Jsou přítomna? Zobrazena jako konfliktní nebo nekonfliktní?</p> <p><i>Pozice Němců v Československé republice, pozice Židů, definice pojmu Sudetští Němci/čeští Němci, mnichovská dohoda, období Protektorátu Čechy a Morava, nucené vysídlení Němců z Československa a jeho následky...</i></p>
<p>Souvislosti s dneškem</p> <p>Kontinuity:</p> <p><i>Česko-německá spolupráce po r. 1989, potomci nuceně vysídlených Němců a jejich aktivity, současná situace v Sudetech, vzpomínková kultura v Německu a Česku, společenské představy o druhé zemi...</i></p>
<p>Žánr expozice</p> <p><i>Učebnice, encyklopedie, legenda, studie, román, lyrika, reportáž, diskusní fórum, redukce odborného textu, žurnalistický text...</i></p> <p>Věcný nebo emocionální?</p>
<p>Další perspektivy</p> <p>Globální, evropská, celoněmecká, slovenská, polská...</p>
<p>Prostředky narace</p> <p>Zápletka, pointa, určující metafora, nostalgie:</p>
<p>Formální výstavba expozice</p>

chronologicky, tematicky, biograficky, geograficky

Texty

Délka, srozumitelnost, čtivost:

Otevřenost vs. autoritativnost:

Jazykové verze:

Exponáty

Centrální exponáty:

Charakter a role exponátů:

Původ exponátů (pokud možné určit)

Jak jsou aranžované?

Výstavní momenty:

Zapojení audia a videa

Jakým způsobem?

Na jaká témata?

Dostupné pro všechny návštěvníky nebo ukryté?

Ohled na jazyky?

Publikum

Kdo je adresát expozice:

Zapojení publika:

Pobídka k diskusi a/nebo reflexi:

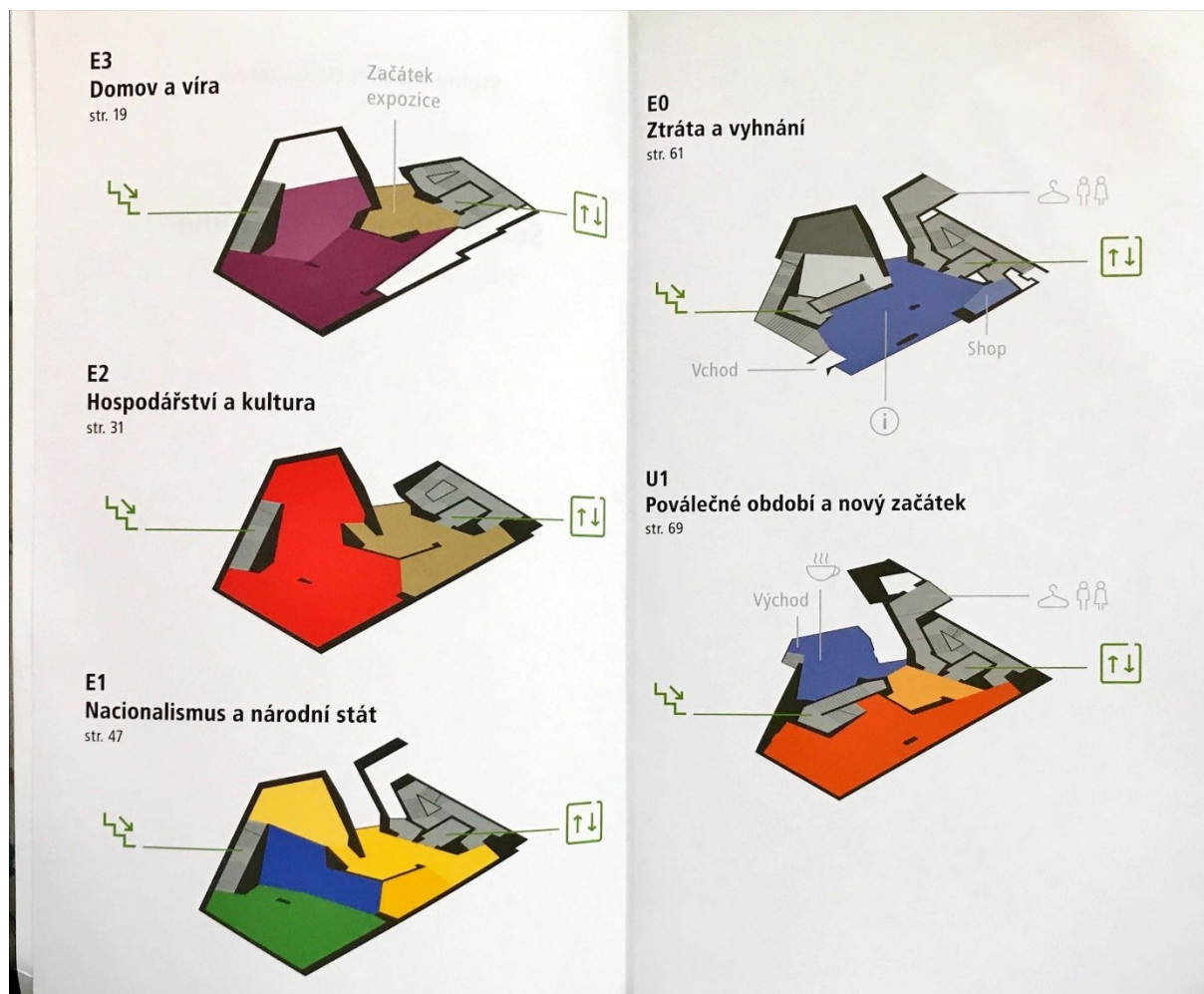
Pobídka k podpoře a/nebo zapojení se do česko-německých vztahů:

Fungování muzea (v porovnání s jeho záměrem):

Hodnocení

Příloha č. 2: Plán expozice *Prožitek vlast* (obrázek)

Zdroj: Stefan Planker, ed., *Sudetoněmecké muzeum: Krátký průvodce trvalou expozicí* (München: Sudetendeutsche Stiftung, 2022).

Příloha č. 3: Plán expozice Naši Němci - 1. a 2. patro (obrázek)

Zdroj: *Naši Němci*, Collegium Bohemicum a Muzeum města Ústí nad Labem, 2021, Ústí nad Labem, Česká republika.

1. patro

2. patro

Příloha č. 4: Pohled zvenčí na budovu Sudetoněmeckého muzea (fotografie)

Zdroj: archiv autorky, 2022.

Příloha č. 5: Časová osa na stěně v podlaží E3 (fotografie)

Zdroj: archiv autorky, 2022.

Příloha č. 6: Vitrína s předměty charakterizujícími sudetoněmecké regiony v podlaží E3 (fotografie)

Zdroj: archiv autorky, 2022.

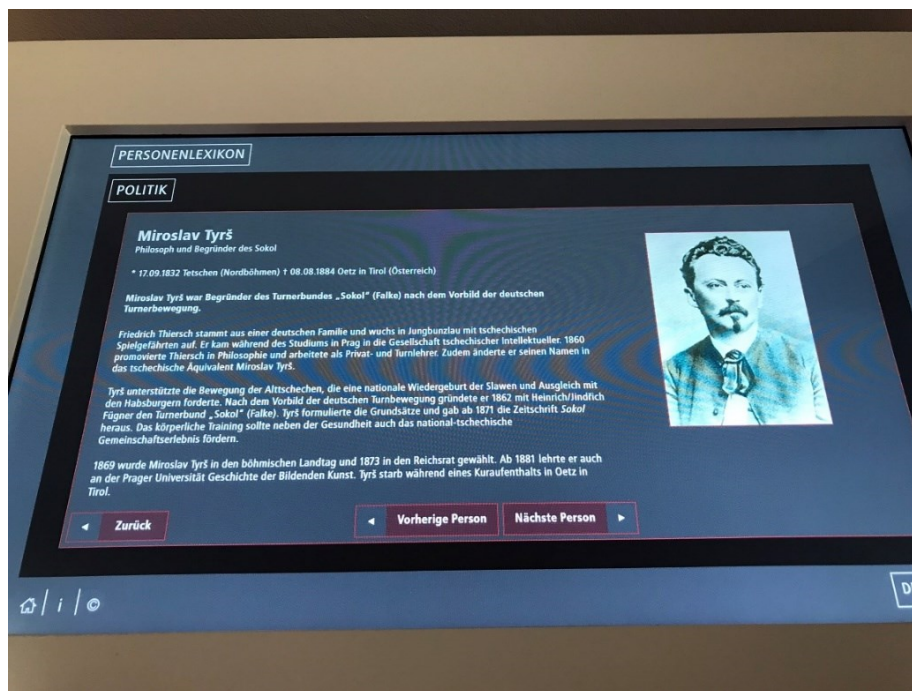
Příloha č. 7: Stěna věnovaná různým odvětvím průmyslu, v levé spodní vitrině sbírka dochovaných lázeňských hrnečků v podlaží E2 (fotografie)

Zdroj: archiv autorky, 2022.

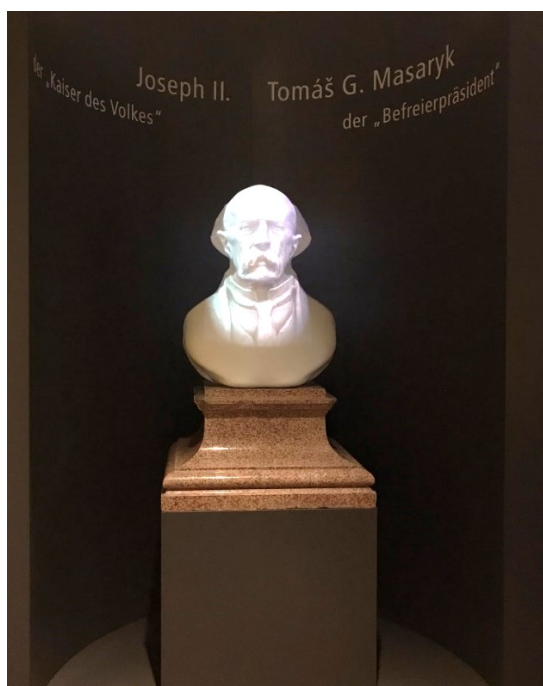
Příloha č. 8: Interaktivní obrazovka alias digitální atlas sudetoněmeckých osobností v podlaží E2 (fotografie)

Zdroj: archiv autorky, 2022.

Příloha č. 9: Pomník měnicí tvář – z Josefa II. se stává Tomáš Garrigue Masaryk v podlaží E1 (fotografie)

Zdroj: archiv autorky, 2022.

Příloha č. 10: Vystavené volební plakáty německých politických stran v sekci věnované Československu v podlaží E1 (fotografie)

Zdroj: archiv autorky, 2022.

Příloha č. 11: Pozůstalost padlého sudetoněmeckého vojáka v podlaží E1 (fotografie)

Zdroj: archiv autorky, 2022.

Příloha č. 12: Dochovaná stěna jednoho z baráků v německém internačním táboře v podlaží E0 (fotografie)

Zdroj: archiv autorky, 2022.

Příloha č. 13: Vitrína s pamětními odznaky ze všech ročníků akce Sudetoněmecké dny v podlaží E-1 (fotografie)

Zdroj: archiv autorky, 2022.

Příloha č. 14: Expozici uzavírá fotografie z brněnského pochodu smrti, vedle ní fotografie pochodu smíření pořádaného od roku 2014 v Brně, podlaží E-1 (fotografie)

Zdroj: archiv autorky, 2022.

Příloha č. 15: Pohled na hlavní vchod do budovy ústeckého muzea (fotografie)

Zdroj: archiv autorky, 2022.

Příloha č. 16: Dnešní symbol ČR - šumavská krajina - jako symbol domova německy mluvících obyvatel v místnosti 1B (fotografie)

Zdroj: archiv autorky, 2022.

Příloha č. 17: Jazyková bariéra tvořená slovníky a literaturou v místnosti 1C (fotografie)

Zdroj: archiv autorky, 2022.

Příloha č. 18: Sochy Jana Nepomuckého, v popředí interaktivní obrazovka s aplikací Najdi svého Nepomuka v místnosti 1F (fotografie)

Zdroj: archiv autorky, 2022.

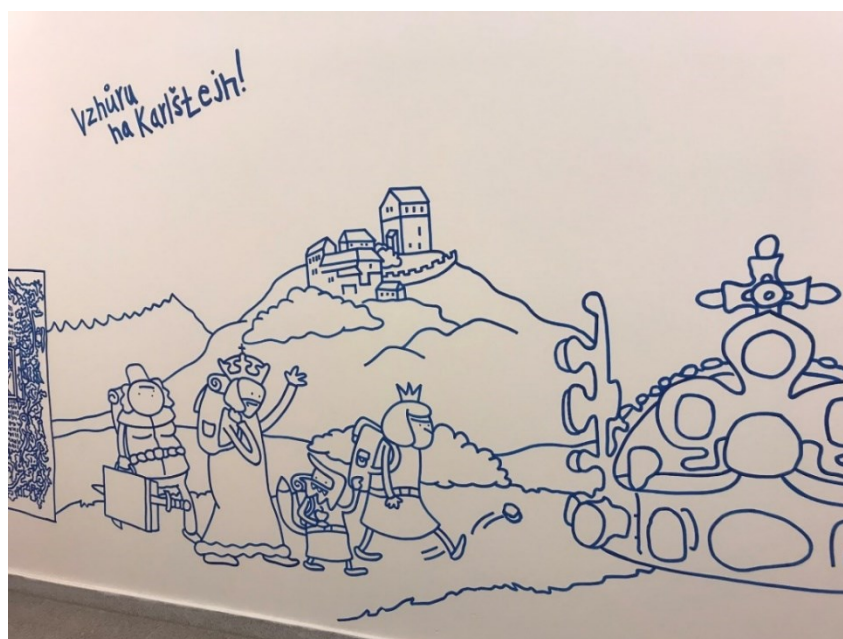
Příloha č. 19: Kopie sochy maršála Radeckého v místnosti 1G. (fotografie)

Zdroj: archiv autorky, 2022.

Příloha č. 20: Zábavné historické komiksy Opráská doprovázející expozici na chodbách muzea (fotografie)

Zdroj: archiv autorky, 2022.

Příloha č. 21: Zemský sněm při pohledu od řečnického pultu v místnosti 21 (fotografie)

Zdroj: archiv autorky, 2022.

Příloha č. 22: Ulička z volebních plakátů, na podlaze linie jednotlivých německých politických stran a jejich postupné proměny v čase v místnosti 2B (fotografie)

Zdroj: archiv autorky, 2022.

Příloha č. 23: 2. světová válka a její dopady na obyvatelstvo označené jako „židovské“, „české“ a „německé“ v místnosti 2C (fotografie)

Zdroj: archiv autorky, 2022.

Příloha č. 24: Stůl v loketské hospodě, na něm projekce z rozhovorů štamgastů v místnosti 2H (fotografie)

Zdroj: archiv autorky, 2022.

